

VLADA CRNE GORE

MINISTARSTVO DIJASPORE

**STRATEGIJA SARADNJE SA DIJASPOROM-ISELJENICIMA SA AKCIONIM PLANOM ZA PERIOD 2026. –
2030.**

Podgorica, 2025.

Sadržaj:

.....	1
Uvod	4
Razlozi za donošenje novog strateškog dokumenta	5
Prethodni period sprovođenja javne politike (2020–2023)	6
Ključni principi strateškog dokumenta	7
Ključne zainteresovane strane za javnu politiku	8
Zakonski okvir	11
Institucionalni okvir	13
Usklađenost sa nacionalnim i međunarodnim strateškim dokumentima	15
Usklađenost sa nacionalnim strateškim dokumentima	15
Međunarodne obaveze	20
Integracija rodne ravnopravnosti	26
Uticaj Strategije saradnje sa dijasporom 2026–2030. na životnu sredinu	28
Analiza stanja	32
Demografski profil i prostorni raspored dijaspore	32
Socio-ekonomski doprinos dijaspore	34
Struktura dijaspore	36
Migracioni talasi	36
Socio-demografski profil	37
Generacijska struktura	37
Profesionalna i sektorska struktura	38
Naučna dijaspora i intelektualni kapital	38
Dijaspora RAE populacije	38
Digitalna i kulturna dijaspora	38
Migracioni trendovi	38
Ključni uzroci emigracije	39
Obrazovni i profesionalni profil iseljenika	39
Cirkularne i obrazovne migracije	39
Demografske i ekonomske posljedice	39
Uporedne prakse	40
Organizaciona struktura i povezanost dijaspore sa maticom	40
Drvo problema	42
Ključni problem	42
Uzroci i poduzroci ključnog problema	42
Posljedice ključnog problema	43
SWOT Analiza	44
Snage	45
Slabosti	45
Prilike	46
Prijetnje	46
Zaključci i izazovi	46
Ciljevi strategije	48
Implementacija, monitoring i finansiranje strategije	52
Monitoring i izvještavanje	54
Evaluacija	55
Finansiranje strategije	55

INFORMACIJA ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM UČINCIMA PROGRAMA U SKLADU SA KOMUNIKACIONOM STRATEGIJOM VLADE CRNE GORE	57
AKCIONI PLAN	Error! Bookmark not defined.
Bibliografija	57

Uvod

Crna Gora je zemlja bogate istorije, sa dijasporom koja broji stotine hiljada građana širom svijeta. Ova demografska i identitetska realnost ne predstavlja samo izazov u pogledu održivosti ljudskih resursa unutar zemlje, već i izuzetnu razvojnu i diplomatsku šansu. Doprinos dijaspore – kroz ekonomske doznake, kulturnu diplomatiju, obrazovne i naučne veze, kao i investicije – sve više dobija institucionalnu pažnju i strateški značaj. Savremene migracije, posebno visokoobrazovanih i mladih ljudi, traže osmišljene i proaktivne politike koje omogućavaju očuvanje identiteta, povratak znanja, cirkularnu mobilnost i održivu saradnju sa iseljeništvom.

Ova Strategija za saradnju sa dijasporom Crne Gore za period 2026.–2030. godine, izrađena je u kontekstu novih institucionalnih okolnosti – uspostavljeno je Ministarstvo dijaspore, sa znatno većim kapacitetima u odnosu na raniju Upravu za saradnju sa dijasporom-iseljenicima. Strategija predstavlja sveobuhvatan i integrisan okvir za djelovanje države u oblasti politike saradnje sa dijasporom-iseljenicima, sa jasno definisanim ciljevima, indikatorima uspjehnosti, mehanizmima finansiranja i institucionalne koordinacije.

U periodu 2020–2023. godine, saradnja sa dijasporom bila je usmjerena na očuvanje identiteta i podršku iseljeničkim udruženjima, dok nova Strategija dodatno proširuje obuhvat djelovanja: uključuje digitalne alate za umrežavanje, podstiče investicije i partnerstva, razvija obrazovno-naučne programe za mlade iz dijaspore i uvodi sistemsku podršku povratnicima. Time Crna Gora pravi iskorak ka savremenim modelima upravljanja dijasporom, po uzoru na uspješne primjere poput Hrvatske, Irske i Litvanije.

Dokumenti i studije koje su poslužile kao osnova za izradu Strategije uključuju istraživanja Međunarodne organizacije za migracije (IOM), publikacije Komar (2022), Radulović (2023), Savchick (2023), Otašević (2024), Strategija saradnje sa dijasporom-iseljenicima sa akcionim planom za period od 2020. do 2023. godine, podatke Centralne banke Crne Gore, MONSTAT-a, EUROSTAT-a i Svjetske banke. Njihovi nalazi ukazuju na dinamičan i složen migracioni kontekst Crne Gore: prve migracije započele su krajem XV vijeka, a intenzivno iseljavanje nastavilo se kroz više masovnih iseljavanja od početka XIX i XX vijeka, pa sve do danas. Razlozi za migracije su bili višestruki od ratnih dešavanja do savremenih obrazovnih i ekonomskih migracija visokoobrazovanih mladih ljudi.

Strategija definiše šest ključnih ciljeva koji obuhvataju unapređenje institucionalnog okvira i digitalne infrastrukture, jačanje kulturno-obrazovne saradnje, razvoj investicionog partnerstva, podršku reintegraciji povratnika i uspostavljanje održivih mehanizama finansiranja projekata saradnje sa dijasporom. Pored toga, sadržan je i detaljan Akcioni plan, sa indikatorima, vremenskim okvirima, ciljnim vrijednostima i budžetskom projekcijom do 2030. godine.

U izradi dokumenta poštovani su principi inkluzivnosti, participativnosti i međuresorske koordinacije. Proces je uključivao konsultacije sa dijasporom, lokalnim samoupravama, obrazovnim i naučnim institucijama, kao i međunarodnim partnerima i nevladinim organizacijama. Poseban akcenat stavljen je na obezbjeđenje mjerljivih rezultata, održivosti projekata i decentralizovanog pristupa saradnji sa iseljeništvom.

U sastavu radne grupe koja je radila na izradi strateškog dokumenta učestvovali su jedanaest (11) žena i deset (10) muškaraca, čime je osigurano uključivanje principa rodne ravnopravnosti u proces izrade dokumenta. Takva rodna struktura omogućila je da se u razmatranje ključnih pitanja uvrste različite perspektive i iskustva, što je doprinijelo kvalitetu analitičkog pristupa i usklađenosti dokumenta sa savremenim standardima rodne ravnopravnosti.

U uslovima sve prisutnijeg odliva stanovništva, negativnog prirodnog priraštaja i globalne mobilnosti, efikasna politika za saradnju sa dijasporom-iseljenicima nije samo pitanje identiteta, već i ekonomske, obrazovne i demografske stabilnosti države. Stoga ova Strategija ima ambiciju da ne bude dokument administrativne forme, već alat aktivne politike koja osnažuje veze sa iseljeništvom, obnavlja povjerenje i pokreće razvojne potencijale dijaspore u korist Crne Gore.

Razlozi za donošenje novog strateškog dokumenta

Društveno-politički i migracioni kontekst. Crna Gora se suočava sa izraženim demografskim izazovima usljed kontinuiranog odliva stanovništva i negativnog prirodnog priraštaja. Procjenjuje se da oko jedne trećine ukupne populacije Crne Gore živi u inostranstvu ili potiče iz iseljeničkih porodica. Ovaj visok stepen emigracije, posebno među mladima i visokoobrazovanim kadrovima, zahtijeva proaktivne politike kako bi se spriječio gubitak ljudskog kapitala i podstakla cirkularna migracija. Istovremeno, brojna crnogorska dijaspora predstavlja značajan resurs: njeni pripadnici doprinose kroz doznake, investicije, kulturnu diplomatiju i prenos znanja, što je sve važnije za ekonomski i društveni razvoj Crne Gore. Savremene okolnosti – od globalne mobilnosti radne snage do integracionih procesa – stvaraju potrebu da država strateški upravlja odnosima sa dijasporom, kako bi se iskoristile razvojne šanse, a ublažile negativne demografske tendencije.

Nove institucionalne okolnosti i naučene lekcije. U proteklom periodu (Strategija 2020–2023) postavljen je temelj saradnje sa dijasporom kroz aktivnosti očuvanja identiteta i podrške iseljeničkim udruženjima. Međutim, ta politika je bila ograničena kapacitetima tadašnje Uprave za dijasporu i fokusirana pretežno na kulturne veze. Osnivanjem novog **Ministarstva dijaspore** 2024. godine, sa znatno jačim kapacitetima, stvoreni su uslovi za širi obuhvat i efikasniju koordinaciju politike dijaspore. Iskustva iz prethodnog perioda ukazala su na više izazova koje nova Strategija adresira: nije postojao centralizovani digitalni registar dijaspore, što je otežavalo planiranje i personalizovanu podršku iseljenicima; koordinacija institucija bila je slaba, naročito u pogledu programa povratka stručnjaka; a učešće mlađih generacija dijaspore u formalnim programima saradnje bilo je nedovoljno. Pored toga, raniji institucionalni okvir nije u potpunosti prepoznavao novu “digitalnu dijasporu” – studente, istraživače, IT profesionalce u inostranstvu – niti je pružao posebne podsticaje za investicije i povratak iseljenika. Ovi izazovi i iskustva iz sprovođenja prethodne strategije jasno su pokazali potrebu za sveobuhvatnijim pristupom i novim instrumentima.

Međunarodne obaveze države. Donošenje nove Strategije uslovljeno je i obavezama koje je Crna Gora preuzela na međunarodnom planu i usklađivanjem sa savremenim standardima. Crna Gora je potpisnica **Globalnog kompakta za bezbjedne, uređene i regularne migracije** (GCM), čiji Cilj 19 naglašava stvaranje uslova za punu participaciju dijaspore u razvoju matične zemlje kroz inkluzivne i održive politike. Takođe, strateški ciljevi usklađeni su sa Agendom održivog razvoja 2030 (Ciljevi 8, 10, 16 i 17) i Okvirom Ujedinjenih nacija za održivi razvoj 2023–2027, koji prepoznaju ulogu dijaspore u ekonomskom rastu, razvoju ljudskog kapitala i smanjenju nejednakosti. Nova Strategija uzima u obzir i preporuke međunarodnih organizacija (UN DESA, IOM, Savjet Evrope) koje insistiraju na inkluzivnom pristupu dijaspori kao partneru razvoja. Dodatno, Crna Gora je članica globalnih inicijativa poput **Global Diaspora Policy Alliance**, što omogućava razmjenu dobrih praksi i afirmiše međunarodnu posvećenost naše države ovoj oblasti. Sve navedeno opravdava potrebu za novom Strategijom koja će

biti usklađena sa međunarodnim okvirom i obavezama države, te osigurati da politika prema iseljenicima bude u korak sa savremenim trendovima i standardima.

Razvojna šansa i urgentnost. Pored ispunjavanja obaveza, donošenje nove Strategije diktira i razvojna šansa koju dijaspora pruža Crnoj Gori. Doznake iz inostranstva već čine oko 12% BDP-a zemlje, a postoje jasne naznake da bi unaprijeđena saradnja mogla dodatno povećati taj doprinos kroz investicije, otvaranje novih preduzeća i razvojne projekte u lokalnim zajednicama. Istovremeno, snažnija veza sa iseljenicima može pomoći povratku stručnjaka i premošćavanju “odliva mozgova” kroz projekte transfera znanja i mentorstva. U uslovima kada su ljudski resursi limitirani, dijaspora postaje faktor ekonomske i demografske stabilnosti države. Zbog toga je hitno potrebno donijeti novu Strategiju koja neće biti tek formalni dokument, već operativni plan za aktivno uključivanje dijasporu u društveno-ekonomski razvoj Crne Gore i očuvanje njenog nacionalnog identiteta.

Prethodni period sprovođenja javne politike (2020–2023)

Kontinuitet strateškog pristupa. Nova Strategija nastavlja se na temelje postavljene prethodnom Strategijom za period 2020–2023, zadržavajući opšti pravac jačanja veza sa iseljeništvom. Prethodna strategija je prioritizovala **očuvanje identiteta** crnogorske dijasporu i pružanje podrške iseljeničkim udruženjima – kroz kulturne manifestacije, nastavu jezika, manifestaciju „Dani dijasporu” i finansijsku pomoć projektima udruženja. Time je država afirmisala principe partnerstva sa dijasporom i prepoznala značaj iseljeničkih zajednica u očuvanju nacionalnog identiteta. Ovaj fokus na identitetsku povezanost i dalje je prisutan kao jedan od stubova nove Strategije, što pokazuje kontinuitet u strateškom pristupu.

Proširenje obuhvata i novi prioriteti. Za razliku od prethodne, nova Strategija značajno širi djelokrug javnih politika prema dijaspori i uvodi niz **novih instrumenata**. Dok je 2020–2023. akcenat bio na kulturi i udruženjima, Strategija 2026–2030. integriše i **digitalne alate za umrežavanje dijasporu, podsticaje za investicije i razvojno partnerstvo, programe za mlade iseljenike/ce te sistemsku podršku povratnicima**. Na institucionalnom planu, ključna promjena je osnivanje posebnog Ministarstva dijasporu umjesto ranije Uprave, što donosi veće kapacitete i jasno definisane nadležnosti za sprovođenje politika. Ova nadogradnja kapaciteta omogućava efikasniju realizaciju ciljeva i bolju koordinaciju sa drugim resorima. Takođe, pravni okvir je unaprijeđen: usvojen je novi Zakon o saradnji sa dijasporom (2025) koji preciznije definiše prava i obaveze dijasporu i države, otklanja uočene nedostatke prethodnog zakona i uvodi modernizovane mehanizme sprovođenja politike. Sve ove novine demonstriraju evoluciju fokusa – od isključivo kulturne dimenzije ka **cjelovitom pristupu** koji obuhvata i ekonomsko osnaživanje, obrazovno-znanstvenu saradnju, digitalno povezivanje i reintegraciju povratnika.

Evaluacija efekata 2020–2023. Sprovođenje prethodne strategije rezultiralo je nizom pozitivnih pomaka, ali i ograničenim dometima koji su uticali na oblikovanje nove strategije. Pozitivno je to što je uspostavljen institucionalni dijalog sa dijasporom: formiran je Savjet za saradnju s dijasporom, održavani su redovni skupovi dijasporu, a mnoge inicijative (kulturne manifestacije, škola „Crna Gora moja postojbina”, nagrade za istaknute iseljenike/ce) zaživjele su tokom tog perioda. Kroz konkurse za sufinansiranje projekata, podržane su aktivnosti brojnih udruženja dijasporu, što je ojačalo kapacitete zajednica da čuvaju identitet i pomažu matici. Takođe, nastavljen je rast doznaka i investicija dijasporu, što je potvrda trajne vezanosti iseljenika/ca za domovinu. Ipak, analiza sprovedbe pokazala je da **ključni strateški pokazatelji nijesu u potpunosti ostvareni**. Neke mjere su ostale parcijalno realizovane ili nedovoljno učinkovite: nije uspostavljena obećana jedinstvena elektronska platforma za dijasporu; obuka kadrova i koordinacija između ministarstava po pitanju dijasporu bili su skromni; a programi za povratnike tek su započeti u pilot formi. Uočeno je i da se broj pripadnika dijasporu koji se formalno uključuju (kroz savjet, lokalne projekte ili investicije) mogao povećati uz

snažniju promociju i bolje olakšice. Ovi nalazi su potvrđeni i kroz SWOT analizu i zaključke nacрта nove Strategije, gdje su identificirane slabosti i prijetnje iz prethodnog perioda (npr. nedostatak registra, slaba koordinacija, neuključenost mladih). Na osnovu te evaluacije, postalo je jasno da su **novi ciljevi i instrumenti opravdani** kako bi se prevazišla dosadašnja ograničenja i iskoristili neiskorišćeni potencijali dijaspore.

Opravanost novih ciljeva i instrumenata. Nova Strategija zadržava kontinuitet u viziji – da dijaspora ostane integralni dio crnogorskog društva – ali postavlja ambicioznije ciljeve u skladu s aktuelnim potrebama. Uvedeni su instrumenti poput **nacionalne digitalne platforme** (Registra dijaspore i e-usluga za iseljenike/ce), **“dijasporaske digitalne knjižice”** za posebne statusne pogodnosti, te **fonda za projekte dijaspore i lokalnih zajednica**. Fokus je stavljen na privlačenje investicija (biznis forumi, poreske olakšice za dijasporu), kao i na programe **mentorstva i transfera znanja** koji povezuju dijasporu sa mladima i stručnjacima u Crnoj Gori. Ovi novi alati direktno su odgovor na prepoznate izazove i prilike: digitalizacija rješava problem razućedenosti podataka i komunikacije sa raseljenim građanima; finansijski podsticaji adresiraju potrebu za razvojnim ulaganjima; a programi povratka i cirkularne mobilnosti preokreću trend odliva mozgova. Pri definisanju novih mjera, korišćena su iskustva uspješnih zemalja poput Hrvatske, Irske, Litvanije i Estonije, koje su pokazale da proaktivna politika prema dijaspori donosi višestruke koristi državi. Kontinuitet se ogleda u tome što se i dalje njeguje identitetska dimenzija i partnerski odnos sa iseljeničkim zajednicama, ali sada uz značajno širi institucionalni i programski okvir. Time je osiguran **konzistentan, ali inoviran strateški pristup** – zasnovan na lekcijama iz prošlosti i usmjeren ka održivoj budućnosti saradnje sa dijasporom Crne Gore.

Ključni principi strateškog dokumenta

Partnerstvo sa dijasporom: Strategija je zasnovana na partnerstvu sa dijasporom, tretirajući iseljenike/ce kao **ravnopravne partnere** u razvoju Crne Gore. Samo uz takav odnos povjerenja i uvaćavanja dijaspora može dugoročno doprinositi ekonomskom napretku, inovacijama, kulturi i međunarodnom ugledu matice.

Inkluzivnost: Politika saradnje sa dijasporom počiva na **inkluzivnosti**, što znači **uključivanje svih segmenata dijaspore** (bez obzira na generaciju, regionalnu pripadnost ili manjinsku zajednicu) u procese odlučivanja i programe saradnje. Ovakav pristup osigurava da niko ne bude iskljućen i da se čuje glas cjelokupne iseljeničke populacije.

Transparentnost: Strategija naglašava **transparentnost** u svim aspektima saradnje. To podrazumijeva **otvorene procedure** i jasne kriterijume, naročito u raspodjeli sredstava za projekte dijaspore. Diaspora ima pravo na punu informisanost i zaštitu svojih interesa u domovini, čime se gradi povjerenje između iseljenika/ca i institucija Crne Gore.

Održivost: Održivi pristup je ključan princip – planirane mjere i projekti moraju biti dugoročno održivi i pružati trajne koristi. Dalji razvoj saradnje sa dijasporom zasnovan je na principu **održivosti**, izbjegavajući kratkoročna rješenja i osiguravajući da aktivnosti imaju trajan pozitivan uticaj. Time se obezbjeđuje kontinuitet i dugoročan doprinos dijaspore razvoju zemlje.

Međusektorska saradnja: Strategija promoviše **međusektorsku saradnju** i koordinaciju među različitim institucijama i sektorima. U implementaciji učestvuju ministarstva, lokalne samouprave, diplomatsko-konzularna predstavništva, nevladine organizacije i udruženja dijaspore – svi **usaglašeni kroz koordinacione timove** radi sinergijskog djelovanja. Ovakav pristup osigurava da politika prema dijaspori nije izolovana, već usklaćena među resorima i sektorima.

Digitalna transformacija: Strategija se oslanja na **digitalnu transformaciju** u komunikaciji i pružanju usluga dijaspori. Planirano je unapređenje digitalnih alata – od uspostavljanja digitalnih platformi i registara dijaspori do uvođenja e-usluga (poput digitalne iseljeničke knjižice) – kako bi saradnja bila **efikasnija i modernija**. Princip digitalne efikasnosti/transformacije javnih usluga osigurava bržu razmjenu informacija i bolju povezanost iseljenika sa maticom.

Poštovanje ljudskih prava i jednakost: U temelju strategije je **poštovanje ljudskih prava** i jednak tretman svih pripadnika dijaspori. Ovo uključuje promociju **rodne ravnopravnosti i inkluzije manjinskih zajednica** među iseljenicima/cama. Strategija slijedi principe dobrog upravljanja, vodeći računa da svaka osoba iz dijaspori uživa jednaka prava pristupa informacijama i mogućnostima, bez diskriminacije.

Ključne zainteresovane strane za javnu politiku

U sprovođenju Strategije saradnje sa dijasporom učestvuju više institucija i aktera, na nacionalnom, lokalnom i međunarodnom nivou, kao i sama dijaspora. Svi oni imaju definisane uloge, nadležnosti i mehanizme kroz koje doprinose ostvarenju strateških ciljeva. U nastavku se u formi tabele prikazuju **ključne zainteresovane strane** i njihova uloga u realizaciji Strategije:

Zainteresovana strana	Uloga i nadležnosti	Mehanizam uključivanja
Ministarstvo dijaspori (Vlada Crne Gore)	Vodeća institucija za sprovođenje politike saradnje s dijasporom. Nadležno za izradu strateških dokumenata, koordinaciju svih aktera i praćenje realizacije mjera. Organizira konkurse za sufinansiranje projekata dijaspori, programe kao što su „Dani dijaspori“, ljetnje škole jezika i kulture, biznis forume i dr.. Vodi centralni Registar dijaspori i razvija digitalne servise (e-platforma, digitalna knjižica) za iseljenike/ce. Takođe, uspostavlja saradnju sa međunarodnim organizacijama i donatorima radi podrške projektima.	Rukovodi implementacijom Strategije kao glavni nosilac procesa . Kroz međusektorske timove koordinira rad drugih ministarstava (prosvjete, finansija, ekonomije, javne uprave itd.). Predsjedava Savjetom za dijasporu i upravlja fondovima za projekte. Putem redovnih kontakata sa DKP mrežom, lokalnim samoupravama i udruženjima dijaspori, obezbjeđuje protok informacija i zajedničke aktivnosti.
Diplomatsko-konzularna predstavništva (DKP) (ambasade i konzuli, u sastavu Ministarstva vanjskih poslova)	Predstavljaju državu u inostranstvu i djeluju kao veza sa dijasporom na terenu. Zaduženi su za pružanje usluga građanima u dijaspori (konzularne usluge), ali i za održavanje kulturne i ekonomske povezanosti iseljenika/ca sa maticom. Njihove nadležnosti obuhvataju identifikaciju potreba dijaspori, pomoć pri registraciji iseljenika/ca u baze podataka, očuvanje nacionalnog identiteta kroz kulturne događaje, te saradnju sa lokalnim udruženjima iseljenika/ca. Redovno izvještavaju	Kroz mrežu ambasada i konzulata ostvaruju direktan kontakt sa našim iseljenicima/cama. Organizuju prijeme, sastanke i manifestacije za dijasporu u zemlji prijema. Učestvuju u promociji programa Strategije – npr. informišu dijasporu o mogućnostima investiranja, povratka ili uključivanja u projekte. Saradnjom sa lokalnim vlastima u inostranstvu i iseljeničkim organizacijama, DKP posreduju u uspostavljanju partnerstava (npr. bratimljenje gradova, privredna saradnja). Takođe, kroz konzularnu

Zainteresovana strana	Uloga i nadležnosti	Mehanizam uključivanja
	Ministarstvo dijaspore o aktivnostima i stanju u zajednicama dijaspore.	zaštitu i usluge, jačaju povjerenje dijaspore u institucije matice.
Lokalne samouprave (opštine u Crnoj Gori)	Opštine, posebno one sa masovnom emigracijom, su ključne za povezivanje sa iseljenicima/cama iz svojih sredina. Mogu osnivati lokalne kancelarije ili savjete za dijasporu , koji se bave održavanjem kontakata sa zavičajnim klubovima i pojedincima u inostranstvu. Lokalne vlasti uključuju dijasporu u svoje razvojne planove – npr. zajedničko finansiranje infrastrukture, podsticanje ulaganja dijaspore u lokalni biznis, organizacija lokalnih "Dana dijaspore" i sličnih manifestacija. Time opštine direktno doprinose očuvanju veza iseljenika/ca sa rodnim krajem i mobilizaciji njihovog doprinosa razvoju.	Putem lokalnih kancelarija za dijasporu i imenovanih koordinatora, opštine su u stalnoj komunikaciji sa svojim iseljenicima . One prikupljaju podatke o porijeklu i potrebama iseljenika, te ih prosleđuju Ministarstvu dijaspore radi nacionalnog registra. Kroz zajedničke projekte (npr. dijaspora učestvuje u finansiranju vodovoda, škola, kulturnih događaja), lokalne vlasti uključuju dijasporu u razvojne inicijative. Takođe, opštine delegiraju predstavnike u republički Savjet za dijasporu (gdje je predviđeno učešće i lokalnog nivoa), te koordiniraju aktivnosti sa ambasadama u zemljama gdje živi mnogo njihovih iseljenika/ca.
Savjet za saradnju sa dijasporom – iseljenicima	Savjet je savjetodavno tijelo Vlade koje čine predstavnici dijaspore i relevantnih institucija. Mandat Savjeta traje četiri godine, a osnovna uloga mu je da daje preporuke i mišljenja u vezi sa strateškim dokumentima i projektima za dijasporu. Savjet pomaže da se glas dijaspore čuje u procesu kreiranja politika – on identifikuje ključne potrebe i inicijative iseljenika/ca i prosleđuje ih Vladi. Takođe, Savjet putem svojih tematskih odbora (za kulturu, obrazovanje, ekonomiju, informisanje) prati realizaciju mjera u tim oblastima i predlaže nove aktivnosti. Jedna od nadležnosti je i promocija istaknutih pojedinaca iz dijaspore i njihovo uključivanje u razvojne projekte Crne Gore.	Savjet se sastaje periodično (najmanje jednom godišnje u punom sazivu, češće kroz odbore) i usmjerava javne politike svojim zaključcima. Kroz Savjet, predstavnici dijaspore direktno učestvuju u dijalogu sa državnim organima. Mehanizam uključivanja je institucionalizovan: Vlada imenuje članove Savjeta iz reda uglednih iseljenika/ca i domaćih stručnjaka, što obezbjeđuje ravnopravno partnerstvo. Preporuke Savjeta se uzimaju u obzir pri izradi zakona, strategija i raspodjeli sredstava za dijasporu, čime ovo tijelo ostvaruje uticaj na sprovođenje Strategije.
Udruženja dijaspore (iseljenička društva i klubovi širom svijeta)	Brojne formalne i neformalne organizacije crnogorskih iseljenika/ca djeluju u zemljama prijema: kulturna društva, zavičajni klubovi, crnogorski domovi, biznis asocijacije, studentska udruženja itd. Njihova uloga je da okupljaju naše građane u inostranstvu, njeguju crnogorski	Ova udruženja se uključuju kroz partnerstva i konkurse Ministarstva dijaspore. Kroz javne pozive, mogu dobiti sufinansiranje za svoje projekte koji doprinose očuvanju identiteta ili socio-ekonomskom razvoju (npr. kulturne manifestacije, školske sekcije na maternjem jeziku, poslovni

Zainteresovana strana	Uloga i nadležnosti	Mehanizam uključivanja
	identitet, jezik i običaje, te pružaju međusobnu podršku iseljenicima/cama. Takođe, predstavljaju vezu sa maticom – često iniciraju humanitarne, kulturne i investicione projekte usmjerene ka Crnoj Gori. Mnoge akcije pomoći domovini (donacije opreme za bolnice, stipendije, obnova škola, ulaganja u infrastrukturu) realizuju se upravo preko dijasporskih udruženja. Ona su ključni partneri državnim institucijama u promovisanju državnih programa u dijaspori i mobilisanju zajednice.	forumi). Redovno komuniciraju sa ambasadama i Ministarstvom – dostavljaju informacije o aktivnostima, predlažu inicijative i učestvuju na skupovima kao što su Svjetska konferencija dijaspori ili Dani dijaspori. Takođe, uključene su u rad Savjeta za dijasporu preko svojih istaknutih članova. Kroz ovaj dvosmjerni kanal komunikacije (matica – iseljeničko udruženje), Strategija se decentralizovano sprovodi i prilagođava potrebama različitih zajednica dijaspori.
Nevladine organizacije u Crnoj Gori (NVO sektor)	Domaće nevladine organizacije aktivne u oblastima migracija, razvoja i kulture dopunjuju napore države u saradnji s dijasporom. One imaju operativnu i posredničku ulogu u realizaciji pojedinih aktivnosti Strategije. NVO mogu sprovoditi istraživanja o dijaspori, programe obuka, mentorske šeme ili pružati podršku povratnicima na terenu. Takođe, često povezuju lokalne zajednice sa iseljeničkim grupama (npr. kroz zajedničke projekte između omladine u CG i dijaspori, ili kroz promotivne kampanje). Njihov doprinos se ogleda i u inovativnosti – fleksibilnije su u testiranju novih modela saradnje (digitalne platforme, crowdsourcing inicijative za dijasporu, i sl.) i mogu lakše ostvariti transnacionalnu saradnju sa partnerskim NVO u zemljama gdje živi naša dijaspora.	Ministarstvo dijaspori svake godine raspisuje konkurs za projekte NVO koji su usmjereni na dijasporu, čime ih formalno uključuje u sprovođenje Strategije. Putem ovih grantova, NVO realizuju aktivnosti od javnog interesa (npr. rad sa djecom iseljenika/ca, digitalne platforme za umrežavanje mladih u dijaspori, istraživanja o migracionim trendovima). Mehanizam uključivanja je i kroz konsultacije – NVO učestvuju u radnim grupama prilikom izrade propisa i politika o dijaspori, donoseći ekspertizu i perspektivu civilnog društva. Takođe, NVO često posreduju u saradnji međunarodnih donatora i lokalnih zajednica, pomažući da pomoć ili programi stignu do krajnjih korisnika među iseljenicima ili povratnicima.
Međunarodne organizacije i donatori (IOM, UNDP, EU programi, itd.)	Globalni i regionalni partneri pružaju tehničku i finansijsku podršku naporima Crne Gore u oblasti dijaspori. Međunarodna organizacija za migracije (IOM) sprovodi istraživanja, izradu mapa dijaspori i programe izgradnje kapaciteta (npr. pilot-projekti mapiranja dijaspori). UNDP i druge agencije UN uključene su kroz projekte digitalne	U realizaciji Strategije, Ministarstvo dijaspori aktivno koordiniše saradnju sa donatorima i međunarodnim partnerima. To podrazumijeva prijavljivanje na dostupne fondove, zajedničku implementaciju projekata i usklađivanje domaćih aktivnosti sa globalnim inicijativama. Mehanizam uključivanja je formalizovan kroz sporazume o saradnji, memorandumu

Zainteresovana strana	Uloga i nadležnosti	Mehanizam uključivanja
	transformacije i održivog razvoja koji obuhvataju iseljeništvo. Evropska komisija preko svojih instrumenata (poput IPA III programa) finansira inicijative ekonomskog osnaživanja dijaspora i saradnju na Zapadnom Balkanu, dok Savjet Evrope daje smjernice za zaštitu prava iseljenika/ca i očuvanje kulturne baštine. Tu su i bilateralni donatori te globalne mreže (Global Diaspora Facility, itd.) koji nude grantove i ekspertizu.	i rad u koordinacionim tijelima (npr. rad međunarodnih radnih grupa za dijasporu). Predstavnici međunarodnih organizacija mogu biti uključeni i u Savjet za dijasporu kao posmatrači ili savjetnici, dok stručnjaci koje oni finansiraju pružaju podršku obuci kadrova, razvoju digitalnih platformi i evaluaciji uticaja Strategije. Na taj način, iskustva drugih zemalja i dostupna sredstva integrišu se u ostvarenje ciljeva naše Strategije.
Dijaspore (iseljenici i njihovi potomci)	Građani Crne Gore u inostranstvu i njihovi potomci su centralni partner i ciljna grupa Strategije. Oni imaju dvostruku ulogu: kao korisnici podrške (u smislu usluga i programa koje država nudi da bi održala vezu s njima), ali i kao aktivni akteri koji doprinose razvoju Crne Gore. Dijaspore posjeduje značajne resurse – finansijske (doznake, investicije), ljudske (znanje, vještine, kontakti) i kulturne (očuvanje tradicije, promocija imidža države) – koje Strategija nastoji mobilisati za opšte dobro. Svaki iseljenik/ca, bilo da je riječ o radniku na privremenom radu, studentu, profesionalcu u inostranstvu, ili drugoj generaciji rođenoj vani, dio je šireg korpusa dijaspora koji se ovom politikom obuhvata.	Dijaspore se uključuje direktnim učešćem u programima i projektima . Kroz predviđene mehanizme Strategije, iseljenici mogu: registrovati se na digitalnoj platformi i dobiti “iseljeničku knjižicu” koja im olakšava pristup uslugama; konkurisati za projekte (npr. investicione podsticaje ili programe povratka); učestvovati na događajima (Dani dijaspora, poslovni forumi, kulturne manifestacije) i u edukativnim programima (ljetnje škole za mlade dijaspora). Takođe, dijaspora je zastupljena u Savjetu za saradnju sa dijasporom, gdje direktno predstavlja svoje interese pred donosiocima odluka. Putem redovne komunikacije sa DKP-ovima i resornim Ministarstvom, iseljenici dostavljaju povratne informacije o svojim potrebama i inicijativama. Ukratko, dijaspora nije samo pasivni subjekt ove Strategije, već njen suosnivač i partner , čiji se angažman stimuliše i cijeni kao ključ uspjeha svih mjera.

Zakonski okvir

Pojmovno definisanje dijaspora

Pojam dijaspora u savremenom kontekstu obuhvata širok spektar pojedinaca i zajednica koje, iako fizički udaljene od domovine, održavaju kulturnu, jezičku, emocionalnu ili institucionalnu vezu sa njom. U crnogorskom zakonodavnom okviru, prema Zakonu o saradnji Crne Gore sa dijasporom–iseljenicima („Službeni list CG“, br. 44/18, 47/19 i 77/24), definicija dijaspora–iseljenika obuhvata:

- Lica rođena u Crnoj Gori koja su se trajno ili privremeno iselila u inostranstvo,
- Njihove potomke, bez obzira na mjesto rođenja, ukoliko postoji identitetska veza sa Crnom Gorom,
- Lica porijeklom iz Crne Gore koja su primila drugo državljanstvo, ali žele da održe kulturne, porodične, ekonomske i druge veze sa maticom.

Ovakav normativni okvir omogućava inkluzivan pristup dijaspori, uzimajući u obzir migracione procese koji su rezultat različitih istorijskih, ekonomskih i političkih okolnosti. Osim toga, Crna Gora se usklađuje sa međunarodnim standardima, uključujući preporuke UN DESA, IOM i Savjeta Evrope koji naglašavaju važnost inkluzivnog definisanja dijaspore kao faktora razvoja, te jačanja mehanizama za njihovo aktivno uključivanje u procese odlučivanja i razvojne politike matične zemlje.

Važeći zakoni

Prvi Zakon o saradnji Crne Gore sa dijasporom—iseljenicima koji reguliše odnose države sa iseljenicima usvojen je 2015. godine, sa izmjenama 2019. Godine. Novi **Zakon o saradnji Crne Gore sa dijasporom i iseljenicima**¹ koji je Vlada Crne Gore usvojila na sjednici u septembru 2025. godine obuhvata 69 članova koji precizno definišu načela saradnje, institucionalne mehanizme, prava i obaveze dijaspore i države, kao i načine finansiranja i izvještavanja na unaprijeđenom i jasno definisanim načinom funkcionisanja. Ovim Zakonom se otklanjaju nedostaci koji su uočeni u dosadašnjoj praksi primjene važećeg zakona, te se unapređuju važeća zakonska rješenja u smislu obezbjeđivanja preduslova za što efikasnije sprovođenje aktivnosti.

Ključna načela sadržana u ovom zakonu uključuju:

- očuvanje državnog identiteta,
- participaciju iseljenika u društvenom i političkom životu matice,
- transparentnost u raspodjeli sredstava,
- pravo dijaspore na informisanost i zaštitu svojih interesa u domovini.

Zakon definiše obavezu izrade strategije za petogodišnji period (2026-2030) saradnje sa dijasporom, osnivanje i reorganizaciju Savjeta za saradnju sa dijasporom—iseljenicima kao savjetodavnog tijela radi njegove bolje efikasnosti, vođenje registra dijaspore, kao i organizovanje manifestacija, dodjelu priznanja i sufinansiranje projekata (udruženja dijaspore kao i NVO u čijem je području djelovanja prepoznata dijaspora). Njime se uspostavljaju osnove za institucionalno djelovanje države, ali i stvaraju preduslovi za inkluzivnu politiku koja prepoznaje dijasporu kao značajan razvojni resurs.

Pravilnici i tehnička regulativa

Pravilnici donose precizne operativne smjernice za sprovođenje pojedinačnih zakonskih i podzakonskih odredbi. Do sada su doneseni sljedeći ključni pravilnici:

¹ Zakon o saradnji Crne Gore sa dijasporom i iseljenicima, <https://www.gov.me/dokumenta/dda7376f-fa9e-456f-aca1-f3073f08e359>

- **Pravilnik o načinu vrednovanja programa odnosno projekata organizacija dijaspore-iseljenika:**² Sadrži odredbe o maksimalnim iznosima sufinansiranja, načinu prijave, obaveznoj dokumentaciji, kriterijumima bodovanja i obavezama korisnika sredstava u pogledu izvještavanja i evaluacije.
- **Pravilnik o kriterijumima i postupku dodjele nagrada pripadnicima dijaspore-iseljenicima i organizacijama dijaspore-iseljenika:**³ Uvodi procedure za predlaganje i selekciju pojedinaca i organizacija iz dijaspore za doprinos jačanju veza sa Crnom Gorom, očuvanju jezika, kulture i identiteta, kao i za postignuća u obrazovanju, nauci i privredi.
- **Pravilnik o obrascu iseljeničke knjižice**⁴

Ovi pravilnici osiguravaju tehničku i administrativnu operativnost, omogućavajući sprovođenje zakonskih i strateških ciljeva uz poštovanje načela transparentnosti, efikasnosti i participacije. Oni čine osnovu za svakodnevni rad Ministarstva dijaspore i njegovih partnera, te predstavljaju ključni dio regulatorne infrastrukture saradnje sa iseljenicima.

Institucionalni okvir

Statutarno uređenje nadležnih institucija

Institucionalna arhitektura saradnje Crne Gore sa dijasporom zasniva se na strateški uspostavljenim nadležnostima nekoliko ključnih državnih subjekata. Najvažniju ulogu ima **Ministarstvo dijaspore**, osnovano kao poseban resor Vlade Crne Gore 2024. godine. Ovo ministarstvo preuzelo je nadležnosti ranijih institucija – Uprave za saradnju sa dijasporom-iseljenicima.

Osnivanjem posebnog ministarstva postignuta je veća funkcionalnost, efikasnost i jasnoća u sprovođenju javnih politika prema dijaspori. Ministarstvo dijaspore ima zakonski definisanu misiju da razvija, koordinira i prati politike koje se odnose na crnogorske iseljenike i njihove potomke. U skladu sa Zakonom o saradnji sa dijasporom – iseljenicima, Ministarstvo je zaduženo i za usklađivanje aktivnosti sa međunarodnim standardima i bilateralnim ugovorima.

Ministarstvo djeluje u skladu sa Uredbom Vlade Crne Gore i Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji. Unutar njega funkcionišu organizacione jedinice, među kojima su **Direktorat za međunarodnu saradnju i IPA projekte**, **Direktorat za saradnju sa dijasporom**, te **Direktorat za kreiranje i realizaciju politika i programa**.

Pored Ministarstva, važnu ulogu imaju i **diplomatsko-konzularna predstavništva (DKP)** Crne Gore u inostranstvu. One djeluju u okviru Ministarstva vanjskih poslova i statutarno su nadležne za:

- Razvoj saradnje sa iseljenicima –dijasporom iz Crne Gore,

² Pravilnik o načinu vrednovanja programa odnosno projekata organizacija dijaspore-iseljenika, <https://www.gov.me/dokumenta/7ba6ca39-8f69-4078-9e6e-cf86f4d63ca4>

³ Pravilnik o kriterijumima i postupku dodjele nagrada pripadnicima dijaspore-iseljenicima i organizacijama dijaspore-iseljenika, <https://www.gov.me/dokumenta/c29b95d0-310d-46a3-b96a-65d2aa44e970>

⁴ Pravilnik o obrascu iseljeničke knjižice, <https://www.gov.me/dokumenta/5545ee32-c7f9-4efe-b3b8-07f8556caa1c>

- Razvoj saradnje sa organizacijama iseljenika-dijaspore Crne Gore,
- Razvoj saradnje sa iseljenicima iz Crne Gore na području države prijema i država koje nerezidentno pokriva,
- Očuvanje državnog identiteta i pripadnosti Crnoj Gori kod iseljenika/ca i očuvanju njihovog nacionalnog i kulturnog identiteta.

Skupština Crne Gore učestvuje kroz **Odbor za međunarodne odnose i iseljenike**, koji ima statutarno utemeljenu ulogu u praćenju primjene politika prema dijaspori. Odbor razmatra godišnje izvještaje, poziva predstavnike institucija na javna saslušanja i daje preporuke u vezi sa normativnim i strateškim dokumentima iz ove oblasti.

Nadležnosti ključnih institucija

Ministarstvo dijaspore ima sljedeće nadležnosti:

- Izrada strateških dokumenata i akcionih planova za saradnju sa dijasporom,
- Sprovođenje konkursa za sufinansiranje projekata/programa u oblastima saradnje sa dijasporom-iseljenicima
- Sprovođenje konkursa za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti saradnje sa dijasporom,
- Organizacija manifestacija (npr. „Dani dijaspore–iseljenika/ca“, biznis forumi, okrugli stolovi, ljetnje škole jezika i kulture “Crna Gora moja postojbina”, zavičajna škola “Povratak korijenima”, kulturni susreti, naučna istraživanja, itd),
- Vođenje i ažuriranje Registra dijaspore,
- Digitalizacija usluga za dijasporu (e-platforme, digitalna iseljenička knjižica),
- Saradnja sa međunarodnim organizacijama, donatorima i mrežama dijaspore u svijetu.

Savjet za saradnju sa dijasporom–iseljenicima, čiji mandat traje četiri godine, kao savjetodavno tijelo Vlade, ima zadatak da:

- Savjetuje Vladu CG i druge organe uprave u vezi sa politikama prema dijaspori,
- Daje mišljenja o predloženim projektima i strategijama,
- Uključuje dijasporu u dijalog sa državnim institucijama,
- Pomaže identifikaciju i uključivanje istaknutih pojedinaca dijaspore u razvojne politike Crne Gore.

Savjet formira tematske odbore (kultura, obrazovanje, ekonomija, informisanje). Njegova uloga u Strategiji je višestruka – od konsultativne do inicijativne.

Diplomatsko-konzularna predstavništva obuhvataju ambasade, konzulate i počasne konzule Crne Gore. Njihove nadležnosti uključuju:

- Prikupljanje informacija o potrebama i kapacitetima dijaspore,
- Podršku registraciji u elektronske baze podataka,
- Organizaciju susreta i prijema sa udruženjima iseljenika/ca,

- Uspostavljanje institucionalne veze između matice i dijasporu u političkom, kulturnom i ekonomskom smislu,
- Izvještavanje Ministarstva o aktivnostima dijasporu.

Lokalne samouprave imaju pravo da u okviru svojih razvojnih planova integrišu saradnju sa dijasporom, naročito u opštinama koje imaju veliki broj iseljenika/ca. Njihove nadležnosti uključuju:

- Osnivanje savjeta ili kancelarija za dijasporu,
- Organizaciju Dana dijasporu na lokalnom nivou,
- Učešće u planiranju investicionih i infrastrukturnih projekata sa doprinosom dijasporu,
- Saradnju sa Ministarstvom dijasporu i DKP mrežom.

Nevladine organizacije iz Crne Gore imaju ključnu operativnu i posredničku ulogu u implementaciji aktivnosti. Ministarstvo dijasporu sprovodi godišnje konkurse za sufinansiranje njihovih projekata, a posebno se vrednuje:

- Inovativnost i održivost projekata,
- Uključenost mladih iz dijasporu,
- Multidisciplinarni i transnacionalni karakter aktivnosti,
- Mogućnost umrežavanja i institucionalnog partnerstva sa javnim sektorom.

Pored toga, važno je pomenuti i saradnju sa **međunarodnim organizacijama i partnerima**, poput IOM (Međunarodna organizacija za migracije), UNDP (Razvojni program Ujedinjenih nacija), Evropske komisije i Savjeta Evrope, koje kroz svoje programe (npr. ECONIDAS, Diaspora Facility, IPA III) pružaju tehničku i finansijsku podršku inicijativama Crne Gore u oblasti dijasporu. Ministarstvo dijasporu ima zadatak da upravlja ovom saradnjom i obezbijedi njenu integraciju u nacionalne politike.

Ukupno gledano, institucionalni okvir Crne Gore za saradnju sa dijasporom je sveobuhvatan i višeslojno organizovan. Jasno definisane nadležnosti, uspostavljena vertikalna i horizontalna koordinacija, te formalizovana uloga Savjeta i DKP mreže čine osnovu za održivu, efikasnu i odgovornu politiku prema dijaspori, zasnovanu na načelima partnerstva, transparentnosti i strateške orijentacije.

Usklađenost sa nacionalnim i međunarodnim strateškim dokumentima

Ova Strategija je usklađena sa ključnim nacionalnim strateškim dokumentima Vlade Crne Gore i međunarodnim obavezama koje država ima kao potpisnica relevantnih globalnih okvira.

Usklađenost sa nacionalnim strateškim dokumentima

Srednjoročni program rada Vlade 2024–2027⁵: Program utvrđuje ključne Vladine prioritete: ubrzanu evropsku integraciju, ekonomski oporavak i rast, unapređenje životnog standarda, vladavinu prava, te digitalizaciju i reformu javne uprave. Strategija dijasporu direktno podržava ove ciljeve. Mjerama za podsticanje investicija dijasporu i povratka stručnjaka, strateškim dokumentom se pruža doprinos

⁵ Srednjoročni program rada Vlade 2024–2027, <https://www.gov.me/dokumenta/ee885398-748f-48fd-912a-29bbac334bfb>

ekonomskom rastu i stabilnom finansijskom sistemu, što je jedan od Vladinih prioriteta. Takođe, akcenat na digitalnoj platformi za dijasporu i e-uslugama u Strateškom cilju 1 u potpunosti je usklađen sa Vladinom agendom digitalne transformacije javne uprave. Povezivanjem iseljenika/ca u institucijama EU sa maticom, strategija dijaspore doprinosi i ostvarivanju spoljnopolitičkog cilja – bržem približavanju EU, jer crnogorski kadrovi u EU institucijama pružaju snažnu podršku integraciji Crne Gore.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030⁶

Nacionalna strategija održivog razvoja (NSOR) do 2030 definiše rješenja za održivo upravljanje ljudskim, društvenim, prirodnim i ekonomskim resursima Crne Gore. Strategija razvoja dijaspore je konceptualno ugrađena u ovaj održivi okvir – sam dokument ističe da njeni ciljevi doprinose ostvarivanju Agende 2030 održivog razvoja (UN ciljevi održivog razvoja – SDGs). Konkretno, Strategija dijaspore adresira ljudske resurse i demografsku održivost kroz podsticanje povratka iseljenika/ca i cirkularne migracije (što indirektno utiče na smanjenje depopulacije i „odliv mozgova”). Time doprinosi ciljevima održivog razvoja poput SDG 8 (dostojanstven rad i ekonomski rast) i SDG 10 (smanjenje nejednakosti), koristeći potencijal dijaspore za ulaganja i transfer znanja. Takođe, osnaživanjem institucionalnog okvira i partnerskog upravljanja, Strategija dijaspore jača SDG 16 (institucije i vladavina prava), a povezivanjem sa globalnim partnerima i UN okvirima doprinosi SDG 17 (partnerstva). Strategija dijaspore sadrži mjere koje su u skladu sa održivim razvojem zajednica: npr. podstiče projekcije održivih investicija dijaspore u oblastima turizma, poljoprivrede i novih tehnologija, u saradnji sa Ministarstvom ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera. Time dijaspora postaje faktor regionalno uravnoteženog razvoja – ulaganja iseljenika/ca mogu otvoriti radna mjesta i smanjiti pritisak na prirodne resurse kroz održive projekte.

Program pristupanja Crne Gore EU 2024–2027⁷: Program sadrži plan usklađivanja sa pravnom tekovinom EU u svih 33 poglavlja i trasira put za ispunjenje obaveza do kraja 2027. Iako oblast dijaspore nije direktno poglavlje pregovora, Strategija dijaspore dopunjava evropsku agendu na više načina. Prvo, dijaspora je most između Crne Gore i država članica EU – mnogi građani u dijaspori rade u institucijama EU i time pomažu integraciju Crne Gore. Strategija to prepoznaje i podstiče formalno uključivanje tih stručnjaka u razvojne projekte, što posredno olakšava ispunjavanje kriterijuma (npr. kroz transfer evropskih znanja i standarda u domaće institucije). Drugo, Strategija dijaspore planira korišćenje EU fondova i inicijativa za sprovođenje mjera – eksplicitno se pominju partnerstva sa EU (IPA III, Instrument za migracije i azil, EU Diaspora Facility) i uklapanje Strategije u EU programe poput Horizon Europe i Erasmus+. Ovo znači da je politika prema dijaspori usklađena i sa finansijskim instrumentima EU, što doprinosi bržem dostizanju EU standarda. Treće, kroz jačanje vladavine prava i institucija u oblasti migracija (npr. novi Zakon o saradnji sa dijasporom), strategija doprinosi ispunjavanju političkih kriterijuma integracija u segmentu dobre uprave. Važno je napomenuti PPCG zahtjeva uključenost civilnog društva i građana – dijaspora kao dio građanstva kroz ovu strategiju postaje aktivan akter u javnim politikama, što je u duhu evropskih vrijednosti inkluzije.

Nacionalna strategija zapošljavanja 2021-2025⁸: Predmetna strategija ima za cilj povećanje zaposlenosti, smanjenje nezaposlenosti, razvoj vještina radne snage i sprječavanje odliva talenata. Strategija dijaspore se eksplicitno poziva na ovaj dokument, navodeći da je sa njim usklađena. To se očituje kroz više njenih mjera koje posredno ili neposredno doprinose tržištu rada Crne Gore. Prvo,

⁶ Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030, <https://www.gov.me/dokumenta/67dc487e-097d-41d2-8fd5-7827a19a1f5a>

⁷ Program pristupanja Crne Gore EU 2024–2027, <https://www.gov.me/dokumenta/29349d74-d332-498c-9927-3fac36e454a1>

⁸ Nacionalna strategija zapošljavanja 2021-2025, <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2025/08/predlog-nacionalne-strategije-zaposljavanja-2021-2025-s-predlogom-akcionog-plana-zaposljavanja-za-2021-godinu.pdf>

povratak kvalifikovanih iseljenika/ca povećava ponudu visoko-kvalifikovane radne snage u zemlji – kada se olakša priznavanje diploma i kvalifikacija stečenih u inostranstvu i daju poreske olakšice povratnicima, ti ljudi se lakše integrišu u domaće tržište rada i/ili pokreću vlastiti biznis. Ovo je komplementarno ciljevima strategije zapošljavanja da smanji nezaposlenost i podstakne preduzetništvo.

Drugo, dijasporske investicije koje Strategija podstiče (Operativni cilj 3) stvaraju nova radna mjesta. Npr. mjera 3.1 predviđa poreske podsticaje za preduzeća koja osnuje dijaspora, a mjera 3.3 sufinansiranje lokalnih projekata sa dijasporskim udruženjima. Ove inicijative motivišu iseljenike/ce da ulažu u poslove u Crnoj Gori – čime raste zaposlenost, posebno u lokalnim zajednicama. Treće, Strategija dijaspore uključuje programe mentorstava i razmjene znanja (npr. mreže istraživača iz dijaspore, program “digitalnih ambasadora” za mlade). Time dijaspora pomaže u razvoju ljudskih resursa kroz prenošenje vještina i iskustava mlađim generacijama u Crnoj Gori, što je u skladu sa prioritetima razvoja ljudskih potencijala. Važno je istaći da Strategija zapošljavanja često adresira problem nezaposlenosti mladih i dugotrajno nezaposlenih – Strategija dijaspore doprinosi rješenju i tog problema time što povezuje mlade iz dijaspore sa domaćim tržištem (kroz ljetnje kampove, forume za omladinu dijaspore, kao i potencijalne prakse ili zapošljavanje u kompanijama dijaspore).

Strategija reforme obrazovanja 2025-2035⁹: U oblasti obrazovanja, strateški dokument ima čitav Operativni cilj 2 posvećen uključenosti dijaspore u društvene, kulturne i obrazovne tokove Crne Gore. Time se jasno naslanja na nacionalne obrazovne prioritete, donoseći dimenziju koju klasične obrazovne strategije često ne pokrivaju: povezivanje dijaspore sa obrazovnim sistemom. Ključne mjere uključuju razvijanje kulturno-obrazovnih programa za djecu i omladinu u dijaspori i podršku školama crnogorskog jezika i kulture u inostranstvu. Ove aktivnosti su komplementarne Strategiji reforme obrazovanja jer pomažu očuvanju maternjeg jezika i identiteta među djecom iseljenika/ca, što dugoročno doprinosi širenju crnogorske kulture i potencijalnom povratku tih mladih ljudi radi školovanja ili rada. Strategija obrazovanja teži internacionalizaciji i povećanju dostupnosti obrazovanja, odnosno doprinosi kroz akademske mreže koje povezuju univerzitetske profesore i naučnike iz dijaspore sa institucijama u Crnoj Gori. Tako se unapređuje kvalitet visokog obrazovanja (angažovanjem vrhunskih stručnjaka iz dijaspore kao gostujućih predavača ili saradnika) i podstiče naučna saradnja. Takođe, organizacija godišnjih foruma i ljetnjih kampova za omladinu dijaspore u Crnoj Gori doprinosi cilju obrazovnih vlasti da uključe mlade u neformalno obrazovanje, volonterizam i usavršavanje. Kroz te aktivnosti, mladi iz dijaspore stižu znanja o domovini, a mladi u Crnoj Gori dobijaju priliku za interakciju sa vršnjacima iz drugih zemalja, što povećava njihovu kulturnu kompetenciju i jezičke vještine.

Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025:¹⁰ Strateški dokument je usklađen sa važećom Strategijom socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021–2026. Strategija prepoznaje romsku i egipćansku (RAE) zajednicu unutar dijaspore kao posebnu kategoriju od interesa, posebno u dijelu kojim se ističe da su Romi i Egipćani jedna od najugroženijih populacija u kontekstu migracija i reintegracije, te predviđa specifične mjere za njihovo uključivanje. Strategija uvodi mjere koje indirektno pogoduju ovoj populaciji, primarno kroz planiranje osnivanja posebne kancelarije za povratnike iz dijaspore radi lakše integracije povratničkih zajednica u društveni i ekonomski život, što je u skladu sa fokusom Strategije socijalne inkluzije na podršku romskim i egipćanskim povratnicima kroz rješavanje stambenih pitanja, pristup obrazovanju, zdravlju i zapošljavanju

⁹ Strategija reforme obrazovanja 2025-2035, <https://www.gov.me/dokumenta/c953c773-7f0a-4a05-a0b5-57906d8697a7>

¹⁰ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025, <https://www.gov.me/clanak/strategija-socijalne-inkluzije-roma-i-egipcana-u-crnoj-gori-2021-2025>

Strategija naučnoistraživačke djelatnosti 2024-2028¹¹: Crna Gora posljednjih godina sprovodi politike za jačanje naučno-istraživačkih kapaciteta, inovacionog ekosistema i pametne specijalizacije. Strategija naučnoistraživačke djelatnosti 2024–2028 usmjerena je ka podizanju nivoa istraživanja, povezivanju nauke sa privredom, te zaustavljanju odliva talentovanih istraživača. Strategija dijaspore se **nedvosmisleno naslanja** na ove ciljeve. Na primjer, **uspostavljanje akademskih i istraživačkih mreža sa profesorima i naučnicima iz dijaspore** (Operativni cilj 2.3) direktno doprinosi jačanju naučnoistraživačke baze u zemlji. Kroz takve mreže, naučnici porijeklom iz Crne Gore koji rade na inostranim institutima mogu zajednički sprovoditi projekte sa kolegama u domovini, prenositi najnovija znanja i tehnologije, mentorisati mlade istraživače i pomoći u obezbjeđivanju međunarodnih grantova. Ovo je potpuno u skladu sa ciljevima države da unaprijedi **naučnu izvrsnost i inovacije**.

Dalje, Strategija dijaspore podstiče **inovativno preduzetništvo**: kroz mjeru 3.5 predviđa se osnivanje “Dijasporskog investicionog fonda” u saradnji sa Investiciono-razvojnim fondom i međunarodnim partnerima. Ovakav fond bi mobilisao kapital dijaspore za startapove i inovativne projekte u Crnoj Gori, što komplementira nacionalne programe za inovacije (poput Programa za inovacije 2023–2027). Time dijaspora postaje **strategški investitor u inovacije**, što je i intencija strategije pametne specijalizacije – da uključi sve aktere, uključujući i iseljeničtvo, u razvoj prioritarnih tehnologija. Takođe, mjere usmjerene na **digitalnu dijasporu** (IT profesionalce u inostranstvu) i njihovo sistematsko uključivanje korespondiraju sa ciljem države da zadrži i uključi digitalne talente. Strategija dijaspore prepoznaje da je nova, visokoobrazovana dijaspora (npr. u IT sektoru) do sada nedovoljno uključena, te planira programe da ih angažuje (digitalne platforme, digitalni ambasadori, stručni angažmani povratnika u privatnom i javnom sektoru). Ovo pomaže ispunjenju nacionalne vizije o **digitalnoj ekonomiji i inovacijama**. **Neusklađenosti nema** – zajednički je cilj da se crnogorski naučni i tehnološki razvoj ubrza korišćenjem globalnog znanja. Jedina stvar koju valja napomenuti jeste da uspjeh ovih mjera zavisi od dobre koordinacije (što je i predviđeno – Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija je aktivno uključeno u sprovođenje dijela Strategije dijaspore). Ako bi nedostajala ta koordinacija, moglo bi doći do preklapanja ili praznina, ali trenutno **strateški pravci su komplementarni**: dijaspora je prepoznata kao **izvor inovacija i znanja** koji će pomoći ostvarenje domaćih strateških planova razvoja nauke, tehnologije i inovacija.

Strategija digitalne transformacije 2022-2026:¹² Crna Gora je usvojila **Strategiju digitalne transformacije** s ciljem modernizacije javnih usluga, razvoja digitalne ekonomije i poboljšanja digitalnih vještina građana. Strategija dijaspore je u svojoj viziji snažno povezana s ovim ciljem – zapravo, jedan od njenih temeljnih stubova je **digitalizacija odnosa sa dijasporom**. Operativni cilj 1 strateškog dokumenta predviđa unapređenje digitalne infrastrukture za saradnju sa dijasporom, kroz uspostavljanje online platforme, digitalnog registra i digitalne iseljeničke knjižice. Ove mjere su direktno proizašle iz potrebe da se servisira dijaspora na moderan način, ali su i dio šireg napora Vlade da digitalizuje javne usluge za sve građane. Implementacija Strategije dijaspore odvija se u skladu sa drugim relevantnim strategijama, uključujući **Strategiju reforme javne uprave 2022-2026¹³** i **Strategiju digitalne transformacije**. To praktično znači da će digitalna rješenja za dijasporu biti usklađena sa nacionalnim IT standardima i platformama (npr. integracija u portal eUprave, korišćenje jedinstvenih sistema). Kroz digitalnu platformu Ministarstva dijaspore, koja će centralizovati informacije i omogućiti dvosmjernu komunikaciju, ostvaruje se cilj digitalne transformacije – povećanje efikasnosti i transparentnosti usluga. Dijaspore će moći onlajn da se registruje, aplicira za grantove, dobije informacije, što je analogno pružanju e-usluga građanima unutar zemlje. Uvođenje

¹¹ Strategija naučnoistraživačke djelatnosti 2024-2028, <https://www.gov.me/clanak/strategija-naučnoistraživačke-djelatnosti-2024-2028>

¹² Strategija digitalne transformacije 2022-2026, <https://ntpark.me/wp-content/uploads/2024/05/Strategija-digitalne-transformacije-2022-2026.pdf>

¹³ Strategija reforme javne uprave 2022-2026, <https://www.gov.me/dokumenta/823842f4-2ffd-4a0d-936e-c1b00c669115>

integrisanog informacionog sistema za praćenje rezultata mjera i evidenciju povratnika takođe je primer primjene naprednih digitalnih alata u javnoj upravi. Sve to pokazuje da Strategija dijasfore ne samo da je usklađena, nego operacionalizuje strategiju digitalne transformacije u jednom specifičnom segmentu populacije.

Druge relevantne strategije (povratak talenata, mladi, regionalni razvoj, kultura, turizam...)

Pored navedenih ključnih dokumenata, Strategija dijasfore je komplementarna i sa nizom sektorskih strategija i politika u različitim oblastima. U nastavku se osvrćemo na najznačajnije:

Strategija za mlade 2023–2027:¹⁴ Nacionalna strategija za mlade naglašava stvaranje prilika za mlade i posebno se bavi trendom iseljavanja mladih. Kako je istakao ministar sporta i mladih, čak 55% školovanih mladih razmišlja o odlasku, ali značajan dio želi i da se vrati ako im se obezbijede uslovi. U tom kontekstu, Strategija dijasfore je **sagovornik omladinskoj strategiji** – fokusirajući se na mlade u dijaspori, ona ih održava vezanim za domovinu i podstiče povratak. Organizovanje ljetnjih kampova, omladinskih foruma i programa “digitalnih ambasadora” za mlade iz dijasfore omogućava da se mladi iseljenici/ce identifikuju sa Crnom Gorom, steknu iskustva u njoj i eventualno odluče za povratak ili investiranje. Istovremeno, mladi u zemlji stiču globalne kontakte i mentore iz reda dijasfore. Ovo direktno doprinosi cilju omladinske strategije da mladi budu aktivni građani uključeni u politike – Strategija dijasfore ih uključuje na globalnom nivou, kao “most” između država. **Usaglašenost je potpuna**, s tim da omladinska strategija pokriva i one mlade koji nisu u dijaspori (zadržavanje u zemlji), dok dijasporska strategija pokriva one koji su već vani – zajedno čine cjelinu napora da se poboljša položaj mladih, bilo gdje da se nalaze.

Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2023-2027:¹⁵ Crna Gora je suočena sa regionalnim nejednakostima, pri čemu je posebno sjeverni region demografski i ekonomski ugrožen dugogodišnjom emigracijom. Strategija dijasfore ovu temu uzima vrlo ozbiljno. U situacionoj analizi prepoznaje da najveći broj iseljenika/ca potiče iz sjevernih opština gdje je emigracija “reakcija na ekonomske i razvojne izazove”. Posljedično, niz mjera ima za cilj uključivanje dijasfore u lokalni razvoj: predviđa se podrška opštinama da izrade *lokalne planove saradnje sa dijasporom*, u svakoj opštini imenovanje koordinatora za dijasporu i posebno finansiranje projekata opština sa dijasporom. Ovakav pristup u skladu je sa politikom ravnomjernog regionalnog razvoja, odnosno koristi se dijaspora kao resurs za razvoj zavičajnih krajeva. Već sada udruženja dijasfore pomažu lokalne zajednice kroz donacije za škole, ambulante, puteve. Strategija to podiže na sistemski nivo, što odgovara zahtjevima *Zakona o regionalnom razvoju* (koji pominje uključivanje svih raspoloživih resursa, pa i dijasfore). Komplementarnost je izražena: dok državni planovi obezbjeđuju infrastrukturu i podsticaje za sjever, Strategija dijasfore dovodi investitore i partnere iz inostranstva. Ovim se popunjava praznina u kapacitetima lokalnih zajednica, gdje one same možda nemaju dovoljno kapitala, ali njihova dijaspora ima. Postavljanjem formalnih mehanizama (fondovi, pozivi, koordinator u opštini), šansa za održivi regionalni razvoj kroz dijasporu znatno se povećava, u skladu sa nacionalnim ciljevima smanjenja regionalnih razlika.

¹⁴ Strategija za mlade 2023–2027, <https://www.strategijazamlade.me/2023-2027/>

¹⁵ Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2023-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/4b0f63fd-e49d-4f0c-9f09-99426dc8d51b>

Nacionalni program razvoja kulture 2023–2027¹⁶ ima zadatak da očuva nacionalni identitet, promoviše kulturu i uključi širu zajednicu u kulturni život. Strategija dijaspore od samog početka ističe očuvanje identiteta dijaspore kao jedan od prioriteta. Njene mjere u Strateškom cilju 2 obuhvataju podršku školama jezika, folklornim sekcijama, crkvenim i kulturnim udruženjima u dijaspori, organizovanje Dana dijaspore i sličnih manifestacija, te uspostavljanje centara za promociju crnogorske kulture u inostranstvu. Sve to direktno doprinosi ostvarivanju ciljeva kulturne politike – da crnogorska kultura bude vidljiva globalno i da se kulturna baština prenosi na nove generacije. Kroz finansiranje kulturnih projekata dijaspore (npr. javni konkursi koje Ministarstvo dijaspore planira), dodatno se jača aktivnost u oblasti kulture. Sinergija sa kulturnom strategijom ogleda se i u činjenici da se dijaspora posmatra kao produžena ruka kulturne diplomatije Crne Gore. Iseljenici/ce promovišu crnogorsku muziku, umjetnost i običaje u zemljama u kojima žive, što je i cilj kulturne politike – međunarodna afirmacija kulturnog identiteta. Strategija dijaspore institucionalizuje tu ulogu dijaspore kroz formalnu saradnju udruženja sa Ministarstvom kulture (posredno, putem Ministarstva dijaspore).

Strategija razvoja turizma Crne Gore 2022- 2025¹⁷ ima cilj povećati turistički promet, diversifikovati ponudu i produžiti sezonu. Dijaspore u tome može imati značajnu ulogu i Strategija dijaspore to prepoznaje kroz nekoliko mjera. Prvo, digitalna iseljenička knjižica predviđena Operativnim ciljem 1.3 daje dijaspori određene *turističke pogodnosti* – moguće popuste ili olakšice pri korišćenju turističkih i komunalnih usluga u domovini. Ovo je podsticaj iseljenicima da češće posjećuju Crnu Goru i koriste njene turističke kapacitete, što direktno utiče na povećanje turističkog prometa. Drugo, sami iseljenici/ce su česti posjetioци, a Strategija dijaspore nastoji da tu posjetu učini strukturiranijom kroz manifestacije poput Dana dijaspore, investicionih foruma u zavičajima itd., koje se mogu tempirati u pred- ili postsezoni, doprinoseći *proširenju turističke sezone*. Treće, dijaspora je i ambasador turizma: zadovoljni iseljenici/ce promovišu Crnu Goru među prijateljima i poslovnim krugovima u inostranstvu. Strategija dijaspore to pospješuje jačanjem patriotizma i veze sa maticom, što će vjerovatno rezultirati time da dijaspora nastavi preporučivati Crnu Goru kao destinaciju. Osim dolazaka, dijaspora može ulagati u turističke projekte (hotelijerstvo, etno-sela, agroturizam u rodnom kraju). Mjere Strategije koje se tiču investicija (fond dijaspore, poreske olakšice) potencijalno obuhvataju i turistički sektor – što je usklađeno sa naporima da se privuku investicije u turizam iz privatnog sektora. Usaglašenost je suštinska, iako Strategija dijaspore turizam ne izdvaja kao poseban stub, on je prožimajući.

Međunarodne obaveze

Globalni pakt o sigurnim, urednim i regularnim migracijama (Global Compact) – Cilj 19

Strategija saradnje sa dijasporom Crne Gore 2026–2030 pokazuje visok stepen usklađenosti sa **Globalnim paktom za migracije**,¹⁸ naročito sa **Ciljem 19**, koji teži stvaranju uslova za punu participaciju migranata i dijaspore u održivom razvoju matične zemlje. Crna Gora potpisnica Globalnog pakta i strategija adresira cilj o osnaživanju dijaspore za doprinos razvoju kroz inkluzivne, participativne i održive politike. U praksi, Strategija ostvaruje ovu viziju kroz više konkretnih mjera:

- uspostavljen je snažan institucionalni okvir (novo Ministarstvo dijaspore sa Savjetom za saradnju sa dijasporom kao savjetodavnim tijelom) koji obezbjeđuje koherentnu politiku

¹⁶ Nacionalni program razvoja kulture 2023–2027, <https://www.gov.me/dokumenta/a98b089a-f362-447e-b33a-b9fbde050b70>

¹⁷ Strategija razvoja turizma Crne Gore 2022- 2025, <https://www.gov.me/dokumenta/db71ea87-f50f-4aca-98ae-91d8af502816>

¹⁸ Globalni pakt o sigurnim, urednim i regularnim migracijama (Global Compact), <https://www.iom.int/global-compact-migration>

prema iseljenicima/cama. Ovo je u duhu preporuka Pakta o jačanju institucionalnih kapaciteta i dijasorskih fokalnih tačaka u upravi. Takođe, Strategija planira istraživanje i mapiranje doprinosa dijasore, odnosno prepoznata je “naučna dijaspora” crnogorskog porijekla i potreba njenog sistemskog mapiranja radi transfera znanja – što odgovara odredbama Cilja 19 o kreiranju baze dokaza o nefinansijskim doprinosima dijasore (znanje, vještine, društveni angažman).

Dalje, Strategija sadrži mjere za podsticanje investicija i preduzetništva dijasore, usklađene sa Globalnim paktom. Predviđa se povoljniji ambijent za ulaganja iseljenika/ca kroz npr. dijasorske razvojne fondove, matching grant šeme i poreske podsticaje za investiranje doznaka, što je u skladu sa preporukama Pakta o finansijskim proizvodima za dijasporu i podsticanju preduzetništva migranata. Strategija takođe naglašava digitalizaciju usluga za dijasporu – planira se sveobuhvatna onlajn platforma, ažuriranje registra dijasore i uvođenje digitalne iseljeničke legitimacije radi lakše komunikacije i pristupa uslugama. Ova digitalna komponenta direktno reflektuje cilj Pakta da se dijaspori obezbijedi jednostavan pristup informacijama i participaciji putem digitalnih platformi. Pored toga, Strategija promoviše partnerstva dijasore sa lokalnim zajednicama – u planu su grantovi i fondovi za zajedničke projekte dijasore i opština – što odražava Paktom naglašenu potrebu povezivanja dijasore sa lokalnim samoupravama, privatnim sektorom i zavičajnim udruženjima radi transfera znanja i razvoja na terenu. Takođe, strategija sadrži i aktivnosti namijenjene reintegraciji povratnika i cirkularnoj mobilnosti, kroz nacionalni program reintegracije, Kancelariju za povratnike i pregovore o bilateralnim sporazumima o radu sa glavnim državama prijema. Time se olakšava privremeni rad i povratak kadrova, u duhu Cilja 19 koji poziva na fleksibilne modalitete putovanja, rada i investiranja uz minimalne administrativne barijere.

UN Agenda za održivi razvoj 2030 (ciljevi 8, 10, 16 i 17)

Strategija je snažno povezana i sa **Agendom Ujedinjenih nacija 2030**¹⁹ i ciljevima održivog razvoja (SDGs), posebno sa ciljevima **8, 10, 16 i 17** koje i sama eksplicitno navodi. Dokument naglašava doprinos svojih mjera ostvarenju ovih globalnih ciljeva, što se vidi u integraciji ekonomskih, socijalnih, institucionalnih i partnerskih dimenzija održivog razvoja.

SDG 8 (Dostojanstven rad i ekonomski rast): Strategija doprinosi održivom ekonomskom rastu Crne Gore mobilizacijom ekonomske snage dijasore. Kroz cilj o stvaranju povoljnog ambijenta za investicije dijasore, predviđaju se direktne investicije iseljenika/ca, otvaranje novih preduzeća i radnih mjesta u saradnji sa dijasporom. Već sada dijaspora značajno doprinosi ekonomiji, gdje doznake iz inostranstva čine oko 12% BDP-a Crne Gore, pri čemu Strategija planira održati i povećati taj doprinos kroz investicione forume, biznis klubove i javno-privatna partnerstva sa iseljenicima/cama. Time se podupire održivi privredni rast i otvara mogućnost za nova kvalitetna radna mjesta, što je srž SDG 8.

SDG 10 (Smanjenje nejednakosti): Aspekt smanjenja nejednakosti vidljiv je u fokusiranju Strategije na inkluzivnost i ravnomjeran regionalni razvoj uz pomoć dijasore. Strategija prepoznaje da je emigracija najizraženija iz ekonomski slabijih sjevernih opština, ali i da se iseljenička udruženja aktivno vraćaju i pomažu tim sredinama. Kroz programe saradnje dijasore sa zavičajnim opštinama, finansiranje lokalne infrastrukture i stipendija za ugrožene grupe, dijaspora pomaže da se umanje regionalne nejednakosti i socijalna isključenost. Primjeri navedeni u Strategiji uključuju obnovu škola, vodovoda i domova zdravlja u ruralnim područjima sufinansiranjem od strane dijasore, kao i stipendije djeci iz socijalno ranjivih porodica. Takve aktivnosti direktno doprinose SDG 10 jer pomažu marginalizovanim zajednicama i podižu standard života u manje razvijenim krajevima. Strategija takođe obraća pažnju na ranjive grupe unutar same dijasore, poput RAE populacije (Roma, Aškalija i Egipćana) u

¹⁹ Agenda Ujedinjenih nacija 2030, <https://montenegro.un.org/me/sdgs>

inostranstvu koja se suočava sa izazovima socijalne inkluzije. Planiraju se inicijative za njihovo obrazovanje i kulturno povezivanje sa maticom, čime se osigurava da benefiti saradnje s dijasporom budu jednako dostupni svim etničkim i socijalnim grupama, smanjujući nejednakosti i unutar i između država.

SDG 16 (Mir, pravda i snažne institucije): U domenu jačanja institucija i vladavine prava, Strategija donosi značajne pomake koji su u skladu sa ciljem 16. Osnivanjem Ministarstva dijaspore i donošenjem novog Zakona o saradnji sa dijasporom, uspostavljen je transparentan i odgovoran okvir za ostvarivanje prava iseljenika/ca. Načela poput transparentnosti u raspodjeli sredstava, uključivanja dijaspore u donošenje odluka i zaštite prava iseljenika/ca ugrađena su u zakonodavni i strateški okvir. Strategija predviđa i mehanizme kao što su godišnji finansijski planovi i javno izvještavanje o realizaciji budžeta za dijasporu, što doprinosi dobrom upravljanju i odgovornosti institucija. U implementaciji Strategije naglašeni su principi rodne ravnopravnosti, inkluzije manjinskih zajednica i teritorijalne zastupljenosti, što pokazuje da se poštuju ljudska prava i gradi inkluzivan institucionalni sistem saradnje sa dijasporom. Ovakav pristup jača povjerenje građana (uključujući iseljenike/ce) u institucije matične zemlje, što je bitan segment SDG 16.

SDG 17 (Partnerstva za ciljeve): Sam karakter ove Strategije oličava cilj 17, jer se partnerstvo provlači kao crvena nit kroz sve aktivnosti. Država prepoznaje dijasporu kao ravnopravnog partnera u razvoju – Strategija više puta naglašava koncept dijaspore kao “razvojnog resursa” i “partnera, a ne samo subjekta politike”. Uspostavljaju se partnerstva na lokalnom nivou (između dijaspore i opština, NVO i lokalnih zajednica kroz zajedničke projekte), ali i međunarodna partnerstva. Crna Gora, kroz ovu strategiju, aktivno sarađuje sa međunarodnim organizacijama i donatorima (IOM, UNDP, GIZ, EU programi) radi tehničke i finansijske podrške projektima dijaspore. Čak se ističe članstvo Crne Gore u Global Diaspora Policy Alliance – globalnoj alijansi za politiku prema dijaspori – koje omogućava razmjenu dobrih praksi na međunarodnom nivou. Sve ovo je u duhu SDG 17 koji poziva na globalno partnerstvo, razmjenu znanja i mobilizaciju resursa za održivi razvoj. Strategija time demonstrira potpunu usklađenost sa ciljem 17, jer gradi mreže saradnje od lokalnog do globalnog nivoa, prepoznajući da se ciljevi razvoja mogu postići jedino udruženim naporima vlade, dijaspore, privatnog sektora i međunarodnih aktera.

UN Okvir za saradnju za održivi razvoj (UNSDCF) 2023–2027

UN Okvir saradnje UN za održivi razvoj) 2023–2027²⁰ za Crnu Goru definiše zajedničke prioritete Vlade i sistema UN, a Strategija saradnje sa dijasporom se eksplicitno veže za ove prioritete. Strateški dokument je u **direktnoj vezi sa UNSDCF 2023–2027**, posebno sa **Strateškim ciljem 2** tog okvira, koji pokriva **inkluzivni ekonomski rast, razvoj ljudskog kapitala i smanjenje nejednakosti**. To znači da su mjere planirane Strategijom osmišljene tako da doprinesu ostvarivanju jedne od glavnih razvojnih meta definisanih u partnerstvu UN-a i Crne Gore.

Potpuna usklađenost vidi se kroz više aspekata. Prvo, komponenta Strategije koja se odnosi na ulaganja dijaspore i razvojno partnerstvo (Strateški cilj 3) direktno doprinosi inkluzivnom ekonomskom rastu – dijasporske investicije, transferi znanja i pokretanje biznisa od strane iseljenika/ca doprinijeće otvaranju radnih mjesta i povećanju BDP-a, što je i cilj UNSDCF-a. Drugo, aktivnosti usmjerene na očuvanje identiteta, obrazovne programe za mlade iz dijaspore i umrežavanje naučne dijaspore unapređuju ljudski kapital zemlje. Kroz ljetnje škole, stipendije i programe razmjene koje Strategija predviđa (npr. ljetnje škole za djecu dijaspore, uključivanje stručnjaka iz dijaspore u naučno-istraživačke projekte) jača se znanje i vještine i u matici i među iseljenicima/cama. Ovo je u duhu UNSDCF prioriteta razvoja ljudskog kapitala (obrazovanje, vještine, zapošljivost). Treće, snažan

²⁰ UN Okvir saradnje UN za održivi razvoj) 2023–2027, <https://montenegro.un.org/me/188526-okvir-saradnje-ujedinjenih-nacija-za-odr%C5%BEivi-razvoj-2023-2027>

akcenat na uključivanju sjevernih opština i ranjivih grupa kroz projekte sa dijasporom pomaže smanjenju nejednakosti. Kao što je istaknuto, dijaspora pomaže upravo tamo gdje su razvojne potrebe najveće – u manje razvijenim opštinama i među marginalizovanim grupama. Time Strategija efektno adresira i ovaj stub UNSDCF-a.

Važno je napomenuti i da Strategija preuzima principe **UN-ovog pristupa ljudskim pravima i inkluziji**. UNSDCF insistira na integraciji rodne ravnopravnosti, mladih, manjina i principa “Leave No One Behind”. Strategija dijasporu ugrađuje rodnu ravnopravnost i inkluziju manjina kao principe sprovođenja, a posebnu pažnju posvećuje mladima (druga generacija iseljenika/ca) i manjinskim zajednicama u dijaspori (npr. RAE). Ovo pokazuje da Strategija ne samo da ispunjava kvantitativne ciljeve UNSDCF-a, već prati i kvalitativne smjernice održivog razvoja zasnovanog na pravima i jednakosti.

Preporuke i standardi Međunarodne organizacije za migracije (IOM)²¹

Međunarodna organizacija za migracije (IOM) godinama pruža smjernice vladama kako da efektno uključe dijasporu u razvoj i uspostave dobre migracione politike. Strategija saradnje sa dijasporom 2026–2030 vidno reflektuje ove preporuke, pokazujući visok stepen usklađenosti sa **IOM standardima**.

Prije svega, Strategija usvaja **inkluzivnu definiciju dijasporu** koju preporučuju IOM i UN DESA – obuhvata sve osobe crnogorskog porijekla u inostranstvu, uključujući i one sa drugim državljanstvom koje žele vezu sa maticom. Time je ispoštovan osnovni standard da se dijaspora definira široko i inkluzivno, bez isključivanja određenih kategorija iseljenika/ca. IOM takođe naglašava potrebu da se migracije i dijaspora uključe u nacionalno razvojno planiranje („mainstreaming“ migracija). U Strategiji se to jasno očituje – ona je povezana sa ključnim nacionalnim strategijama razvoja i nije izolovan dokument. Na taj način Crna Gora slijedi IOM princip da politika prema dijaspori treba biti **integralni dio šireg razvojnog okvira države**.

Institucionalni mehanizmi koje Strategija uvodi ili jača takođe su u skladu sa IOM preporukama. IOM često savetuje osnivanje posebnih tijela za dijasporu (ministarstava, uprava) i uspostavljanje baza podataka o dijaspori. Osnivanjem Ministarstva dijasporu (uz postojeću diplomatsko-konzularnu mrežu koja ima zaduženja prema dijaspori) i vođenjem **Registra dijasporu**, Crna Gora je ispunila ove standarde. Strategija planira dalje jačanje tih kapaciteta – npr. formiranjem posebnog odjeljenja za povratnike, obukom DKP službenika za rad sa dijasporom, te razvojem nacionalne digitalne platforme za evidenciju dijasporu. Sve su to koraci koje IOM promoviše kroz svoje programe upravljanja migracijama (npr. **Migration Governance Indicators** profil za Crnu Goru je već istakao značaj digitalnog povezivanja sa dijasporom i ažuriranja podataka).

Kružna migracija i “odliv mozgova” vs. “povratak mozgova” su takođe teme na koje IOM stavlja akcenat, a Strategija ih direktno adresira. U tekstu se prepoznaje problem odlaska visokokvalifikovanih mladih i nedovoljno iskorišćen potencijal cirkularnih migracija. Kao odgovor, među strateškim ciljevima su **podrška reintegraciji povratnika i podsticanje cirkularne mobilnosti**. Planira se priznavanje inostranih kvalifikacija, poreske olakšice za povratnike, mentorstvo i uključivanje povratnika u javni i privatni sektor. Uspostavljanje **Kancelarije za povratnike** kao “one-stop-shop” servisa za povratnike i planiranje bilateralnih sporazuma o slobodnom kretanju radnika sa zemljama gdje dijaspora živi, u potpunosti su u skladu sa IOM smjernicama za podsticanje cirkularne migracije.

²¹ Preporuke i standardi Međunarodne organizacije za migracije (IOM), <https://www.iom.int/iom-strategic-plan-2024-2028>

Zapravo, Strategija i navodi da će ove mjere razvijati “kao što to rade slične inicijative GIZ-a i IOM-a”, eksplicitno priznajući da se oslanja na najbolje prakse koje promoviše IOM.

Još jedan IOM prioritet jeste **valorizacija nefinansijskih doprinosa dijaspori** – znanja, vještina, profesionalnih mreža. Strategija Crne Gore posvećuje pažnju “**naučnoj dijaspori**” i planira programe poput „povratka talenata“ i naučne diplomatije za uključivanje crnogorskih stručnjaka iz inostranstva u nacionalne projekte. Predviđeno je uspostavljanje baze talenata u dijaspori i povezivanje sa domaćim univerzitetima i kompanijama, po uzoru na uspjehe Irske ili Litvanije. Ovo je u duhu IOM preporuka da se kreiraju mehanizmi za **transfer znanja** i inovacija iz dijaspori, čime se ublažava negativan efekat odliva mozgova.

Može se zaključiti da Strategija demonstrira **skoro potpunu usklađenost** sa IOM preporukama i standardima. Mnoge mjere su oblikovane uz podršku ili model IOM-a (što nije iznenađujuće, s obzirom da je IOM aktivno uključen u izradu migracionih politika u Crnoj Gori). **Djelimične neusklađenosti** su minimalne. Na primjer, IOM zagovara rodno senzitivne migracione politike – u Strategiji se rodna ravnopravnost pominje kao princip, a statistike dijaspori su razvrstane i po polu (žene čine ~38% dijaspori uz trend rasta među visokoobrazovanim). Ipak, nema mnogo specifičnih programa koji ciljano osnažuju žene u dijaspori ili podstiču njihov veći angažman, osim implicitno kroz opšte projekte. To bi se moglo smatrati prostorom za dodatno jačanje u duhu IOM-ovog principa inkluzije. Takođe, pitanje zaštite prava radnika migranata u inostranstvu (što IOM takođe prati) nije u fokusu ove Strategije jer se bavi primarno dijasporom kao partnerom, a ne toliko migrantskim radnicima kao subjektima zaštite – što je opravdano s obzirom na njen domen. U zbiru, strateški dokument pokazuje da su crnogorske vlasti uvažile ključne IOM-ove savjete: od inkluzivnog pristupa dijaspori, preko jačanja institucija i evidencija, do cirkularne migracije i angažovanja dijaspori u razvoju, sve su to elementi ugrađeni u novu Strategiju.

Obaveze iz procesa evropskih integracija i usklađenost sa pravnom tekovinom EU

Iako oblast dijaspori nije eksplicitno regulisana poglavljima pravne tekovine EU, Strategija saradnje sa dijasporom 2026–2030 pokazuje **svijest o evropskom kontekstu** i kompatibilna je sa relevantnim obavezama koje proizilaze iz procesa pristupanja EU. Prvo, vrijedi primijetiti da Strategija doprinosi ispunjavanju **političkih i ekonomskih kriterijuma** integracija angažujući građane u inostranstvu kao resurs za razvoj. Evropska komisija u svojim izvještajima za Zapadni Balkan često ističe zabrinutost zbog emigracije mladih i “odliva mozgova”. Strategija direktno odgovara na taj izazov kroz politike za zadržavanje veze sa emigrantima i podsticanje njihovog povratka ili ulaganja u domovinu, što je u skladu sa širim evropskim ciljevima za region. Na primjer, prepoznavanje da preko 35 hiljada crnogorskih državljana ima boravak u EU i da mnogi mladi odlaze na školovanje i rad u EU zemlje poslužio je kao temelj da se osmisle mjere za njihovo ponovno uključivanje (formalno priznavanje diploma stečenih u inostranstvu, olakšice za zapošljavanje povratnika itd.), što će olakšati **usklađivanje sa evropskim tržištem rada** i smanjiti negativne posljedice masovnije migracije. Takve mjere idu u korak sa politikama EU koje podstiču mobilnost radne snage, ali i sa naporima da se ublaže regionalne razlike i spriječi depopulacija.

Strategija takođe eksplicitno traži sinergiju sa **instrumentima i fondovima EU** namijenjenim migracijama i dijaspori. Navodi se da će se posvetiti pažnja uključivanju Strategije u šire okvire EU politika – konkretno se pominju programi *Horizon Europe*, *Erasmus+* i inicijative za zapošljavanje mladih – kao i korišćenje EU finansijske podrške kroz *IPA III* i *EU Diaspora Facility*. Ovakav pristup osigurava da strateške aktivnosti budu **kompatibilne sa prioritetima EU** i da koriste dostupne pretprijetne fondove. Na primjer, EU Diaspora Facility je program koji upravo služi jačanju veza između matice i dijaspori, i crnogorska Strategija se naslanja na njega, što potvrđuje usklađenost sa širim EU migracionim politikama.

U pogledu **vrijednosti i standarda**, Strategija dijaspore afirmiše principe koji su i u srži EU *acquisa*: **demokratija, vladavina prava, poštovanje manjina**. Transparentno upravljanje fondovima, participacija dijaspore kroz savjetodavne mehanizme, zaštita kulturnog identiteta manjinskih zajednica u dijaspori – sve su to elementi koji su u skladu i sa evropskim standardima (npr. preporukama Savjeta Evrope čije principe Crna Gora dijeli kao članica). Takođe, uključivanje rodne ravnopravnosti i mladih kao horizontalnih tema doprinosi usklađenosti sa EU pristupom integracije rodničkih perspektiva u politike.

Jedan od indirektnih aspekata evropskih integracija jeste i **korišćenje crnogorske dijaspore kao mosta prema EU**. Strategija prepoznaje da značajan broj iseljenika/ca radi u institucijama EU ili u državama članicama i da mogu pomoći procesu pristupanja Crne Gore evropskim strukturama. Ta mreža “evropskih Crnogoraca” predstavlja resurs za lobiranje, znanje o EU politikama i transfer iskustava. Ovim se Strategija uklapa u širi kontekst poglavlja **23 i 24** (Pravosuđe i bezbjednost) na način što dijaspora, koja je stekla iskustva u uređenim evropskim sistemima, može doprinijeti jačanju institucija kod kuće (npr. kroz savjetodavnu ulogu eksperata iz dijaspore). Takođe, kroz poglavlje **19 (Socijalna politika i zapošljavanje)**, koordinacija socijalnih sigurnosti i prava radnika migranata je bitna – Strategija nije direktno razrađivala tu tematiku, ali najavljeni sporazumi o cirkularnoj mobilnosti mogli bi obuhvatiti i pitanja priznavanja staža, transfera penzija i dr. što bi bilo u skladu sa EU koordinacionim mehanizmima.

Ostali međunarodni standardi i preporuke (diaspora, cirkularna migracija, transfer znanja)

Pored navedenih okvira, Strategija je razmatrala i **šire međunarodne standarde i smjernice** vezane za angažovanje dijaspore, kružne migracije i transfer znanja. U njenoj izradi referira se na preporuke različitih tijela – od UN DESA i Savjeta Evrope do globalnih mreža dijasporske politike – i vidi se nastojanje da Crna Gora primijeni **najbolje prakse** u ovoj oblasti.

Strategija je, kao što je pomenuto, usklađena sa preporukama **UN DESA** (Odjeljenja UN za ekonomska i socijalna pitanja) i **Savjeta Evrope** u pogledu definisanja dijaspore i njenog tretmana. Konkretno, UN i Savjet Evrope zagovaraju da se dijaspora posmatra kao faktor razvoja, da joj se omogući očuvanje kulturnog identiteta i veza sa maticom, te da se uključi u procese donošenja odluka u domovini. Crnogorska Strategija upravo to čini: priznaje dijasporu kao “značajan razvojni resurs”, uvodi mehanizme za očuvanje identiteta (kulturne manifestacije, škole jezika, podrška vjerskim i kulturnim organizacijama dijaspore) i institucionalne kanale za učešće dijaspore u kreiranju politika (Savjet za saradnju sa dijasporom kao savjetodavno tijelo Vlade, saradnja sa iseljeničkim NVO na projektima). Time su ispoštovani međunarodni standardi **inkluzije dijaspore** i poštovanja njenih prava – što je u skladu i sa opštim principima ljudskih prava.

Što se tiče **cirkularne migracije**, globalno je prepoznato da omogućavanje lakšeg protoka talenata između matice i dijaspore donosi korist svima. Organizacije poput **OECD-a i Svjetske banke** u svojim preporukama za zemlje porijekla migranata savjetuju uvođenje šema povratka stručnjaka, olakšice za povratnike i programe razmjene znanja. Strategija sadrži sve te elemente: predviđa **program “povratka talenata”**, priznavanje inostranih diploma i radnog iskustva, mentorstvo povratnicima i njihovo uključivanje u lokalne institucije. Takođe, namjera da se sklope bilateralni sporazumi o radnoj mobilnosti sa ključnim državama gdje dijaspora radi pokazuje da Crna Gora prati trend tzv. **“circular mobility partnerships”** koji postoje recimo između istočnoevropskih zemalja i Zapadne Evrope. Ovi sporazumi olakšaću privremeni rad u inostranstvu uz očuvanje veze sa domovinom, čime se podržava kružna migracija umjesto trajne emigracije – što je cilj i Globalnog foruma za migracije i razvoj (GFMD) i drugih međunarodnih inicijativa.

U domenu **transfera znanja**, Strategija slijedi modele dokazane kao uspješne drugdje. U tekstu se navode primjeri Irske i Litvanije koje su putem kampanja (“Global Irish”, “Create Lithuania”) vratile dio svojih stručnjaka i uspostavile baze talenata u dijaspori. Crna Gora planira sličan pristup – izrada baze podataka stručnjaka i studenata u dijaspori, njihovo umrežavanje sa domaćim institucijama i uključivanje u projekte i savjetodavna tijela. Takođe, Strategija promovise koncept **“digitalnih ambasadora”** i **virtuelnih zajednica** dijaspore, prepoznajući da mnogi mladi stručnjaci komuniciraju digitalno. Ovo je u skladu sa savremenim preporukama da se iskoristi moć društvenih mreža i online platformi za povezivanje dijaspore (npr. **I-Diaspora** platforma koju podržava IOM upravo podstiče takve digitalne mreže).

Kada je riječ o **međunarodnim partnerstvima**, Strategija nastoji pozicionirati Crnu Goru kao aktivnog aktera. Članstvo u **Global Diaspora Policy Alliance** omogućava razmjenu politika i istraživanja na svjetskom nivou, a saradnja sa međunarodnim organizacijama (IOM, UNDP, GIZ) na projektima dijaspore već je uspostavljena. Ovo pokazuje da Strategija implementira i preporuku **Globalnog sporazuma o migracijama** o jačanju globalne saradnje po pitanju migracija i dijaspore, ali i slijedi smjernice npr. **Regionalnog savjeta za saradnju (RCC)** za Zapadni Balkan koji je kroz inicijativu *Diaspora for Development* poticao umrežavanje balkanskih dijaspora.

Na polju **ljudskih prava i rodne ravnopravnosti**, koji su sastavni dio međunarodnih standarda, Strategija integrira ove principe kao horizontalne. Već je istaknuto da se proces implementacije vodi načelima rodne ravnopravnosti i inkluzije manjina. Time Crna Gora odgovara i na obaveze iz međunarodnih konvencija (npr. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena – CEDAW, ili okvirne Konvencije za zaštitu manjina Savjeta Evrope) u kontekstu migracija, osiguravajući da politika dijaspore ne reprodukuje diskriminatorne obrasce već promovise jednake mogućnosti za sve polove i etničke grupe. Takođe, zaštita kulturnih prava dijaspore (pravo na jezik, vjeru, tradiciju) usklađena je sa UNESCO preporukama i opštim međunarodnim standardima za dijasporu.

Integracija rodne ravnopravnosti

Iako žene čine značajan dio crnogorske dijaspore, njihov doprinos je dugo bio nedovoljno vidljiv. Postojeće stanje ukazuje da su potrebe i izazovi žena iseljenica specifični – od otežanog pristupa resursima i umrežavanju unutar dijaspore, do nedovoljne zastupljenosti u procesima donošenja odluka u dijasporskim organizacijama. Nedostatak podataka o broju i strukturi žena u dijaspori dodatno otežava planiranje adekvatnih politika. Istovremeno, mnoge crnogorske iseljenice su visoko obrazovane, ostvarene u profesionalnoj karijeri i imaju snažnu vezu sa zavičajem, što im omogućava značajan doprinos ekonomskom i društvenom razvoju Crne Gore. Međutim, bez sistematske podrške njihove mogućnosti ostaju djelimično neiskorišćene. Zbog toga je integracija rodne ravnopravnosti u strateški okvir nužna kako bi se osigurali jednaki uslovi za učešće i afirmaciju žena iz dijaspore, te valorizovali njihovi specifični doprinosi očuvanju identiteta i promociji Crne Gore u svijetu. Veće uključivanje žena iz dijaspore direktno reflektuje posvećenost Vlade jačanju njihovog položaja unutar zajednice i otvara nove mogućnosti za njihov aktivniji doprinos očuvanju kulturnog identiteta i napretku Crne Gore.

Institucionalni okvir politike saradnje sa dijasporom do sada nije obezbijedio sistemsku integraciju rodne ravnopravnosti. Ministarstvo dijaspore nema usvojenu formalnu rodnu politiku, niti interne akte ili procedure kojima bi se rodna perspektiva uključila u planiranje i sprovođenje programa. U postojećim registrima i evidencijama ne prikupljaju se obavezno podaci razvrstani po polu (npr. prilikom registracije iseljenika ili apliciranja za projekte), pa nedostaju osnovne informacije o učešću žena u dijaspori. Takođe, nijesu uspostavljeni mehanizmi rodno odgovornog budžetiranja – izostaje analiza i raspodjela resursa u programima saradnje sa dijasporom na način koji bi osigurao jednake koristi za žene i muškarce. Ove slabosti ukazuju na širi problem ograničenih kapaciteta za rodnu

ravnopravnost u javnoj upravi: generalno postoji nedostatak svijesti i posvećenosti rodnom uključivanju u sve politike, što se reflektuje i na sektor dijasporu.

Dodatno, hronični nedostatak pouzdanih, rodno razvrstanih podataka o dijaspori ozbiljan je izazov za planiranje politika. Budući da je tema položaja žena u dijaspori decenijama bila na margini interesovanja, ne postoje sistematizovani podaci o njihovoj brojnosti, niti o starosnoj, obrazovnoj, profesionalnoj ili bilo kakvoj drugoj strukturi crnogorskih iseljenica. Institucije nijesu uspostavile baze podataka koje bi razdvojeno prikazivale informacije o muškim i ženskim članovima dijasporu, niti analize po državama prijema, što znači da se politikama do sada pristupalo bez preciznog uvida u potrebe i potencijale žena u različitim dijelovima svijeta.

Otežavajuća okolnost je i nedostatak istraživačkih kapaciteta posvećenih dijaspori. U Crnoj Gori ne postoji naučna ustanova ili program koji se bavi demografskim i društvenim istraživanjima iseljeničtva. Za razliku od pojedinih zemalja regiona koje imaju institute ili akademske programe za migracije i dijasporu, kod nas je ovo polje ostalo van fokusa naučne zajednice. Kao posljedica, kreatori politika rade u uslovima informacione oskudice: bez rodno i teritorijalno diferenciranih podataka otežano je planirati ciljene mjere, pa su programi saradnje sa dijasporom do sada bili manje efikasni u prepoznavanju i uključivanju žena iseljenica.

Rodna neravnopravnost primjetna je i u praksi dijasporskih udruženja. Upravni odbori i rukovodstva većine iseljeničkih organizacija pretežno su muškog sastava, što znači da su žene nedovoljno zastupljene na pozicijama odlučivanja. Time je njihov glas u kreiranju programa slabije čujan, a aktivnosti udruženja rjeđe oslikavaju specifične interese i potrebe članica. Mnogi klubovi i savezi dijasporu nemaju posebne inicijative ili sekcije posvećene ženama, niti programe koji bi podsticali njihovo umrežavanje i osnaživanje. Da bi se prevazišao takav pristup, Savjet za saradnju sa iseljenicima je svojim zaključcima pozvao sva iseljenička udruženja da sprovode i promovišu politiku jednakosti polova u svom radu, što jasno ukazuje da rodna ravnopravnost dosad nije bila integrisana u njihove redovne aktivnosti.

Doprinos žena iz dijasporu u dosadašnjim inicijativama ostajao je nedovoljno vidljiv. Iako brojne crnogorske iseljenice postižu zapažene uspjehe u zemljama prijema i daju značajan doprinos privrednom, naučnom i kulturnom životu tih zajednica, u okviru dijasporskih organizacija njihov rad rijetko biva istaknut. Tradicionalno, udruženja su bila fokusirana na očuvanje nacionalnog identiteta i okupljanje iseljenika, pri čemu su individualni uspjesi žena često ostali u sjenci. Posljedica je da potencijal ženskog dijela dijasporu nije u potpunosti iskorišćen – njihove profesionalne mreže, znanja i inicijative nijesu dovoljno uključeni u projekte saradnje sa maticom, što osiromašuje ukupne rezultate ovih programa.

Sve navedeno ukazuje na to da je potrebno uvesti rodnu ravnopravnost kao horizontalni princip u sve segmente politike saradnje sa dijasporom. U buduću je neophodno da svaki aspekt saradnje sa dijasporom, od prikupljanja podataka i planiranja budžeta do kreiranja programa i izbora projekata, bude prožet principom rodne ravnopravnosti. Svaka mjera treba da osigura jednako učešće i korist za žene i muškarce, a institucije moraju preuzeti odgovornost za sistemsko unapređenje položaja iseljenica. Takva horizontalna integracija rodne perspektive doprinijeće da se potencijali cijele dijasporu – i žena i muškaraca – ravnopravno valorizuju u funkciji održivog razvoja Crne Gore.

Ključni prioriteti rodne ravnopravnosti u saradnji sa dijasporom:

- **Jednake mogućnosti i uključenost:** Obezbijediti da žene i muškarci u dijaspori imaju jednake šanse za aktivno učešće u programima saradnje sa dijasporom, bez rodni barijera. To

podrazumijeva eliminisanje razlika koje trenutno omogućavaju uspjeh samo jednom polu, u duhu stvaranja društva jednake šanse za sve.

- **Veća participacija i zastupljenost žena:** Povećati učešće žena porijeklom iz Crne Gore u dijasporским organizacijama, upravljačkim tijelima i savjetodavnim strukturama. Cilj je da se do kraja perioda Strategije dostigne znatno veći udio žena u Savjetu za saradnju sa dijasporom-iseljenicima i upravama iseljeničkih udruženja (npr. najmanje 30% žena u ključnim tijelima), čime se osigurava da ženski glas bude ravnopravno zastupljen u kreiranju i sprovođenju politika prema dijaspori.
- **Vidljivost doprinosa i priznanje uspjeha:** Sistematski promovisati doprinos crnogorskih iseljenica na kulturnom, naučnom, privrednom i drugom planu. Poseban cilj je dokumentovati i prezentovati primjere uspješnih žena iz dijaspore kako bi se afirmisala njihova uloga kao uzora u zajednici. Time se jača svijest o značaju žena dijaspore za razvoj Crne Gore i ruše stereotipi o tradicionalnim rodnim ulogama.
- **Unapređenje položaja i prava iseljenica:** Integrisati principe rodne ravnopravnosti u sve mjere saradnje sa dijasporom, što uključuje zaštitu prava žena iseljenica i poboljšanje njihovog socio-ekonomskog položaja. U partnerstvu sa nadležnim institucijama Crne Gore i zemalja prijema, radiće se na uklanjanju pravnih i praktičnih prepreka s kojima se žene migranti suočavaju (npr. u priznavanju kvalifikacija, pristupu zapošljavanju, socijalnoj zaštiti i sl.), kako bi se osiguralo puno uživanje njihovih prava.
- **Jačanje veza iseljenica sa maticom:** Podstaci snažnije povezivanje žena iz dijaspore sa Crnom Gorom kroz programe mentorstva, investicione forume i kulturne mreže. Cilj je da iseljenice koje žele doprinijeti razvoju Crne Gore dobiju institucionalnu podršku i platforme za angažman, u skladu sa njihovim interesima i stručnostima. Ovo uključuje i stvaranje povoljnog ambijenta da uz podršku države i dijaspore, žene ostvare svoje ideje i projekte na dobrobit zajednice.

Uticaj Strategije saradnje sa dijasporom 2026–2030. na životnu sredinu

Uvod: Strategija saradnje Crne Gore sa dijasporom za period 2026–2030. predstavlja važnu priliku da se doprinos iseljenika/ca usmjeri ka održivom razvoju. Crna Gora je i ustavom definisana kao *“ekološka država”*, što znači da se očuvanje prirode tretira kao prioritet nacionalnog razvoja.

Investicije dijaspore i razvoj infrastrukture

Finansijska snaga dijaspore može biti pokretač **zelenih investicija** i ekološki održive infrastrukture. Već se planira da se potencijal dijaspore usmjeri u projekte na sjeveru Crne Gore – npr. u **ekoturizam, obnovljivu energetiku i organsku poljoprivredu**, čime bi se iskoristila netaknuta priroda i resursi na održiv način. Vlada i Ministarstvo dijaspore su kroz vodič za investicije ukazali da planiraju da podstaknu ulaganja iseljenika/ca ka održivim projektima koji otvaraju nova radna mjesta u lokalnim zajednicama. Time bi kapital, znanje i iskustvo naših ljudi iz dijaspore doprinijeli lokalnom razvoju **bez degradacije životne sredine**. Takođe, dijaspora može pomoći modernizaciji infrastrukture uz manje ekološkog otiska – npr. ulaganjem u vodovode i kanalizaciju u rodnim krajevima, u sisteme za preradu otpadnih voda ili u lokalne sisteme obnovljive energije (solarne elektrane, mini vjetroparkove). Ovakve investicije bi unaprijedile komunalnu infrastrukturu i smanjile zagađenje (npr. spriječile ispuštanje otpadnih voda u rijeke). Pored toga, članovi dijaspore često donose više standarde gradnje i *“zelene”* tehnologije iz sredina u kojima žive – njihove investicije u objekte u Crnoj Gori mogu uključiti energetske efikasne materijale, solarne panele, sisteme za reciklažu otpada, čime se doprinosi štednji resursa. **Značajan pozitivan uticaj** proističe i iz toga što dijaspora učestvuje u obnovi i izgradnji nakon prirodnih katastrofa: iseljenici/ce su se pokazali kao brzi i efikasni donatori i investitori u obnovu infrastrukture poslije klimatskih nepogoda. Na primjer, nakon razornih požara 2025. godine koji su opustošili šume i naselja, crnogorska dijaspora je organizovala akcije prikupljanja pomoći za **obnovu**

spaljenih domova i pošumljavanje uništenih područja. Time dijaspora neposredno pomaže koncept *“build back better”* – obnovu infrastrukture uz više standarde i veću otpornost na buduće nepogode. Kroz ovakve projekte, dijaspora može biti **partner u klimatskoj otpornosti**: zajedničkim ulaganjem sa državom u protupožarnu opremu, obnovu šuma i modernizaciju infrastrukture (poput utvrđivanja obala rijeka ili izgradnje energetske efikasne objekata), smanjuju se rizici po životnu sredinu u budućnosti.

Inicijative za trajni povratak iseljenika (povratnici)

Podsticanje iseljenika/ka da se trajno vrate i reintegriraju u domovinu mogu biti od velike koristi za održivi razvoj i zaštitu životne sredine. Njihov povratak u Crnu Goru znači da visokoobrazovani i stručni ljudi iz dijaspor donose kući znanje iz raznih oblasti, uključujući i ekologiju, klimatologiju, održivo inženjerstvo, poljoprivredu i dr. Njihov povratak može popuniti praznine u domaćem kadru stručnjaka za zaštitu prirode. Primjera radi, povratnik sa iskustvom u **upravljanju zaštićenim područjima** u inostranstvu može preuzeti vodeću ulogu u nacionalnim parkovima ili agencijama za zaštitu životne sredine, unoseći moderne standarde i prakse. Mnogi povratnici se odlučuju pokrenuti biznis – ukoliko se usmjere na *zelene biznise*, doprinosiće i ekonomiji i okolini. Već se primećuje trend da mladi preduzetnici povratnici otvaraju **startape u oblasti zelene tehnologije, reciklaže, obnovljivih izvora energije ili ekološkog turizma**. Njihova globalna mreža kontakata može dovesti i strane investitore u ove sektore. U društvenom smislu, povratnici su **agenti promjene** koji mogu širiti ekološku svijest: naviknuti na čiste gradove i ekološke propise u inostranstvu, nastojeći da slično okruženje stvore i u Crnoj Gori – bilo kroz inicijative kod lokalnih vlasti ili ličnim primjerom (poput uvođenja kante za reciklažu u firmi koju otvore, sadnje drveća u komšiluku, i sl.). Takođe, stabilizovanje ili rast populacije u određenim sredinama može pomoći u očuvanju tradicionalnih praksa koje su održive.

Ruralni razvoj i lokalne zajednice

Dijaspora kao partner ruralnog razvoja može odigrati značajnu ulogu u zaštiti životne sredine u seoskim predjelima. Veliki dio iseljenika/ca potiče iz sjevernih i ruralnih krajeva Crne Gore koji su demografski opustjeli, pa ulaganje dijaspor tamo može obnoviti održive prakse. Primarno, doznake i investicije dijaspor omogućavaju mnogim seoskim domaćinstvima da opstanu bez eksploatacije prirode do iznemoglosti. Drugo, dijaspora često ciljano donira za **lokalne komunalne projekte** – u mnogim selima iseljenici/ce su skupili sredstva za seoski vodovod, česmu, čišćenje lokalnog potoka ili popravku puteva. Kad selo dobije stabilan vodovod uz pomoć dijaspor, smanjuje se potreba stanovništva da nekontrolisano zahvata vodu iz rijeka ili izvora (što je ranije moglo usporiti tokove i naštetiti vodenim ekosistemima). Treće, ulaganja dijaspor u seoski turizam i *“eko-sela”* direktno doprinose očuvanju ruralnog pejzaža – obnovom starih kamenih kuća za goste i promocijom tradicionalne arhitekture, čuvaju se autentična sela od propadanja i sprečava se urušavanje tih objekata (koje bi ostavilo ruševine u prostoru).

IT i digitalni alati u saradnji s dijasporom

Korišćenje **digitalnih platformi i alata** u saradnji sa dijasporom može imati niz posrednih ekoloških koristi. Prije svega, razvoj **e-Uprave za dijasporu** – mogućnost da iseljenici/ce onlajn obavljaju administrativne poslove (registracija, zahtjevi za dokumenta, informacije) – znači manje potrebe za putovanjima isključivo zbog birokratije. Svaki dokument riješen elektronski umjesto ličnog dolaska štedi na hiljade kilometara putovanja i emisija CO₂ iz aviona ili automobila. Primjer za to je uspostavljanje **softverskog registra dijaspor** koji omogućava onlajn prijavu iseljenika/ca. Takve digitalne baze podataka zamjenjuju slanje papira poštom ili dolazak radi evidencije. Dalje, digitalni alati olakšavaju **kommunikaciju i konferencije na daljinu**: umjesto da se često organizuju fizički sastanci sa iseljenicima (koji bi letjeli u Crnu Goru), sada se mogu održavati video-konferencije, vebinari i onlajn

konsultacije. To je posebno korisno za uključivanje stručnjaka iz dijasporu u razvojne projekte – oni mogu pružiti savjet ili ekspertizu bez putovanja, što je i jeftinije i bez karbonskog otiska putovanja. Strategija predviđa intenzivnije korišćenje digitalnih kanala za networking sa dijasporom, što znači i manju potrebu za štampanjem materijala: bilteni, informacije o turističkoj ponudi, investicione brošure mogu se slati imejlom ili putem sajta umjesto fizičkih kopija. Manje papira znači i očuvanje šuma globalno. Još jedan aspekt je da **IT povezuje dijasporu sa lokalnim ekološkim inicijativama**: preko društvenih mreža i posebnih aplikacija, iseljenici/ce mogu biti obaviješteni o akcijama poput čišćenja obale ili sadnje drveća, te mogu donirati novac ili se uključiti virtuelno. Digitalni marketing može pomoći plasmanu održivih domaćih proizvoda (poput organskih prehrambenih proizvoda ili rukotvorina) ka dijaspori, što stimulise održivu proizvodnju bez potrebe da proizvođači voze na pijace po inostranstvu. Kroz platforme za rad na daljinu, neki članovi dijasporu mogu čak odlučiti da rade iz Crne Gore povremeno (“remote work”), boraveći duže u zavičaju umjesto kratkih posjeta – duži boravci znače manje čestih letova i više vremena da se uključe u lokalnu zajednicu ekološki (npr. ako neko provede cijelo ljeto radeći online iz svog sela, vjerovatno će pažljivije raspolagati resursima nego da je došao na 5 dana). Sve u svemu, digitalizacija saradnje s dijasporom smanjuje potrebu za fizičkim kretanjem i papirnom komunikacijom, a povećava brzinu protoka informacija – što je i ekološki i ekonomski korisno.

Da bi Strategija saradnje sa dijasporom dala maksimalan doprinos očuvanju životne sredine, potrebno je sprovesti ciljane aktivnosti i mjere. U nastavku su konkretne preporuke grupisane po tematskim cjelinama:

- **Podsticanje zelenih investicija dijasporu:** Kreirati poseban fond ili šemu podsticaja za ulaganja dijasporu u projekte obnovljive energije, energetske efikasnosti i zaštite prirode. Na primjer, država može ponuditi poreske olakšice ili sufinansiranje za projekte solarnih elektrana, vetroparkova, postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda ili reciklažnih centara koje pokrene dijaspora. Istovremeno, u saradnji sa investicionim agencijama, identifikovati “*zeleno projekte*” po opštinama i promovisati ih dijaspori kroz investicione vodiče i prezentacije. Ekološki investicioni priručnik za dijasporu, koji bi sadržao listu održivih projekata spremnih za ulaganja (npr. farma organske hrane, eko-turistički kompleks, solarna farma), mogao bi usmjeriti kapital u ekološki prihvatljive tokove.
- **Integrisanje ekoloških standarda u infrastrukturne projekte:** U okviru Strategije, obavezati se da svaki projekat koji se realizuje uz podršku dijasporu (bilo finansijsku, bilo kroz lobiranje) prođe procjenu uticaja na životnu sredinu. To znači da dijaspora – kao partner u razvoju – bude upoznata sa potrebom očuvanja prirode od samog početka. Recimo, ako udruženje iseljenika/ca finansira izgradnju puta do sela, lokalna vlast treba da uradi *studiju uticaja* i predloži mjere (propusti za divlje životinje ispod puta, sadnja drvoreda duž trase radi protiverozije, sl.) pre nego što se radovi odobre. Takođe, preporučuje se uspostavljanje smjernica za održive gradnje namenjenih povratnicima i dijaspori investitorima: kroz brosure ili seminare, dijaspora treba da dobije uputstva kako da grade kuće sa solarnim panelima, izolacijom, biološkim septičkim jamama ili priključkom na kanalizaciju. Time bi se osiguralo da novac dijasporu ne ide u zastarjele, ekološki štetne građevine, već u objekte po modernim zelenim standardima.
- **Razvoj eko-turizma uz učešće dijasporu:** Formirati poseban program “*Dijaspora za održivi turizam*” koji bi povezao iseljenike/ce preduzetnike sa domaćim zajednicama u razvoju ekoturističkih ponuda. Program bi pružao stručnu i finansijsku pomoć povratnicima koji žele da pokrenu biznis poput seoskog turističkog domaćinstva, ture posmatranja ptica, vođenih planinskih tura i sl. Obezbijediti da ti biznisi dobiju eko-sertifikate (npr. evropsku oznaku za eco-friendly smještaj) kroz obuke i savjetovanje. Kroz dijasporske manifestacije (poput Dana dijasporu) organizovati panel diskusije i izlete na teme zaštite prirode – npr. posjeta nacionalnom parku uz stručnog vodiča – kako bi se iseljenici lično uvjerili u vrijednost očuvanja

i uključili u promociju tih vrijednosti. Marketinške kampanje u dijasporskim sredinama (društvene mreže, udruženja) treba da ističu Crnu Goru kao *ekološku destinaciju* i da pozivaju iseljenike/ce da budu ambasadori održivog turizma, umjesto masovnog. Konkretna mjera mogla bi biti i uvođenje *popusta ili pogodnosti* za iseljenike/ce koji posjećuju zaštićena područja javnim prevozom ili učestvuju u dobrovoljnim akcijama (npr. vaučer za besplatan ulaz u nacionalni park za one koji se prijave na akciju čišćenja obale). Na taj način podstiče se odgovorno turističko ponašanje.

- **Angažovanje dijaspore u zaštiti prirodnih resursa i u kriznim situacijama:** Uspostaviti formalne mehanizme da dijaspora brže i efikasnije pomaže u ekološkim krizama. Predlog je formiranje “Zelenog fonda dijaspore” – posebnog fonda za hitne intervencije i projekte zaštite životne sredine, u koji bi iseljenici/ce mogli dobrovoljno da uplaćuju donacije (uz poreske olakšice za veće iznose). Taj fond bi se koristio, recimo, za obnovu poslije poplava, pošumljavanje nakon požara ili suzbijanje zagađenja. Tako se nadograđuje spontana solidarnost koju je dijaspora već pokazala (npr. akcije nakon požara 2025) u institucionalni okvir sa većim dometom. Pored finansija, uključiti dijasporu i kao savjetodavce: uspostaviti Mrežu ekoloških stručnjaka iz dijaspore, gdje bi naučnici i profesionalci crnogorskog porijekla širom svijeta bili u bazi podataka spremni da savjetuju domaće institucije. Na primjer, prilikom izrade lokalnih planova upravljanja otpadom ili energetske tranzicije, opštine bi mogle putem Ministarstva dijaspore kontaktirati odgovarajuće stručnjake iz te mreže radi preporuka. Isto tako, dijaspora može biti most za međunarodna partnerstva – iskoristiti njihove veze u inostranstvu za bratimljenje gradova na polju ekologije, saradnju nacionalnih parkova, učešće u međunarodnim projektima i povlačenje sredstava. Već postoje primjeri da su iseljenici/ce posredovali u saradnji opština sa inostranim gradovima (bratimljenje Ulcinja sa Njujorkom, itd.), što se može iskoristiti i za transfer zelenih politika.
- **Održivi ruralni razvoj uz podršku dijaspore:** Lokalnim samoupravama preporučuje se da u saradnji sa udruženjima iseljenika/ca izrade “zelene planove” za svoja sela. U praksi, to znači identifikovati koje su potrebe sela (vodosnabdijevanje, zaštita izvora, seoski putevi, održavanje pejzaža) i u koje aktivnosti dijaspora može ulagati, a da su održive. Napr. ako selo ima problem erozije tla, umjesto da dijaspora finansira samo asfaltiranje puta (što može pogoršati eroziju), plan bi predvidio i drenažne kanale, sadnju zaštitnih pojaseva drveća uz put i sl. Tako dijaspora ulaže ciljano i efikasno. Osnovati pri svakoj opštini savjetodavno tijelo za dijasporu i održivi razvoj koje bi uključivalo i predstavnike iseljenika/ca porijeklom iz te opštine. Zadatak: usklađivanje inicijativa dijaspore sa lokalnim planovima zaštite životne sredine. Tako će, recimo, opština moći da kaže dijaspori – prioritet nam je riješiti otpadne vode, pa usmjerite donacije u izgradnju biološkog postrojenja umjesto u novi kulturni dom. Predvidjeti i sufinansiranje od države za projekte dijaspore u ruralnim sredinama koji doprinose zaštiti prirode: npr. za svaku marku koju dijaspora uloži u obnovu seoskog vodovoda ili solarno osvjjetljenje, država da doda još jednu. Time se stimuliše više takvih ulaganja.
- **Digitalna rješenja za smanjenje ekološkog otiska dijaspore:** Nastaviti ubrzano razvijati e-usluge za dijasporu kako bi se što više administrativnih procedura obavljalo online. Posebno, uvesti online sistem za podnošenje zahtjeva i izdavanje dokumenata (poput izvoda, uvjerenja, prijava boravka) za iseljenike/ce, čime bi se eliminisala potreba da neko putuje samo radi birokratije. Pored toga, kreirati virtuelni portal dijaspore sa opcijom održavanja skupština udruženja dijaspore na daljinu, webinaru i konferencija – tako bi se broj velikih okupljanja koja zahtijevaju letao smanjio. U slučaju organizovanja fizičkih događaja, razmotriti hibridni model (djelimično prisustvo, djelimično online) da se smanji broj putovanja. Razviti mobilnu aplikaciju za dijasporu koja bi, osim informacija, imala i sekciju “eko-angažman” – gdje bi iseljenici/ce mogli da se prijave za ekološke volonterske akcije tokom odmora (npr. čišćenje obale Skadarskog jezera) ili da doniraju za određene projekte jednim klikom. Takođe, kroz aplikaciju bi se moglo pratiti i karbonski otisak putovanja (npr. unesu se putni detalji i aplikacija izračuna emisije) uz ponudu da se ta emisija “neutralizira” donacijom u fond za pošumljavanje.

Ovakve inovacije integrisale bi svijest o zaštiti klime direktno u iskustvo dijaspor. Na strani države, treba ulagati u “zelenu IT” infrastrukturu – obezbijediti da serveri i data centri koji opslužuju dijasporne servise koriste struju iz obnovljivih izvora (što se može postići kroz ugovore sa dobavljačima energije) i da su energetske efikasne. Time se minimizira ekološki trag digitalizacije. Sve navedene aktivnosti osiguraće da digitalna transformacija saradnje sa dijasporom dodatno doprinese smanjenju ukupnog uticaja na životnu sredinu.

Analiza stanja

Analiza stanja dijaspor predstavlja ključnu polaznu tačku za razumijevanje uloge i potencijala crnogorske zajednice u inostranstvu, kao i izazova koji oblikuju njene veze sa maticom. Ova analiza obuhvata nekoliko međusobno povezanih oblasti koje zajedno daju cjelovit uvid u karakteristike i dinamiku dijaspor. Prije svega, razmatra se demografski profil i prostorni raspored dijaspor, kako bi se shvatila njena brojnost, geografska koncentracija i osnovne demografske karakteristike. Paralelno s tim, sagledava se i socijalno-ekonomski doprinos iseljenika/ca, uključujući njihove investicije, transfer znanja, poslovne inicijative i druge oblike doprinosa razvoju Crne Gore. Posebna pažnja posvećena je strukturi dijaspor, odnosno raznolikosti generacija, profesija i oblika organizovanja u inostranstvu. U analizu se uključuju i migracioni trendovi, koji otkrivaju promjene u obrascima iseljavanja i povratka, kao i faktore koji utiču na te procese. Na kraju, razmatra se organizaciona struktura i povezanost dijaspor sa maticom, kako bi se bolje razumjelo na koji način postojeće organizacije, udruženja i neformalne mreže ostvaruju saradnju sa institucijama u Crnoj Gori i koliko su te veze održive i efikasne. Zajedno, ove oblasti čine temelj za sveobuhvatno sagledavanje trenutnog stanja i definisanje daljih strateških pravaca.

Demografski profil i prostorni raspored dijaspor

Demografski profil dijaspor Crne Gore ukazuje na značajnu mobilnost stanovništva i raznovrsnost migracionih obrazaca. Prema Popisu stanovništva iz 2023. godine,²² u inostranstvu boravi 44.017 crnogorskih državljana (MONSTAT, 2024). Ipak, Društvo demografa i statističara Crne Gore (2024)

²² MONSTAT, Popis stanovništva iz 2023. godine,
<https://www.monstat.org/cg/page.php?id=1992&pageid=1992>

procjenjuje da je ukupan broj osoba koje čine dijasporu, uključujući potomke iseljenika/ca, približno 213.478. Ovaj broj čini oko jedne trećine ukupne populacije Crne Gore, što ukazuje na izuzetno visok stepen emigracije u odnosu na broj stanovnika matične zemlje. Važno je napomenuti da su ove aproksimacije bazirane na regionalnim istraživanjima, a pretpostavka je da je broj iseljenika-dijaspora značajno veći.

Popis je pokazao da najveći broj iseljenika/ca potiče iz opština na sjeveru Crne Gore (Berane, Plav, Rožaje, Bijelo Polje, Pljevlja, Petnjica, Gusinje), gdje migracija često predstavlja reakciju na ekonomske i razvojne izazove. U tim sredinama, emigracija postaje višegeneracijska pojava, a dijaspora preuzima ulogu ključnog nosioca ekonomskog opstanka porodica kroz doznake.

Geografski raspored dijaspora Crne Gore, prema Centralnoj banci Crne Gore (CBCG) i MONSTAT podacima, najizraženiji je u:

- Njemačkoj,
- Srbiji,
- Sjedinjenim Američkim Državama,
- Bosni i Hercegovini (podaci uključuju stariju i novu dijasporu iz Sandžaka),
- Hrvatskoj (posebno u Zagrebu i Istri),
- Sjevernoj Makedoniji (Skoplje, Tetovo),
- Sloveniji (Ljubljana, Maribor),
- Švajcarskoj i Luksemburgu.
- Argentina i druge zemlje Latinske Amerike

Pored zvaničnih brojeva, procjenjuje se da veliki broj iseljenika/ca posjeduje dvojno državljanstvo i nije obuhvaćen redovnim administrativnim statistikama. Takođe, postoji veći broj sezonskih migranata koji žive između Crne Gore i EU zemalja, posebno tokom ljetnje turističke sezone.

Dijaspora je najčešće nastanjena u urbanim i ekonomski razvijenim sredinama, gdje je lakše uspostaviti profesionalne i obrazovne karijere. Npr. u Njemačkoj su koncentrisani u Sjevernoj Rajni-Vestfaliji, Bavarskoj i Baden-Virtembergu, dok u SAD značajan broj živi u Čikagu, Njujorku, Detroitu, San Fransisku i San Dijegu. U Kanadu je odselio značajan broj obrazovanih ljudi, naročito u Toronto i Vankuver.

Mnoge zajednice dijaspora organizovane su kroz udruženja, crnogorske domove, kulturne i vjerske organizacije, biznis klubove i neformalne grupe na društvenim mrežama. Ova organizacija olakšava očuvanje identiteta, povezivanje sa Crnom Gorom i učešće u projektima podrške lokalnim zajednicama u matici.

Osim geografske, važna je i sektorska analiza: veliki broj iseljenika/ca u Njemačkoj zaposlen je u građevini, zdravstvu i transportu; u SAD dijaspora uključuje i brojne preduzetnike i IT stručnjake; dok su u Sloveniji i Hrvatskoj mnogi angažovani u industriji i javnoj upravi. Ova raznolikost otvara mogućnosti za ciljano angažovanje resursa i znanja dijaspora u razvojnim prioritetima Crne Gore.

Socio-ekonomski doprinos dijaspore

Dijaspora Crne Gore ima višedimenzionalni doprinos socio-ekonomskom razvoju zemlje, ne samo kroz doznake i investicije, već i kroz prenos znanja, kreiranje razvojnih mreža i jačanje međunarodnog imidža Crne Gore. Prema Centralnoj banci Crne Gore (CBCG, 2025), u 2024. godini registrovano je oko 843,62 miliona eura u doznakama iz inostranstva, što predstavlja približno 12% bruto domaćeg proizvoda. Ova cifra pozicionira Crnu Goru među zemljama sa najvišim relativnim udjelom dijasporskih doznaka u BDP-u u regionu Zapadnog Balkana (World Bank, 2023).

Doznake koje dolaze od crnogorskih iseljenika/ca služe kao osnovni mehanizam za:

- pokrivanje osnovnih životnih troškova porodica u matici,
- investiranje u stanogradnju i adaptaciju porodičnih domova,
- finansiranje obrazovanja i zdravstvene zaštite,
- uvećanje deviznih rezervi domaćih banaka putem štednih depozita.

Struktura doznaka prema izvorima CBCG:

- 57% – zarade zaposlenih u inostranstvu,
- 28% – penzije i socijalna davanja,
- 15% – lični transferi i pokloni.

Međutim, finansijski doprinos je samo jedan segment. Dijaspora sve više djeluje i kao:

- **investitor** – kroz pokretanje malih i srednjih preduzeća u turizmu, trgovini i uslugama;
- **kreator mreža** – povezivanjem domaćih firmi sa međunarodnim tržištima;
- **donator** – u zdravstvu (nabavka opreme), obrazovanju (stipendije, udžbenici), sportu i kulturi;
- **mentor** – u startup zajednici i inovacionim centrima, posebno u ICT sektoru (Savchick, 2023).

Brojni primjeri pokazuju da su udruženja iseljenika/ca iz Luksemburga, Njemačke, SAD i Švajcarske učestvovala u sufinansiranju vodovoda, škola, biblioteka u ruralnim krajevima, nabavci sanitetskih vozila i bolničke opreme za lokalne domove zdravlja, i stipendiranju učenika iz socijalno ugroženih porodica.

U kontekstu stranih direktnih investicija, crnogorski iseljenici/ce sve više pokazuju interes da registruju preduzeća u Crnoj Gori. Prema podacima Investiciono-razvojnog fonda (IRF), 11% zahtjeva za povoljnim kreditima u periodu 2021–2023. podnijeli su povratnici ili iseljenici/ce koji žele investirati u Crnoj Gori (IRF, 2024).

Jedan od ključnih oblika angažmana dijaspore je kroz cirkularnu migraciju – kratkotrajni dolasci u zemlju radi sezonskog rada, konsultantskog angažmana, predavačkih angažmana na univerzitetima ili savjetodavnih funkcija u lokalnim samoupravama. Ovakva fleksibilna forma angažmana posebno je prisutna kod dijaspore u IT i medicinskoj struci.

Dijaspora Crne Gore ima i ulogu u promociji zemlje kroz kulturnu diplomatiju, posebno putem:

- organizacije festivala, izložbi i javnih događaja, okruglih stolova, tribina, kulturnih manifestacija,
- promocije turističkih potencijala Crne Gore,
- lobiranja za interese zemlje u institucijama zemalja prijema.

U strateškom smislu, dijaspora se prepoznaje kao tzv. „soft power“ resurs. Studije OECD i IOM (2023) ukazuju da su zemlje koje su institucionalizovale saradnju sa dijasporom – poput Irske, Izraela i Hrvatske – ostvarile veću otpornost ekonomije i unaprijedile međunarodnu poziciju kroz dijasporu.

Crna Gora može značajno unaprijediti povratni efekat dijasporskih investicija i znanja kroz kreiranje „dijasporskih razvojnih fondova“ u saradnji sa međunarodnim partnerima, uvođenje poreskih podsticaja za reinvestiranu dobit iz dijaspore, garantne šeme za projekte koji uključuju saradnju između dijaspore i lokalnih zajednica, programske grantove za nevladine organizacije koje sprovode zajedničke inicijative sa dijasporom. Crna Gora će kroz realizaciju strategije za saradnju sa dijasporom intenzivirati aktivnosti na korištenju razvojnih, finansijskih i tehničkih potencijala dijaspore kako bi se uskladili ciljevi Smart Specialization (S3).

Pored novčanih doznaka, dijaspora doprinosi i kroz:

- kupovinu nekretnina, posebno na primorju (Budva, Tivat, Bar),
- osnivanje malih i srednjih preduzeća, često u sektoru turizma i ugostiteljstva,
- podršku IT startupima i inkubatorima kroz mentorski i finansijski angažman,
- sezonsko zapošljavanje i privremene radne angažmane tokom turističke sezone,
- direktna partnerstva sa lokalnim samoupravama i javnim institucijama kroz zajedničke projekte.

Prema studiji IOM-a (Savchick, 2023), zabilježeni su slučajevi u kojima dijaspora učestvuje u razvoju infrastrukture (npr. izgradnja vodovoda, puteva i domova kulture), donacijama školama i bolnicama (nabavka opreme, stipendije za djecu iz socijalno ugroženih porodica), otvaranju škola crnogorskog jezika u inostranstvu za djecu iz dijaspore, povezivanju sa međunarodnim fondovima i investitorima zainteresovanim za ulaganja u Crnu Goru.

U strateškom smislu, dijaspora postaje ključni investitor iz „emotivnog kapitala“ – ne samo kroz novac, već i kroz posvećenost, znanje, kontakte i osjećaj odgovornosti prema zajednici porijekla (Komar, 2022).

Važno je napomenuti i da su investicije iz dijaspore otpornije na političke i makroekonomske fluktuacije, jer motivacija često prevazilazi čisto tržišne interese. Posebno u ruralnim i manje razvijenim opštinama, projekti dijaspore predstavljaju osnovnu razvojnu injekciju.

Zemlje poput Hrvatske i Irske uvele su posebne dijasporske fondove i poreske olakšice za investitore iz iseljeništa, što je rezultiralo porastom broja mikroinvesticija i stvaranjem novih radnih mjesta (IOM, 2023). Crna Gora bi u tom smislu mogla razmotriti uvođenje ciljanih grant šema, poreskih podsticaja i partnerskih platformi za uključivanje dijaspore u lokalni razvoj.

Uz to, sve je više iseljenika/ca koji su spremni da doprinesu razvoju Crne Gore kroz:

- povratak i zapošljavanje u javnoj i privatnoj sferi,
- učešće u istraživačko-razvojnim projektima,
- savjetodavne i mentorske programe sa mladima u Crnoj Gori,
- lobiranje i promociju Crne Gore u zemljama prijema.

Struktura dijaspore

Dijaspore Crne Gore predstavlja kompleksnu i raznoliku zajednicu, čiji identitet, uloga i potencijal proizilaze iz višedecenijskih migracionih kretanja, kako iz ekonomskih, tako i političko-socijalnih razloga. Ova zajednica ne obuhvata samo iseljenike/ce koji su direktno napustili Crnu Goru, već i njihove potomke, često druge, treće i četvrte generacije, koji i dalje gaje različite nivoe afilijacije prema zemlji porijekla.

Osim toga, dijaspora Crne Gore u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) i Argentini ima dugu i značajnu tradiciju, koja seže još u kasni XIX i početak XX vijeka, kada su brojni Crnogorci, u potrazi za boljim ekonomskim prilikama i sigurnošću, napuštali domovinu. U SAD-u su se uglavnom naseljavali u industrijskim centrima poput Njujorka, Čikaga i Detroita, gdje su učestvovali u rudarskoj, čeličanskoj i građevinskoj industriji, dok su u Argentini najčešće birali Buenos Aires i njegove okolne provincije, gdje su se bavili trgovinom i poljoprivredom. Ove zajednice sačuvale su snažnu vezu sa Crnom Gorom kroz kulturna društva, crkvene organizacije i humanitarne inicijative, doprinoseći promociji crnogorske tradicije i identiteta, ali i uspostavljanju mostova saradnje između matične zemlje i zemalja u kojima žive. Nju Jork, Čikago, Detroit i San Fransisko su gradovi u kojima najviše egzistiraju pripadnici dijaspore Crne Gore u SAD.

Migracioni talasi

Na osnovu izvještaja IOM-a (2023), analize Komar (2022), te Stojović & Miljić (2012) prepoznaje se devet migracionih talasa u istoriji crnogorskih iseljavanja:

- **Prvi talas** obuhvata vrijeme od kraja XV do kraja XVIII vijeka, kada su iseljavanja bila uslovljena nedostatkom centralne vlasti i ekonomskim pritiscima. Crnogorci su tada odlazili u Boku, Carigrad, na teritorije pod mletačkom i austrijskom vlašću, ali i u Srbiju, Rusiju, Napuljsku kraljevinu i turske oblasti poput Hercegovine i Bosne.
- **Drugi talas** pokriva kraj XVIII i prvu polovinu XIX vijeka, kada se formiraju državni organi. Pored tradicionalnih destinacija, Crnogorci se sada sele i prema Kosovu, Skadru, Grčkoj i Apuliji. Uzroci su bili kompleksni – politički, društveni i ekonomski, a pravci migracija sve raznovrsniji.
- **Treći talas** (do Berlinskog kongresa 1878) donosi nova iseljavanja – u Suecki kanal, Grčku, Rumuniju, Bugarsku i Ameriku, pored već uhodanih pravaca. I dalje je dominantno usmjerenje ka Rusiji i Srbiji. Ovaj period predstavlja značajnu prekretnicu u širenju crnogorske dijaspore.
- **Četvrti period**, do Prvog svjetskog rata, obilježen je razvojem Crne Gore i njenim teritorijalnim proširenjem. Ipak, uslovi života su ostali teški, što je izazvalo nova iseljavanja – posebno kolonizaciju Metohije. Crnogorci se sada nalaze i u dalekim krajevima svijeta: Africi, Americi, Aziji, Australiji.
- **Peti talas** obuhvata Prvi svjetski rat i međuratni period, kada Crna Gora gubi nezavisnost. Iseljavanja se intenziviraju – u Vojvodinu, Metohiju, ali i šire. Veliki broj Crnogoraca napušta

zemlju iz političkih i ekonomskih razloga. Obrazovanje širom Jugoslavije i Evrope postaje novi oblik migracije.

- **Šesti talas** obuhvata Drugi svjetski rat i vrijeme do raspada Jugoslavije. Rat, logori i represije izazivaju masovna iseljavanja, a posebno su značajne kolonizacije Vojvodine. U okviru tadašnje Jugoslavije, Crnogorci se sele širom zemlje, a mnogi ostaju u novim sredinama nakon školovanja.
- **Sedmi talas (1970–1990):** Ovaj talas obuhvata ekonomske migracije u okviru tadašnjih bilateralnih sporazuma o zapošljavanju između Jugoslavije i zemalja Zapadne Evrope. Iseljenici/ce su se u velikom broju zapošljavali u sektorima građevinarstva, industrije i usluga u Njemačkoj, Švajcarskoj, Austriji, Luksemburgu i Francuskoj. Iako je prvobitna namjera bila privremeni radni boravak, značajan broj tih migranata se trajno naselio u tim zemljama.
- **Osmi talas (1990–2006):** Karakterišu ga političke nestabilnosti, ratovi na prostoru bivše Jugoslavije, sankcije i urušavanje ekonomije. Mnogi građani Crne Gore su u tom periodu migrirali iz egzistencijalnih i bezbjednosnih razloga. Tokom ovog perioda, dijaspora se značajno povećala u zemljama regiona, ali i u udaljenijim destinacijama poput Kanade, SAD i Australije.
- **Deveti talas (2006–danas):** Od obnove nezavisnosti Crne Gore, iseljavanje poprima oblik tzv. „brain drain“-a – odlaska visokoobrazovanih i mladih stručnjaka, posebno iz sektora IT-a, zdravstva, obrazovanja i nauke. Migracije su dominantno individualizovane, često kroz programe akademske mobilnosti (Erasmus+, stipendije, istraživačke razmjene), i sve češće usmjerene prema zapadnoevropskim zemljama, SAD, Kanadi i Ujedinjenom Kraljevstvu.

Socio-demografski profil

Prema analizama MONSTAT-a, IOM-a i međunarodnih izvora poput Eurostata i Svjetske banke, demografski presjek dijaspore pokazuje sljedeće:

- Oko **63%** dijaspore ima završeno srednje obrazovanje, dok je **25% visokoobrazovanih**;
- **12%** čine studenti i postdiplomci u inostranstvu;
- Dominantna starosna grupa obuhvata uzrast **25–55 godina**, što ukazuje na izražen odlazak radno aktivne populacije;
- Žene čine **oko 38%** ukupne dijaspore, s trendom rasta u visokoobrazovanom segmentu i omladinskim migracijama.

Generacijska struktura

- **Prva generacija:** Ljudi rođeni u Crnoj Gori koji su iselili tokom prva dva migraciona talasa. Imaju visok nivo jezičke i kulturne povezanosti, često učestvuju u aktivnostima dijasporskih udruženja, šalju doznake i investiraju u nekretnine i projekte u Crnoj Gori.
- **Druga generacija:** Rođena u inostranstvu, ali s jakim osjećajem pripadnosti zemlji porijekla. Ova grupa je ključna za očuvanje jezika i kulture i često je angažovana kroz omladinske sekcije, škole jezika i kulturne događaje.
- **Treća i naredne generacije:** Najčešće imaju slab kontakt sa maticom. Informacije o Crnoj Gori dobijaju putem interneta i društvenih mreža. Ova grupa predstavlja izazov za strateško povezivanje i zahtijeva savremene, digitalno orijentisane pristupe.

Profesionalna i sektorska struktura

Crnogorska dijaspora je sektorski i profesionalno heterogena:

- U **Njemačkoj, Švajcarskoj i Austriji**, dijaspora je najbrojnija u sektorima zdravstvene njege, ugostiteljstva, građevinarstva i transporta;
- U **SAD-u, Kanadi i Skandinaviji**, značajan broj Crnogoraca radi u visoko kvalifikovanim profesijama kao što su IT, akademske institucije, inženjering i menadžment;
- U zemljama bivše Jugoslavije (Srbija, Hrvatska, Slovenija, BiH), dijaspora je integrisana u javni sektor, obrazovanje, zdravstvo, ali i u sferi kulture i medija.

Naučna dijaspora i intelektualni kapital

Istraživanja pokazuju da postoji znatan broj naučnika i istraživača porijeklom iz Crne Gore koji rade u prestižnim međunarodnim institucijama, uključujući Oxford, Harvard, ETH Zürich, MIT, KU Leuven, Max Planck Institut i druge. Ova zajednica trenutno nije sistemski mapirana, iako bi njen potencijal mogao biti uključen u nacionalne naučne projekte, savjetodavna tijela i obrazovne politike kroz mehanizme poput programa „povratka talenata“ ili naučne diplomatije.

Dijaspora RAE populacije

Brojna zajednica Roma, Aškalija i Egipćana porijeklom iz Crne Gore živi u Njemačkoj, Italiji, Švedskoj i Belgiji. Iako se suočavaju sa izazovima socijalne inkluzije, mnogi pokazuju interesovanje za očuvanje kulturnog identiteta i povezivanje sa maticom. Inicijative usmjerene na obrazovanje i socijalnu inkluziju mogu biti kanal za jačanje te veze.

Digitalna i kulturna dijaspora

„Digitalna dijaspora“ uključuje mlađe generacije koje, iako fizički udaljene, komuniciraju sa Crnom Gorom putem digitalnih medija – društvenih mreža, online festivala, blogova i crowdfunding kampanja. Ova grupa često djeluje kao neformalni kulturni ambasadori Crne Gore i ima potencijal da se uključi kroz moderne, fleksibilne oblike saradnje (npr. digitalna iseljenička knjižica, online savjetodavna tijela, virtualne zajednice).

Migracioni trendovi

Migracioni trendovi u Crnoj Gori tokom posljednje dvije decenije odražavaju kompleksnu dinamiku uzroka, obrazaca i posljedica iseljavanja. Crna Gora se suočava sa kontinuiranim migracionim pritiscima, a najizraženiji oblik predstavlja odlazak mladih, visokoobrazovanih građana, čime se direktno utiče na demografsku strukturu i razvojni potencijal zemlje.

Prema istraživanju Fondacije Friedrich Ebert (2024), više od **20% mladih između 18 i 30 godina** izražava namjeru da trajno napusti zemlju u naredne tri godine. Taj trend potvrđuju i nalazi Evropske komisije i OECD-a, koji ukazuju da Crna Gora, uz Bosnu i Hercegovinu i Albaniju, bilježi najviši nivo namjere za iseljavanje mladih u regionu Zapadnog Balkana.

Ključni uzroci emigracije

Glavni faktori koji utiču na odluku o napuštanju zemlje uključuju:

- **Nezaposlenost i nedostatak konkurentnih radnih mjesta**, posebno za visokoobrazovane mlade ljude;
- **Niske prosječne zarade**, koje u Crnoj Gori iznose ispod 900 eura bruto mjesečno, u poređenju sa prosjekom EU koji premašuje 2.000 eura;
- **Percepcija institucionalne neučinkovitosti**, političke nestabilnosti i raširene korupcije;
- **Ograničen pristup prilikama za profesionalni razvoj**, inovacije i preduzetništvo;
- **Nedostatak perspektive u domenu stanovanja, zdravstvene zaštite i kvaliteta javnih usluga**.

Podaci MONSTAT-a i IOM-a (2023) pokazuju da Crna Gora u posljednjih deset godina bilježi **negativan prirodni priraštaj** i konstantno smanjenje broja radno sposobnog stanovništva, što dodatno pojačava negativne efekte emigracije.

Obrazovni i profesionalni profil iseljenika/ca

Iseljavanje iz Crne Gore više nije dominantno vezano za niskokvalifikovanu radnu snagu. Novi migracioni tokovi uključuju:

- Visokoobrazovane mlade ljude, posebno u oblastima medicine, IT-a, inženjeringa i društvenih nauka;
- Studente koji koriste programe poput **Erasmus+** i bilateralne stipendije za studije u Njemačkoj, Italiji, Sloveniji, Austriji i Francuskoj;
- Profesionalce iz sektora kulture, kreativnih industrija i konsultantskih usluga.

IOM u izvještaju iz 2023. godine navodi da je **preko 35.000 crnogorskih državljana** u poslednjih deset godina dobilo privremene ili trajne boravišne dozvole u EU, a posebno raste broj odobrenih boravaka u Njemačkoj, što je posljedica sporazuma o radnoj mobilnosti iz 2018. godine.

Cirkularne i obrazovne migracije

Cirkularne migracije – oblik migracije gdje pojedinci rade ili studiraju u inostranstvu, ali zadržavaju vezu sa maticom – postaju sve prisutnije. Međutim, u nedostatku formalizovanih mehanizama za reintegraciju, kao što su priznavanje stranih diploma, poreski podsticaji, olakšice za samozapošljavanje i uključivanje u javnu administraciju, mnogi se ne vraćaju, čime cirkularna migracija prelazi u trajnu.

Prema MONSTAT-u i OECD-u, značajan broj crnogorskih studenata ostaje da radi u zemljama prijema, čime se potencijal za tzv. „transfer znanja“ i „povratak talenata“ ostaje neiskorišćen. Trenutno, Crna Gora nema formalnu strategiju za akademski povratak niti digitalnu evidenciju studenata i diplomiranih u inostranstvu.

Demografske i ekonomske posljedice

Negativni migracioni saldo i odlazak visokoobrazovanih kadrova direktno ugrožavaju demografsku i fiskalnu održivost države:

- Crna Gora bilježi **smanjenje broja učenika u osnovnim i srednjim školama** (pad za više od 10% u poslednjoj deceniji prema MONSTAT-u);
- Ruralne opštine u sjevernom regionu suočavaju se sa rapidnim depopulacijama;
- Zdravstveni sistem i sektor obrazovanja gube ključni kadar, što se reflektuje na kvalitet i dostupnost javnih usluga;
- Bankarski sistem i tržište nekretnina u velikoj mjeri zavise od **doznaka** iz inostranstva, koje čine između **10–12% BDP-a** (CBCG, 2023).

Uporedne prakse

Zemlje poput **Irske** i **Litvanije** uvele su nacionalne kampanje za povratak svojih iseljenika/ca (npr. „Global Irish“ i „Create Lithuania“), uspostavile baze talenata u dijaspori i povezale ih sa domaćim kompanijama i univerzitetima. Crna Gora može primijeniti sličan model, prilagođen svojoj demografskoj i ekonomskoj stvarnosti.

Organizaciona struktura i povezanost dijaspore sa maticom

Organizaciona struktura crnogorske dijaspore je dinamična, raznovrsna i višeslojna. Na globalnom nivou, više od 150 formalno registrovanih udruženja crnogorskih iseljenika/ca djeluje u državama kao što su Srbija, Njemačka, Sjedinjene Američke Države, Bosna i Hercegovina, Kanada, Švajcarska, Austrija, Hrvatska, Slovenija, Luksemburg, Argentina, Urugvaj, Australija, Sjeverna Makedonija, Kosovo, Albanija i Italija. Udruženja okupljaju dijasporu prema geografskom porijeklu, profesionalnoj orijentaciji, kulturološkim interesima ili vjerskoj pripadnosti. Osim toga, iseljenici/ce iz Crne Gore koji rade u institucijama EU čine snažnu podršku procesima integracije Crne Gore u ekonomsku zajednicu evropskih zemalja.

Ova udruženja funkcionišu kao produžena ruka identiteta i kulturne diplomatije, ali i kao partneri u brojnim razvojnim inicijativama. Aktivnosti uključuju:

- organizaciju kulturnih manifestacija (npr. Dani dijaspore, crnogorski festivali, koncerti, likovne izložbe),
- očuvanje crnogorskog jezika i tradicije (škole jezika, folklorne sekcije, vjerske aktivnosti),
- izgradnju mreža za privredno povezivanje (biznis forumi, dijasporski investicioni klubovi),
- pružanje humanitarne pomoći i inicijativa u oblasti obrazovanja i zdravstva.

Udruženja su često inicijatori i posrednici u saradnji između lokalnih zajednica u Crnoj Gori i iseljeničtva – finansiranjem škola, domova zdravlja, sportskih objekata i puteva. Međutim, stepen organizovanosti varira od države do države, a mnoge inicijative zavise od entuzijazma pojedinaca i lokalnih lidera, a ne od systemske institucionalne podrške.

Ministarstvo dijaspore i diplomatsko-konzularna predstavništva (DKP) imaju ključnu ulogu u održavanju komunikacije sa dijasporom. Kroz redovne posjete, organizaciju prijema i prezentaciju programa saradnje, nastoji se ojačati institucionalna veza. Ipak, podaci pokazuju da:

- veliki broj udruženja nije informisan o programima sufinansiranja i registraciji u Registar dijaspora,
- komunikacija sa matičnim institucijama često se odvija na neformalan, ad-hoc način,
- postoji nedostatak integrisanog digitalnog servisa koji bi omogućio efikasnu i personalizovanu komunikaciju.

Digitalna povezanost, iako prisutna kroz društvene mreže, još uvijek nije institucionalizovana. Nema centralizovane platforme za informisanje, aplikaciju za grantove, ni personalizovanih digitalnih identifikacionih sredstava (npr. digitalna iseljenička knjižica). Primjeri Irske i Estonije pokazuju da digitalni alati mogu znatno povećati stepen uključenosti dijaspora u javne politike i društveni život matice.

Takođe, postoji izrazit disbalans u intenzitetu povezanosti:

- dok udruženja iz Srbije, BiH i Njemačke imaju dugoročnu saradnju sa Crnom Gorom,
- udruženja iz SAD, Kanade i Australije često funkcionišu izolovano, sa ograničenim pristupom programima matične države,
- nova i digitalna dijaspora (posebno IT profesionalci i studenti) gotovo uopšte nije sistematski uključena.

Neophodno je razviti jasnu tipologiju udruženja dijaspora, mapirati njihove potrebe, kapacitete i interese, i kreirati personalizovane mehanizme podrške. Pored formalnih udruženja, potrebno je prepoznati i neformalne zajednice koje djeluju na društvenim mrežama, digitalne ambasadore dijaspora – pojedince sa velikim uticajem i vezama, akademske i stručne mreže koje uključuju istraživače i profesore crnogorskog porijekla.

Unapređenje saradnje sa dijasporom kroz funkcionalnost će se postići kroz:

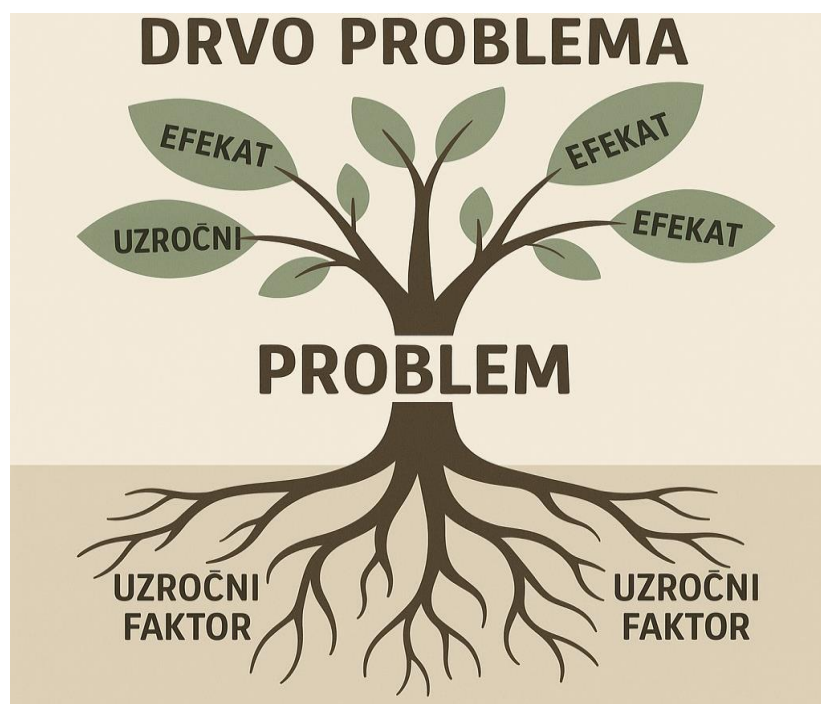
- uvođenje godišnjeg Kataloga projekata za koje se može konkurisati iz dijaspora (predviđeno da iznose najmanje 1/3 budžeta Ministarstva),
- grantove namijenjene NVO u Crnoj Gori koje sarađuju sa dijasporom,
- kreiranje posebnih fondova za zajedničke projekte dijaspora i lokalnih zajednica,
- osnivanje Kancelarije za povratnike kao kontakt tačke i servisne platforme.
- kampanje i promotivne aktivnosti za animiranje dijaspora u SAD i Argentini za snažnije uključivanje u procese povezivanja sa Crnom Gorom,
- podržati inicijative za uspostavljanje centara za promociju kulture Crne Gore u zemljama stare dijaspora,
- realizacija zagovaračkih aktivnosti za jačanje statusa crnogorske manjine u državama u regiji zapadnog Balkana.

Dodatno, u narednom periodu biće podnesena inicijativa kod Ministarstva vanjskih poslova u pogledu otvaranja Kulturno-informativnih centara u zemljama prijema gdje živi stara dijaspora (druga, treća i četvrta generacija), prije svega u Republici Argentini, sa ciljem očuvanja crnogorskog identiteta, jezika i kulturne baštine, kao i unapređenja ekonomskih, obrazovnih i naučnih veza sa potomcima naših

iseljenika/ca. Centri bi predstavljali platformu za razmjenu znanja, promociju savremene crnogorske kulture i turističkih potencijala, kao i podršku umrežavanju dijaspore sa institucijama u Crnoj Gori.

Na kraju, organizaciona struktura dijaspore i njena povezanost sa maticom predstavljaju neiskorišćeni resurs ogromnog potencijala. Uz strateški pristup i digitalnu transformaciju odnosa, dijaspora može postati jedan od ključnih stubova društvenog, ekonomskog i kulturnog razvoja Crne Gore.

Drvo problema

Ključni problem

- **Nedovoljna povezanost i iskorišćenost potencijala cjelokupne dijaspore Crne Gore u društveno-ekonomskom razvoju zemlje.** (*Ogroman broj iseljenika/ca živi van domovine, ali njihov ekonomski, kulturni i intelektualni doprinos razvoju Crne Gore nije adekvatno integrisan niti sistematski podržan.*)

Uzroci i poduzroci ključnog problema

- **Institucionalni i sistemski nedostaci:**
 - **Nedostatak centralnog registra dijaspore** – Država nema potpune podatke o građanima i potomcima u inostranstvu, što otežava planiranje saradnje i praćenje potencijala dijaspore.
 - **Slaba koordinacija institucija** – Neusaglašeno djelovanje ministarstava i agencija dovodi do neefikasne primjene politika prema dijaspori (povratak kadrova, uključivanje stručnjaka iz dijaspore u projekte, itd.).
 - **Ograničena digitalna infrastruktura za dijasporu** – Ne postoji integrisana online platforma ili „digitalna iseljenička knjižica“ za informisanje, registraciju i interakciju dijaspore sa maticom. Zbog toga su komunikacija i učešće dijaspore u programima otežani.

- **Neprepoznatost nove „digitalne“ dijaspore** – Mladi profesionalci, studenti i IT stručnjaci koji su se skoro iselili nijesu sistematski obuhvaćeni postojećim mjerama (njihovo znanje i kontakti ostaju van dosega institucija matice).
- **Nedovoljni kapaciteti lokalnih samouprava** – Opštine slabo sarađuju sa svojim iseljeničkim zajednicama; nedostaju lokalni dijasporski odbori i projekti koji bi povezali iseljenike/ce sa zavičajem.
- **Ograničena prisutnost u zemljama dijaspore** – Mali broj diplomatsko-konzularnih predstavništava i nedovoljno institucionalnih događaja u državama sa velikom crnogorskom dijasporom (posebno van regiona – npr. SAD, Kanada, Australija) rezultira time da udaljene zajednice ostaju izolovanije od matice.
- **Nedovoljni podsticaji i podrška za angažman dijaspore:**
 - **Izostanak finansijskih olakšica** – Ne postoje posebne poreske olakšice ili podsticaji za investicije dijaspore u Crnu Goru (npr. poreske beneficije za povratnike-investitore ili oslobađanje carina/poreza na uloženi kapital).
 - **Administrativne barijere** – Komplikovane i duge procedure za priznavanje inostranih diploma, dobijanje dozvola za rad ili pokretanje biznisa obeshrabruju iseljenike/ce da se vrate i ulažu u domovinu.
 - **Nedostatak ciljnih fondova/programa** – Nema posebnih fondova, grant šema ili kreditnih linija prilagođenih dijaspori (za sufinansiranje projekata sa lokalnim zajednicama, startupova ili razvojnih inicijativa dijaspore).
 - **Slaba podrška povratnicima** – Institucionalno ne postoji „one-stop“ servis ili Kancelarija za povratnike koja bi pomogla iseljenicima/cama pri reintegraciji (savjeti oko zaposlenja, stanovanja, poreskih pitanja), pa se mnogi ne odlučuju na povratak.
- **Generacijski i identitetski jaz u dijaspori:**
 - **Slabljenje veze kod novih generacija** – Druga i treća generacija iseljenika/ca u manjoj mjeri govori crnogorski jezik i ima slabiji osjećaj pripadnosti, što smanjuje njihovo interesovanje za uključivanje u projekte matice.
 - **Asimilacija u zemljama prijema** – Vremenom dolazi do kulturne integracije iseljenika/ca u društva gdje žive; bez dodatnih napora na očuvanju identiteta, mlađi naraštaji se sve manje identifikiraju kao dio crnogorske zajednice.
 - **Nedovoljno omladinskih i obrazovnih programa** – Ograničen je broj škola jezika, kulturnih manifestacija, studentskih razmjena i omladinskih kampova koji bi povezali mlade iz dijaspore sa Crnom Gorom, pa je kontinuitet veze s maticom ugrožen.
- **Nastavak emigracije i “odliv mozgova”:**
 - **Ekonomski razlozi dominiraju** – Visoka nezaposlenost, niske plate i ograničene mogućnosti karijere u Crnoj Gori i dalje podstiču odlazak mladih i školovanih ljudi u inostranstvo. Ovaj kontinuirani **odliv mozgova** stalno uvećava dijasporu.
 - **Negativna selekcija i nepovjerenje** – Korupcija, politička nestabilnost i percepcija slabih institucija destimulišu stručnjake iz dijaspore da se vrate; mnogi odlaze uz namjeru trajnog ostanka vani.
 - **Demografski efekti** – Skoro trećina državljana Crne Gore već živi u inostranstvu, a 2023. zabilježen je dvostruko veći odlazak nego prethodne godine. Ako se iseljavanje nastavi ovim tempom, očekuje se dalji pad broja stanovnika i radne snage u narednim decenijama.

Posljedice ključnog problema

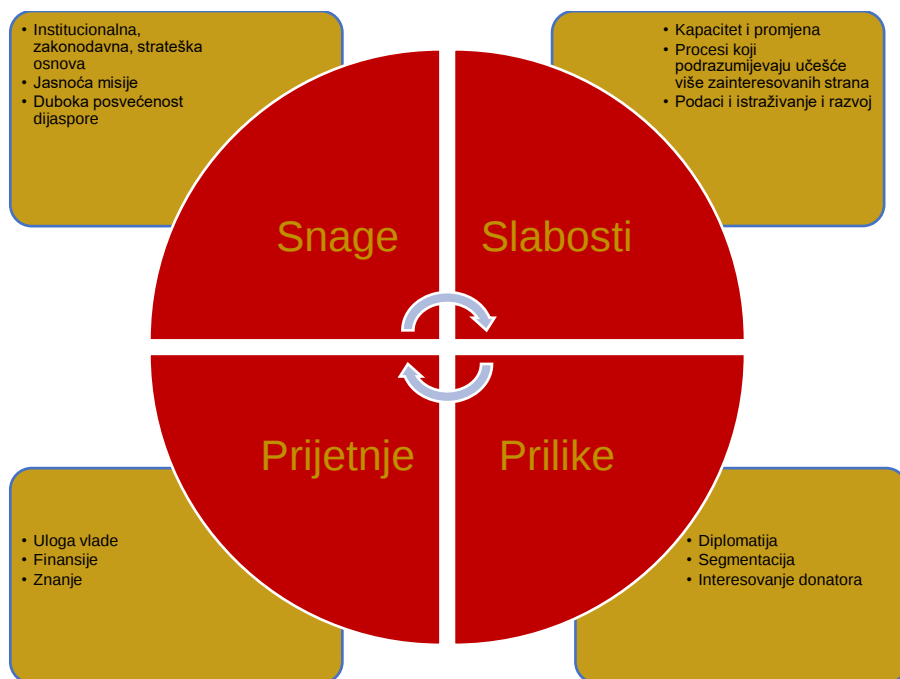
- **Ekonomske posljedice:** Smanjene investicije i preduzetničke aktivnosti dijaspore u matici dovode do propuštenih razvojnih prilika. Privreda se i dalje oslanja pretežno na doznake, umjesto na održivije investicije i poslovne poduhvate koje bi dijaspora mogla pokrenuti.

- **Demografsko-kadrovske posljedice:** Kontinuirana depopulacija i odlazak radno sposobnih građana uzrokuju manjak stručnog kadra u ključnim sektorima (zdravstvo, obrazovanje, IT, nauka). Oslabljena domaća radna snaga i "brain drain" ograničavaju inovacije i produktivnost, ugrožavajući dugoročni razvoj.
- **Kulturno-identitetske posljedice:** Slabljenje veza dijaspor sa crnogorskim identitetom dovodi do gubitka jezika, kulture i tradicije među iseljenicima/cama. Mlađe generacije dijaspor mogu izgubiti osjećaj pripadnosti, što znači i manju vjerovatnoću da će u budućnosti održavati kontakte s Crnom Gorom ili prenositi taj identitet na potomke.
- **Međunarodni uticaj:** Neiskorišćenost dijaspor znači i gubitak značajnog "soft power" potencijala za Crnu Goru. Slaba uključenost iseljenika/ca rezultira time da je manje ljudi u svijetu koji aktivno promovišu crnogorske interese, kulturu i turizam, ili lobiraju za Crnu Goru u zemljama domaćinima.
- **Lokalni razvoj i solidarnost:** Mnoge lokalne zajednice u Crnoj Gori ostaju uskraćene za podršku dijaspor u vidu donacija i projekata. Bez aktivnog angažmana iseljenika/ca, rjeđe se realizuju inicijative poput izgradnje škola, vodovoda, domova zdravlja, kulturnih manifestacija i stipendija za talentovanu djecu u manje razvijenim opštinama.
- **Manja otpornost na krize:** Slaba povezanost sa dijasporom umanjuje sposobnost društva da se osloni na nju u vanrednim situacijama. U slučaju ekonomskih, prirodnih ili zdravstvenih kriza, podrška dijaspor (humanitarna pomoć, prikupljanje sredstava, ekspertaska pomoć) može izostati ili biti znatno manja nego što bi bila da je veza jača.

SWOT Analiza

Identifikacija odgovarajućih alata za angažovanje takođe može biti sastavni dio ove strategije i njenog odgovora na različite zahtjeve dijaspor. Na primjer, kad je riječ o mlađim pripadnicima dijaspor, istraživačka studija je pokazala da „iako mnogi od njih ne žele da se vrate u Crnu Goru, osjećaju potrebu da na neki način doprinesu rastu i razvoju zemlje“.

Na osnovu kombinovanja ovih tržišno zasnovanih analiza angažovanja dijaspor u Crnoj Gori, može se izraditi indikativna SWOT analiza u pogledu onoga što se realno može postići u okviru životnog ciklusa ove strategije. Ovo je vizuelno prikazano na slici u nastavku.

Slika 1. SWOT analiza angažovanja dijaspore u Crnoj Gori

Snage

Snage angažovanja dijaspore u Crnoj Gori ogledaju se u tome što je vlada strateški ulagala u davanje prioriteta angažovanju dijaspore zasnovanom na politici. Ovim je osigurano postojanje formativne institucionalne, zakonodavne i strateške osnove na kojoj se može graditi povećani angažman dijaspore. Još jednu snagu predstavlja i jasnoća misije koja je formirana kroz dosadašnji rad. Ovo se ogleda u još jednoj snazi koja se očituje u dubini posvećenosti dijaspore crnogorskom narodu i njegovom prosperitetu u budućnosti.

Slabosti

Trenutne slabosti u crnogorskom modelu angažovanja dijaspore uključuju kulturni uticaj političkih promjena na povećanje kapaciteta ključnih aktera odgovornih za angažovanje dijaspore. Stoga je od imperativnog značaja da se ova strategija posmatra kao apolitičan dokument koji je prvenstveno usmjeren na misiju razvoja i dijaspore i Crne Gore. Ova strategija se odnosi na javnu politiku, a ne dnevnu politiku, angažovanja dijaspore i inkubiranje dodatnih procesa čiji se obim može povećati kako bi vodeći akteri u Crnoj Gori dobili podršku da povećaju svoje kapacitete na ovu temu.

Jedna evidentna slabost je nedostatak sposobnosti da se inkorporiraju dugoročni procesi partnerstva koja podrazumijevaju učešće više zainteresovanih strana kako bi se podržalo angažovanje dijaspore. Rješavanje ovog problema može „otključati“ ključnu podršku za rješavanje slabosti i prijetnji s kojima se suočava vlada u vezi s angažovanjem dijaspore. Posljednja slabost se odnosi na prikupljanje podataka i unapređenje snažnije kulture istraživanja i razvoja koja može osigurati da se intervencije dijaspore zasnivaju na interdisciplinarnim dokazima i planiranju.

Prilike

Snažna prilika za angažovanje dijaspore u budućnosti je želja dijaspore za diplomatskim i aktivnijim angažmanom vlasti i drugih aktera u Crnoj Gori. Osnivanje Kancelarije za povratnike vrata važnim diplomatskim mogućnostima, kao i nove mogućnosti za jačanje komunikacije, umrežavanja i kontakta s dijasporom. Da bi bilo potpuno učinkovito, ovo može unaprijediti još jednu priliku u domenu segmentiranog angažmana dijaspore kako bi se angažovala istinska raznolikost kapitala dijaspore koji postoji zahvaljujući demografskim, etničkim i razlikama u kapacitetima unutar dijaspore.

Još jedna prilika koja se nudi za angažovanje dijaspore je sve veći nivo interesovanja donatora za ovu tematiku, posebno na nivou EU i drugih partnera u međunarodnoj saradnji. Ova strategija može biti tačka preokreta koja Crnoj Gori omogućava da uspostavi snažan sistem partnerstva koje počiva na uključivanju više zainteresovanih strana i čiji je cilj implementacija programa angažovanja dijaspore. Ovo će zahtijevati snažno liderstvo vlade i drugih aktera u Crnoj Gori i dijaspori.

Prijetnje

Neke ključne prijetnje angažmanu dijaspore povezane su s neophodnošću pristupa koji počiva na uključivanju više zainteresovanih strana. To podrazumijeva i osiguravanje da neophodni finansijski i ljudski resursi budu uloženi kako bi se osigurala najbolja i najreprezentativnija implementacija programa angažovanja dijaspore. Ovo se odnosi na osiguravanje efektivnog finansiranja ne samo za podršku intervencijama iz ove strategije, već i za ulaganje u znanje i kapacitet osoblja odgovornog za sprovođenje iste. Fond za ubrzani razvoj Crne Gore nameće se kao važan instrument u ovom pogledu.

Ovo je povezano s posljednjom u nizu prijetnji koja se tiče osiguravanja jasnoću uloge vlade u angažmanu dijaspore. Kako se može primijetiti u situacionoj analizi, vlada može biti ključni akter u sprovođenju promjena koje su neophodne da bi se olakšali administrativni i zakonodavni procesi angažovanja dijaspore. Vlada će možda morati i da usvoji pristup koji joj omogućava da igra ulogu facilitatora na drugim poljima angažovanja u pogledu bilo kakvih promjena u stavovima ili ponašanju koje su potrebne sa strane dijaspore, kao što je veće povjerenje u institucije u Crnoj Gori.

Zahvaljujući situacionoj analizi, tokom procesa razvoja ove strategije otkriveni su i dodatni uvidi ključnih zainteresovanih strana uključenih u angažman dijaspore u Crnoj Gori kako bi se istražilo kako da se pozabave ovim pitanjima. Ovi uvidi omogućavaju da strategija sada pređe sa analize na akciju produblјivanjem SWOT analize.

Zaključci i izazovi

Analiza migracionih, demografskih, institucionalnih i ekonomskih aspekata pokazuje da crnogorska dijaspora predstavlja jedan od najsnažnijih, ali i najnedovoljno iskorišćenih ljudskih resursa Crne Gore. Uz dobru strategiju i institucionalnu podršku, dijaspora može postati ključni akter u jačanju otpornosti crnogorskog društva, ekonomije i međunarodne pozicije zemlje.

U proteklim decenijama, nakon promjena u državnom uređenju regiona, uočeni su izazovi u očuvanju nacionalnog identiteta pojedinih manjinskih zajednica. Crnogorska zajednica u Republici Srbiji suočava se s postupnim smanjenjem broja deklariranih pripadnika, što može ukazivati na potrebu za dodatnim naporima u očuvanju kulturne, jezičke i identitetske povezanosti. Slični, iako manje izraženi trendovi primijećeni su i u Republici Albaniji te drugim državama bivše SFRJ. U tom kontekstu, Strategija prepoznaje važnost osnaživanja djelovanja crnogorskih udruženja u tim državama, s ciljem jačanja veza sa maticom i podrške u očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta.

Ključni izazovi:

- **Nedostatak centralizovanog, sveobuhvatnog i digitalizovanog Registra dijaspora**, čime se otežava planiranje politika, identifikacija potencijala i personalizacija institucionalne podrške;
- **Slaba koordinacija nadležnih institucija**, naročito u dijelu sprovođenja mjera i politike povratka, uključivanja stručnjaka iz dijaspora i valorizacije njihovih znanja i investicija;
- **Neprepoznatost nove, digitalne i visokoobrazovane dijaspora**, uključujući studente, IT profesionalce, istraživače i preduzetnike, koji nemaju jasne kanale uključivanja;
- **Ograničeni administrativni i poreski instrumenti** za olakšanje investiranja, povratka i reintegracije iseljenika/ca (npr. priznavanje kvalifikacija, otvaranje firmi, poreske olakšice);
- **Niska stopa učešća druge i treće generacije iseljenika/ca** u formalnim vidovima saradnje sa maticom;
- **Ograničen kapacitet lokalnih samouprava** da razviju partnerske odnose sa udruženjima dijaspora i zajedničke projekte;
- **Nedovoljna institucionalna prisutnost u zemljama sa velikim brojem iseljenika/ca**, posebno van regiona (SAD, Kanada, Australija, Južna Amerika);
- **Nedostatak integrisane digitalne infrastrukture i jedinstvene e-platforme** za informisanje, komunikaciju, apliciranje i identifikaciju dijaspora.

Identifikovani potencijali:

- **Ekonomski doprinos kroz doznake i investicije**, koji kontinuirano jača lokalne budžete, domaću potrošnju, tržište nekretnina i podržava stabilnost bankarskog sektora;
- **Rastući interes dijaspora za institucionalno angažovanje**, povratak, mentorstvo, konsultantski angažman i transfer znanja;
- **Postojanje jakih i dobro organizovanih udruženja**, koja mogu biti partneri u razvojnim, kulturnim, obrazovnim i infrastrukturnim projektima;
- **Velika emocionalna i identitetska povezanost sa maticom**, naročito u kriznim situacijama, kao i u kontekstu nacionalne promocije i lobiranja u zemljama prijema;
- **Primjeri dobre prakse iz zemalja kao što su Irska, Hrvatska, Estonija**, koji potvrđuju da uspješne politike prema dijaspori mogu donijeti višestruke koristi;
- **Digitalna infrastruktura i društvene mreže**, koje omogućavaju brzu i jeftinu komunikaciju, mobilizaciju i uključivanje šire dijaspora.

Preporuke:

- Razviti **nacionalnu digitalnu platformu za dijasporu** (registar, aplikacija za grantove, savjetovanje, povezivanje);

- Pokrenuti **fond za projekte dijaspore i lokalnih zajednica** uz učešće međunarodnih donatora i Ministarstva dijaspore;
- Uvesti **dijasporsku digitalnu knjižicu** kao alat za personalizovani pristup uslugama, statusne privilegije i upravljanje identitetom;
- Povećati **uključenost mladih iz dijaspore** kroz digitalne kanale komunikacije – potencijal za uspostavu programa digitalnih ambasadora dijaspore Crne Gore
- Uspostaviti **program mentorstva i znanja iz dijaspore**, kojim bi se povezali istraživači, eksperti i mladi u zemlji i inostranstvu;
- Podržati lokalne samouprave da razviju **dijasporske razvojne planove** i unaprijede kontakte sa iseljenicima/cama iz svojih sredina;
- Osnažiti Savjet za dijasporu kao **savjetodavno tijelo sa uticajem na donošenje politika**.

Dalji razvoj saradnje sa dijasporom mora biti zasnovan na principima inkluzivnosti, transparentnosti, digitalne efikasnosti i održivosti. Samo kao ravnopravan partner, dijaspora može dugoročno doprinijeti ekonomskom rastu, inovacijama, kulturi i međunarodnoj poziciji Crne Gore.

Ciljevi strategije

Na osnovu sveobuhvatne situacione analize, identifikovanih izazova i razvojnih potencijala, strategija saradnje sa dijasporom Crne Gore za period 2025–2030. godine definiše jedan ključni sveobuhvatni strateški cilj:

Strateški cilj (2026–2030): Povećati povezanost dijaspore sa Crnom Gorom i u potpunosti iskoristiti njen potencijal za društveno-ekonomski razvoj zemlje do 2030. godine.

Ovaj strateški cilj polazi od činjenice da je dijaspora jedan od najvećih resursa Crne Gore, kako u pogledu očuvanja identiteta i kulture, tako i u oblasti ekonomskog razvoja i međunarodne promocije zemlje. Vrijeme je da dijaspora ne bude samo pošiljalac doznaka, već **ključni investitor, partner i nosilac razvoja Crne Gore**. Ostvarenje tog cilja neutralisaće uočene probleme iz prethodnog perioda (npr. fragmentacija iseljeničkih organizacija, asimilacija crnogorske zajednice u inostranstvu) i pretvoriti ih u pozitivne trendove jačanja veza sa maticom.

Strategija sadrži 6 specifičnih/operativnih ciljeva:

- **Operativni cilj 1: Unapređenje među-institucionalnog okvira i digitalne infrastrukture za saradnju sa dijasporom**

	Početna vrijednost za 2026	Srednja vrijednost za 2028	Ciljna vrijednost za 2030
Indikator učinka 1: Povećanje broja registrovanih korisnika/ca na digitalnoj platformi	Trenutno je registrovano 1,200 korisnika/ca na digitalnoj platformi	Do kraja 2028. godine, registrovano je 6,000 korisnika/ca na digitalnoj platformi	Do kraja 2030. godine, registrovano je 10,000 korisnika/ca na digitalnoj platformi
Indikator učinka 2: Povećanje broja ukupno	Početna vrijednost za 2026	Srednja vrijednost za 2028	Ciljna vrijednost za 2030

izdatih digitalnih iseljeničkih knjižica	Trenutno je izdato 2,400 izdatih hard-copy iseljeničkih knjižica	Do kraja 2028. godine će biti završena transformacija hard-copy iseljeničkih knjižica u digitalne knjižice (izdato 3,000 digitalnih knjižica)	Do kraja 2030. godine, 5,000 digitalnih iseljeničkih knjižica će biti izdato
Indikator učinka 3: Povećanje broja evidentiranih iseljenika/ca u bazi naučnika-stručnjaka i istraživača porijeklom iz Crne Gore	Početna vrijednost 2026 Trenutno je 300 evidentiranih iseljenika/ca u bazi naučnika-stručnjaka i istraživača porijeklom iz Crne Gore	Srednja vrijednost 2028 400 evidentiranih iseljenika/ca u bazi naučnika-stručnjaka i istraživača porijeklom iz Crne Gore	Ciljna vrijednost 2030 500 evidentiranih iseljenika/ca u bazi naučnika-stručnjaka i istraživača porijeklom iz Crne Gore

- **Operativni cilj 2: Povećanje uključenosti dijasporu u očuvanje identiteta, društvene, kulturne i obrazovne tokove Crne Gore**

Kulturno-obrazovni programi i razmjena mladih jačaju osjećaj pripadnosti kod druge i treće generacije iseljenika/ca. Takođe, podrška školama jezika i kulture u inostranstvu (grantovima, materijalima i online kursevima) pomaže očuvanju identiteta. U akademskom sektoru, povezivanje univerzitetskih profesora i naučnika iz dijasporu kroz mreže i zajedničke projekte donosi inovacije i znanje. Ministarstvo će organizovati i godišnje forume i ljetnje kampove za omladinu dijasporu u Crnoj Gori, kako bi se direktno povezali mladi iz dijasporu sa zajednicom i državom. Osim toga, Ministarstvo će pokrenuti kampanju mladih digitalnih ambasadora dijasporu Crne Gore koji će na društvenim mrežama promovisati kulturu, znamenitosti i potencijale Crne Gore.

Indikator učinka 1: Povećano učešće dijasporu u jezičkim i obrazovnim programima	Početna vrijednost za 2026 Trenutno se organizuju 2 jezička i obrazovna programa na godišnjem nivou namijenjena djeci dijasporu (200 učesnika/ca)	Srednja vrijednost za 2028 Povećano učešće djece iz dijasporu u jezičkim i obrazovnim programima za 25% do kraja 2028. godine	Ciljna vrijednost za 2030 Povećano učešće djece iz dijasporu u jezičkim i obrazovnim programima za dodatnih 25% do kraja 2030. godine
Indikator učinka 2: Veći obim kulturnih manifestacija dijasporu uz podršku države	Početna vrijednost za 2026 Trenutno se organizuje 6 kulturnih manifestacija dijasporu na godišnjem nivou	Srednja vrijednost za 2028 8 kulturnih manifestacija dijasporu se organizuje uz podršku države na godišnjem nivou do kraja 2028. godine	Ciljna vrijednost za 2030 10 kulturnih manifestacija dijasporu se organizuje uz podršku države na godišnjem nivou do kraja 2030. godine

- **Operativni cilj 3: Stvaranje povoljnog ambijenta za investiranje i razvojno partnerstvo sa dijasporom:**

Dijaspori je često teško ulagati u domovinu zbog birokratskih prepreka. Stoga će Crna Gora osnovati **Dijaporski investicioni fond** (u saradnji s Invecionno-razvojinm fondom IRF/RBCG i međunarodnim partnerima) koji će kanalirati kapital dijasporu u strateške projekte (infrastruktura, poljoprivreda, IT). Uz to, planiramo uvođenje **poreskih olakšica i administrativnih podsticaja** za preduzeća osnovana od strane građana iz dijasporu – praksa koju mnoge zemlje primjenjuju za podsticanje lokalnih investicija. Dijaspore će biti eksplicitno promovirana kao prioritetni partner u nacionalnoj Strategiji ekonomskog razvoja, a kroz lokalne grant šeme i projekte obezbijedićemo zajedničko finansiranje razvojnih inicijativa sa udruženjima dijasporu. Da bi se investiranje realizovalo, potrebno je stvoriti povoljno biznis okruženje kroz olakšanje administrativnih procesa. Kako bi se osigurala testna faza uspješnosti investicijskih ideja, Ministarstvo dijasporu planira realizovati pilot fazu projekata koji dolaze sa idejama iz dijasporu, a koji za cilj imaju privlačenje ideja za investiranje i razvojno partnerstvo. Ministarstvo dijasporu će na godišnjem nivou organizovati promotivne aktivnosti razvojnih potencijala Crne Gore u zemljama prijema dijasporu.

	Početna vrijednost za 2026	Srednja vrijednost za 2028	Ciljna vrijednost za 2030
Indikator učinka 1: Uspostavljanje funkcionalne baze podataka o nivou finansijskih ulaganja dijasporu u razvojne projekte u Crnoj Gori	Trenutno ne postoji zvaničan podatak o nivou finansijskih ulaganja dijasporu u razvojne projekte u Crnoj Gori	Izrađena analiza o nivou finansijskih ulaganja dijasporu u razvojne projekte u Crnoj Gori	Uspostavljena digitalna baza podataka o nivou finansijskih ulaganja dijasporu u razvojne projekte u Crnoj Gori

- **Operativni cilj 4: Do kraja 2027. obezbijediti podršku za povratnike/ce iz dijasporu kroz programe reintegracije i povećati učešće u cirkularnoj mobilnosti**

Usmjereni smo na podršku građanima iz dijasporu koji se vraćaju: to obuhvata priznavanje stečenih kvalifikacija, poreske olakšice za povratnike i poticaje za samozapošljavanje. Stručne preporuke navode da je važno uspostaviti institucionalne mehanizme kojima se povratnicima pruža administrativna, registraciona i savjetodavna podrška za pokretanje poduhvata. Stoga će se pokrenuti Nacionalni program reintegracije povratnika, u saradnji sa Ministarstvom rada i drugih nadležnih tijela. Paralelno, pregovaraćemo bilateralne sporazume o cirkularnoj mobilnosti sa zemljama domovine (gdje pripadnici CG dijasporu najčešće žive), kako bi pravila za rad i povratak bila jasnija i olakšana. Ministarstvo će otvoriti **Kancelariju za povratnike** kao savjetodavni servis (pružanje informacija, mentorstvo, umrežavanje), a kroz mentorske programe i angažman povratnika u javnom/private sektoru omogućiti prenos znanja i iskustava (kao što to rade slične inicijative GIZ-a i IOM-a).

Indikator učinka 1:	Početna vrijednost za 2026	Srednja vrijednost za 2028	Ciljna vrijednost za 2030
---------------------	----------------------------	----------------------------	---------------------------

Povećan broj povratnika iz dijasporo koji su uključeni u programe reintegracije	Trenutno ne postoji funkcionalan institucionalni sistem za reintegraciju povratnika/ca iz dijasporo	Do kraja 2028. godine je uspostavljena Kancelarija za povratnike/ce u sklopu Ministarstva dijasporo	Do kraja 2030. godine, minimum 150 iseljenica/ca je koristilo usluge i servise Kancelarije za povratnike/ce
---	---	---	---

- Operativni cilj 5: Jačanje finansijske podrške implementaciji projekata saradnje sa dijasporom**

Peti operativni cilj fokusira se na sistemsku i održivu finansijsku podršku programima i projektima koji jačaju tematsku saradnju sa dijasporom, u skladu sa ključnim razvojnim i identitetskim prioritetima Crne Gore. U fokusu su oblasti očuvanja državnog i kulturnog identiteta, obrazovno-naučne i sportske saradnje, digitalnog informisanja i povezivanja, zaštite prava dijasporo, kao i razvoja privrednih veza sa iseljenicima/cama. Uspostavljanje godišnjih grant programa i institucionalnih mehanizama za finansiranje omogućava efikasnu realizaciju ciljeva Strategije, uz mjerljive pokazatelje i geografski ravnomjerno uključivanje lokalnih zajednica.

Indikator učinka 1: Povećanje godišnjih budžetskih sredstava koja Crna Gora izdvaja za sufinansiranje projekata dijasporo	Početna vrijednost za 2026 Trenutno se izdvaja 320 hiljada eura na godišnjem nivou za sufinansiranje projekata dijasporo	Srednja vrijednost za 2028 Do kraja 2028. godine, će doći do uvećanja od 25% budžetskih sredstava koje Crne Gora izdvaja za sufinansiranje projekata iz dijasporo	Ciljna vrijednost za 2030 Do kraja 2030. godine, će doći do dodatnog uvećanja od 25% budžetskih sredstava koje Crne Gora izdvaja za sufinansiranje projekata iz dijasporo
Indikator učinka 2: Povećanje broja sufinansiranih projekata dijasporo na godišnjem nivou	Početna vrijednost za 2026 Trenutno se sufinansira 111 projekata dijasporo na godišnjem nivou	Srednja vrijednost za 2028 Do kraja 2028. godine, doći će do uvećanja od 25% u odnosu na broj projekata koji se sufinansiraju na godišnjem nivou	Ciljna vrijednost za 2030 Do kraja 2030. godine, doći će do dodatnog uvećanja od 25% u odnosu na broj projekata koji se sufinansiraju na godišnjem nivou

- Operativni cilj 6: Razvoj i institucionalna podrška projektima NVO sektora, udruženja dijasporo i lokalnih samouprava u saradnji sa dijasporom**

Dijaspora često djeluje kroz nevladine organizacije i lokalne inicijative u matičnim opštinama. Šeme ciljnih grantova motivišu ovakvu saradnju – primjeri pokazuju da Vlade sve više izdvajaju značajna sredstva za projekte koji povezuju dijasporu i lokalne zajednice. Zato će Ministarstvo uvesti **godišnje grant šeme** za udruženja dijasporo i lokalne samouprave koje realizuju projekte sa dijasporom (predložena visina finansiranja do 1/3 budžeta Ministarstva). Takođe, obezbijedićemo tehničku pomoć

i edukaciju na terenu za pripremu projektnih prijava (radionice za pisanje projekata) kako bi lokalni lideri i udruženja bili konkurentniji na konkursima. Potaknućemo i izradu **lokalnih akcionih planova** za saradnju sa dijasporom u svim opštinama, uz podršku Ministarstva i DKP kontakata. Za praćenje rezultata, implementiramo jači sistem monitoring i evaluacije uz uključivanje eksternih eksperata, kako bi sva ulaganja bila transparentna i donosila konkretnu dobrobit zajednicama.

Indikator učinka 1: Povećanje broja finansiranih projekata NVO namijenjenih dijaspori	Početna vrijednost 2026 7 NVO projekata namijenjenih dijaspori je finansirano u 2025. godini	Srednja vrijednost 2028 Minimum 12 NVO projekata namijenjenih dijaspori je finansirano do kraja 2028. godine	Ciljna vrijednost 2030 20 projekata namijenjenih dijaspori je finansirano do kraja 2028. godine
Indikator učinka 2: Povećanje iznosa budžetskih sredstava namijenjenih za finansiranje NVO projekata za dijasporu	Početna vrijednost 2026 190,000 eura je trenutni iznos godišnjeg finansiranja NVO projekata za dijasporu	Srednja vrijednost 2028 Do kraja 2028. godine, godišnji iznos finansiranja NVO projekata za dijasporu će biti uvećan na 230,000 eura	Ciljna vrijednost Do kraja 2030. godine, godišnji iznos finansiranja NVO projekata za dijasporu će biti uvećan na 300,000 eura

Svi ciljevi su međusobno povezani i komplementarni, a njihova implementacija ima za cilj da osnaži dijasporu kao ravnopravnog partnera u razvoju Crne Gore, pri tome poštujući principe transparentnosti, jednakosti pristupa, održivosti i digitalne transformacije javnih usluga

Implementacija, monitoring i finansiranje strategije

Implementacija

Implementaciju Strategije vodi Ministarstvo dijaspore, koje djeluje kao glavni nosilac procesa, u skladu sa Zakonom o saradnji Crne Gore sa dijasporom – iseljenicima/cama, kao i drugim relevantnim nacionalnim strategijama, uključujući Strategiju razvoja javne uprave i Strategiju digitalne transformacije. Ministarstvo operativno djeluje kroz međusektorske timove i koordinaciju sa ostalim institucijama.

U procesu implementacije učestvuju različite institucije. Ministarstvo vanjskih poslova i diplomatsko-konzularna predstavništva obezbjeđuju podršku u zemljama prijema dijaspore. Ministarstvo finansija upravlja budžetskim planiranjem i izvještavanjem. Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija vodi obrazovne i naučne programe koji uključuju dijasporu. Ministarstvo javne uprave, zajedno sa MONSTAT-om, pruža podršku kroz digitalne alate i statističke podatke, dok Ministarstvo ekonomskog razvoja koordinira investicioni potencijal dijaspore. Lokalne samouprave imaju ključnu ulogu u

povezivanju sa iseljenicima/cama iz svojih sredina. Savjet za saradnju sa dijasporom–iseljenicima/cama djeluje kao savjetodavno tijelo Vlade, a nevladine organizacije i dijasporske organizacije se uključuju u realizaciju projektnih aktivnosti.

Koordinacija se sprovodi kroz izradu godišnjih akcionih planova koji definišu ciljeve, odgovorne subjekte, rokove i budžetska sredstva. Koordinaciono tijelo za dijasporu redovno održava sastanke najmanje dva puta godišnje kako bi ocijenilo napredak. Osim toga, organizuju se i forumi sa dijasporom u prioritetnim zemljama poput Njemačke, SAD-a i Srbije. Kroz digitalnu platformu Ministarstva obezbjeđuje se kontinuirana razmjena podataka i informacija među svim akterima.

Jedna od ključnih novina u ovom strateškom ciklusu jeste uvođenje integrisanog informacionog sistema koji omogućava praćenje rezultata mjera i evidenciju povratnika, investitora i članova dijaspore. Digitalizacija procedura apliciranja za grantove i programe podrške biće dodatno unaprijeđena, a Savjet za dijasporu će biti aktivno uključen u evaluaciju i sukreiranje programskih prioriteta. Takođe se planira povećanje terenskog rada službenika Ministarstva i DKP mreže u komunikaciji sa dijasporom.

U cilju jačanja lokalne komponente, omogućiće se poseban fond za grantove opštinama i tehničku pomoć u izradi lokalnih planova za saradnju sa dijasporom. U svakoj opštini predviđeno je imenovanje koordinatora za dijasporu koji će biti primarna kontakt tačka za zajednice iseljenika/ca.

Nevladin sektor će se aktivno uključivati kroz javne pozive za projekte koji se odnose na očuvanje identiteta, reintegraciju, zapošljavanje i mentorstvo. Cijeli proces implementacije biće vođen principima dobrog upravljanja, rodne ravnopravnosti, teritorijalne zastupljenosti i inkluzije manjinskih zajednica iz dijaspore.

Kroz jasno definisanu koordinaciju strateških ciljeva, institucionalnih nadležnosti i budžetskih linija, implementacija Strategije biće usmjerena na sistemsku transformaciju odnosa Crne Gore prema svojoj dijaspori. Implementaciju Strategije vodi Ministarstvo dijaspore kao nosilac procesa, u saradnji sa:

- Ministarstvom vanjskih poslova i DKP mrežom,
- Ministarstvom finansija,
- Ministarstvom prosvjete, nauke i inovacija,
- Ministarstvom turizma,
- Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera,
- lokalnim samoupravama,
- Savjetom za saradnju sa dijasporom–iseljenicima/cama,
- Zajednica opština Crne Gore
- nevladinim organizacijama i
- udruženjima dijaspore.

Realizacija strategije biće vođena godišnjim i srednjoročnim planovima, koji će sadržavati detaljne akcione korake, budžetske projekcije i odgovorne subjekte. Ministarstvo dijaspore koordinira izradu Akcionog plana i godišnjih izvještaja, koji će se razmatrati na sjednicama Vlade i dostavljati Skupštini Crne Gore.

Strategija se implementira u partnerskom duhu, uz redovnu komunikaciju sa dijasporom putem digitalnih kanala, DKP mreže, javnih poziva i konsultacija. Biće kreirani i koordinacioni mehanizmi za usklađivanje aktivnosti među ministarstvima, opštinama i udruženjima.

Monitoring i izvještavanje

Monitoring i evaluacija (M&E) predstavljaju ključni stub u sprovođenju Strategije saradnje sa dijasporom Crne Gore za period 2026–2030. godine. Ova komponenta omogućava praćenje sprovođenja planiranih mjera i aktivnosti, kao i ocjenu njihove efikasnosti, uticaja i održivosti. Ministarstvo dijaspore ima vodeću ulogu u upravljanju ovim procesom, ali u njemu učestvuju i Ministarstvo finansija, Ministarstvo javne uprave, Uprava za statistiku (MONSTAT), Savjet za saradnju sa dijasporom i relevantne međunarodne organizacije poput IOM-a i UNDP-a.

Biće razvijen digitalni sistem za praćenje rezultata, integrisan sa digitalnom platformom Ministarstva, koji će omogućiti redovno bilježenje, ažuriranje i vizualizaciju podataka o realizaciji Strategije. Kroz ovaj sistem pratiće se napredak po godinama, programima i regijama, kao i tematski (npr. reintegracija, investicije, obrazovanje).

Efikasnost će se mjeriti nizom ključnih pokazatelja uspješnosti, uključujući broj ažuriranih registracija u Registru dijaspore, broj lokalnih kontakt tačaka, sprovedenih projekata, iznos investicija iz dijaspore, broj povratnika koji koriste reintegracione mjere i obim edukativnih i kulturnih programa.

Izvještavanje će se sprovoditi na kvartalnom i godišnjem nivou. Ministarstvo će izrađivati operativne, tematske i budžetske izvještaje, dok je planirano sprovođenje srednjoročne evaluacije u 2027. i završne evaluacije u 2030. godini. Svi nalazi će biti javno dostupni i predstavljeni Savjetu za dijasporu i skupštinskim odborima.

Cijeli sistem biće zasnovan na principima transparentnosti, dvosmjerne komunikacije, participativnosti i digitalne dostupnosti. Za monitoring sprovođenja Strategije biće zaduženo Ministarstvo dijaspore, koje će razviti sveobuhvatan sistem pokazatelja (KPI) za praćenje učinka po svakom strateškom cilju. Monitoring će obuhvatati:

- kvartalno i godišnje izvještavanje,
- analizu učinka po indikatorima (broj registracija, investicija, programa, povratnika),
- evaluaciju projekata finansiranih kroz grantove,
- korišćenje digitalne platforme za automatizovano praćenje rezultata.

Nakon isteka perioda važenja *Strategije razvoja dijaspore 2026–2030*, Ministarstvo dijaspore pripremiće **završni izvještaj o sprovođenju Strategije**, koji će objединiti rezultate ex post evaluacije, analizu ostvarenih ciljeva, pregled realizovanih aktivnosti, identifikovane izazove i preporuke za buduće politike. Ovaj izvještaj predstavljaće ključni dokument za transparentno informisanje javnosti i donosioca odluka o ukupnom učinku Strategije, kao i osnovu za kreiranje narednog strateškog okvira u oblasti saradnje sa dijasporom.

Evaluacija

Evaluacija *Strategije razvoja dijaspore 2026–2030* biće sprovedena u vidu **ex post evaluacije**, sa ciljem da se procijeni stepen ostvarenosti postavljenih ciljeva, efikasnost sprovedenih aktivnosti i ukupni doprinos Strategije razvoju saradnju između Crne Gore i njene dijaspore.

Proces evaluacije će biti povjeren **eksternim ekspertima** sa iskustvom u oblastima migracija, dijasporske politike, međunarodne saradnje i strateškog planiranja. Ovakav pristup je odabran zbog širine tematskog obuhvata, kompleksnosti međusektorske saradnje, kao i potrebe za osiguranjem nepristrasnosti i objektivnog sagledavanja rezultata.

Finansijska sredstva za sprovođenje evaluacije biće obezbijeđena iz budžeta Ministarstva vanjskih poslova – Uprave za dijasporu, kao i kroz potencijalnu podršku međunarodnih partnera i donatorskih organizacija. Precizna finansijska projekcija biće definisana u okviru **posljednjeg akcionog plana** Strategije.

Planirano je da proces ex post evaluacije započne u **drugoj polovini 2030. godine**, a da bude okončan tokom **prvog kvartala 2031. godine**. Time će se osigurati pravovremeni i jasno prezentovani nalazi evaluacije, koji će biti objedinjeni u završnom izvještaju o sprovođenju Strategije. Izvještaj će, pored analitičkog presjeka rezultata, poslužiti i kao osnova za definisanje prioriteta i intervencija u izradi eventualnog novog strateškog dokumenta za naredni period.

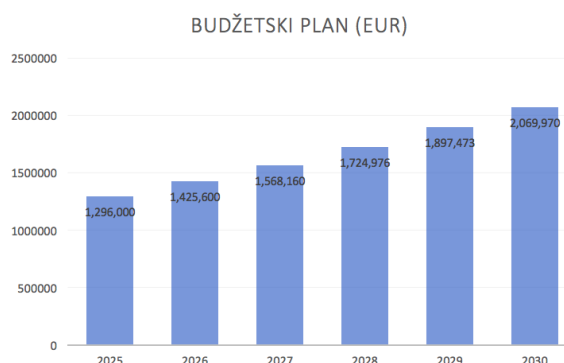
Nalazi evaluacije pružiće jasan i sveobuhvatan pregled uspješnosti sprovođenja politika saradnje sa dijasporom, uključujući ostvarene efekte planiranih mjera u oblastima ekonomskog povezivanja, kulturne saradnje, obrazovanja, digitalne komunikacije, institucionalne koordinacije i podrške organizacijama dijaspore. Evaluacija će omogućiti sagledavanje u kojoj mjeri su zajedničke aktivnosti doprinijele unapređenju položaja i angažmana dijaspore, kao i jačanju odnosa između Crne Gore i njenih iseljenika/ca.

Finansiranje strategije

Finansijska održivost Strategije predstavlja jedan od ključnih preduslova za njeno uspješno sprovođenje. Ministarstvo dijaspore, kao glavni nosilac implementacije, raspolaže godišnjim budžetom koji za 2025. godinu iznosi 1.296.596 eura. Ovaj budžet obuhvata sve programske aktivnosti i operativne troškove, sa jasno definisanom raspodjelom sredstava po prioritetima.

Projekcija budžeta za sprovođenje Strategije, uz godišnji rast od 10%, predviđa sljedeće iznose:

- Za 2025. godinu: 1.296.596 eura,
- Za 2026. godinu: 1.425.600 eura,
- Za 2027. godinu: 1.568.160 eura,
- Za 2028. godinu: 1.724.976 eura,
- Za 2029. godinu: 1.897.473 eura.
- Za 2030. godinu: 2.069.970 eura.

Ukupna budžetska projekcija za petogodišnji period iznosi približno 9.982.197 eura. Sredstva će se usmjeravati proporcionalno prema prioritetima iz Akcionog plana, a poseban akcenat biće stavljen na mjerljive rezultate, uključivanje lokalnog nivoa i održivost digitalnih servisa.

Pored nacionalnog budžeta, obezbijediće se i dodatna finansijska sredstva kroz partnerstva sa Evropskom unijom (kroz IPA III, Instrument za migracije i azil, EU Diaspora Facility), bilateralnim donatorima (GIZ, UNDP, IOM), regionalnim fondovima i tematskim međunarodnim projektima. Posebna pažnja biće posvećena uključivanju Strategije u šire okvire EU politika, kao što su programi Horizon Europe, Erasmus+ i programi zapošljavanja mladih.

Dijaspora i privatni sektor biće podstaknuti da kroz različite modele (sufinansiranje projekata sa opštinama, volontarizam, mentorstvo, učešće u garantnim fondovima) doprinesu ukupnoj implementaciji Strategije. Bankarski sektor i osiguravajuće institucije biće pozvani da razviju posebne pakete za povratnike i investitore iz dijasfore.

Radi postizanja maksimalne transparentnosti i odgovornosti, Ministarstvo će svake godine usvajati finansijski plan i objavljivati javni izvještaj o izvršenju budžeta. Posebna digitalna platforma omogućiće praćenje faza realizacije, pregled javnih poziva, izvještavanje korisnika sredstava i evaluaciju rezultata.

Fiskalna održivost Strategije biće dodatno osnažena kroz njeno uključivanje u nacionalne razvojne planove, planiranje višegodišnjih budžetskih linija i formiranje posebnog podprograma za dijasporu unutar postojećih budžeta relevantnih ministarstava.

Na ovaj način, finansiranje Strategije biće strukturisano, predvidivo i usmjereno ka rezultatima, uz podršku međunarodnih partnera i aktivno učešće same dijasfore. Finansijska održivost Strategije predstavlja jedan od ključnih preduslova za njeno uspješno sprovođenje. Ministarstvo dijasfore, kao glavni nosilac implementacije, raspolaže godišnjim budžetom koji za 2025. godinu iznosi 1.296.596 eura. Ovaj budžet obuhvata sve programske aktivnosti i operative troškove, sa jasno definisanom raspodjelom sredstava po prioritetima.

Pored nacionalnog budžeta, obezbijediće se i dodatna finansijska sredstva kroz partnerstva sa Evropskom unijom (kroz IPA III, Instrument za migracije i azil, EU Diaspora Facility), bilateralnim donatorima (GIZ, UNDP, IOM), regionalnim fondovima i tematskim međunarodnim projektima. Posebna pažnja biće posvećena uključivanju Strategije u šire okvire EU politika, kao što su programi Horizon Europe, Erasmus+ i programi zapošljavanja mladih.

Dijaspora i privatni sektor biće podstaknuti da kroz različite modele (sufinansiranje projekata sa opštinama, volontarizam, mentorstvo, učešće u garantnim fondovima) doprinesu ukupnoj implementaciji Strategije. Bankarski sektor i osiguravajuće institucije biće pozvani da razviju posebne pakete za povratnike i investitore iz dijasfore.

Radi postizanja maksimalne transparentnosti i odgovornosti, Ministarstvo će svake godine usvajati finansijski plan i objavljivati javni izvještaj o izvršenju budžeta. Posebna digitalna platforma omogućiće praćenje faza realizacije, pregled javnih poziva, izvještavanje korisnika sredstava i evaluaciju rezultata.

Fiskalna održivost Strategije biće dodatno osnažena kroz njeno uključivanje u nacionalne razvojne planove, planiranje višegodišnjih budžetskih linija i formiranje posebnog podprograma za dijasporu unutar postojećih budžeta relevantnih ministarstava.

Na ovaj način, finansiranje Strategije biće strukturisano, predvidivo i usmjereno ka rezultatima, uz podršku međunarodnih partnera i aktivno učešće same dijasporu.

INFORMACIJA ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM UČINCIMA STRATEGIJE U SKLADU SA KOMUNIKACIONOM STRATEGIJOM VLADE CRNE GORE

Tokom procesa planiranja i sprovođenja *Strategije razvoja dijasporu 2026–2030*, komunikacija sa javnošću predstavlja ključni segment implementacije svih planiranih aktivnosti. Pravovremeno i jasno informisanje o reformama, programima i rezultatima od suštinskog je značaja za uspješno ostvarivanje strateških ciljeva, jačanje povjerenja dijasporu u institucije Crne Gore i podsticanje njihove aktivnosti i doprinosa razvoju države.

Informativni instrumenti javnih politika obuhvataju sprovođenje ciljnih komunikacionih kampanja, edukativnih programa, aktivnosti javnog informisanja, pripremu promotivnih materijala (brošura, vodiča, lifleta), digitalne publikacije, kao i korišćenje kanala javne diplomatije. Svrha ovih aktivnosti je afirmisanje uloge dijasporu u ekonomskom, društvenom i kulturnom razvoju Crne Gore, kao i predstavljanje rješenja i mjera predviđenih Strategijom.

Strategijom su posebno planirane promotivne i informativne aktivnosti usmjerene na:

- jačanje vidljivosti programa saradnje između države i dijasporu;
- informisanje dijasporu o mogućnostima za investiranje, filantropiju, kulturnu saradnju, zapošljavanje i obrazovne programe;
- podsticanje učešća dijasporu u kreiranju i evaluaciji javnih politika;
- promociju institucionalnih mehanizama koji unapređuju komunikaciju između institucija Crne Gore i zajednica dijasporu;
- predstavljanje rezultata i dobrih praksi u oblasti saradnje sa iseljenicima/cama.

U tom kontekstu, biće realizovane kampanje i digitalne inicijative koje uključuju: multimedijalne sadržaje, istraživačke i tematske publikacije, online platforme za povezivanje dijasporu sa institucijama, kao i događaje koji jačaju identitet i partnerstva — poput foruma dijasporu, poslovnih skupova i kulturnih manifestacija.

Na kraju, od posebnog značaja je intenzivno informisanje ciljnih grupa i ukupne javnosti putem portala i društvenih mreža Ministarstva vanjskih poslova – Uprave za dijasporu, diplomatsko-konzularnih predstavništava, relevantnih ministarstava, lokalnih samouprava, poslovnih udruženja, kulturnih institucija, kao i organizacija dijasporu širom svijeta. Uključivanje širokog spektra aktera osiguraće veću vidljivost aktivnosti i doprinos efikasnoj implementaciji strateških mjera.

Bibliografija

- Centralna banka Crne Gore (CBCG). (2023). **Izveštaj o platnom bilansu Crne Gore**. Podgorica: CBCG. Dostupno na: <https://www.cbcbg.me/>
- Fondacija Friedrich Ebert (FES). (2024). **Mladi i migracije u Crnoj Gori**. Podgorica: Friedrich Ebert Stiftung.

- Komar, M. (2022). *Mapiranje angažovanja dijasporne: Crna Gora* [Studija]. Projekat ECONIDAS. Beograd: Regionalni savjet za saradnju.
- MONSTAT – Uprava za statistiku Crne Gore. (2023). **Popis stanovništva, domaćinstava i stanova**. Podgorica: MONSTAT. Dostupno na: <https://www.monstat.org/>
- OECD. (2023). *Mobilising Diaspora Contributions to Development*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/>
- Radulović, J. (2023). *Migracije i razvoj u Crnoj Gori: izazovi i prilike*. Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Podgorica.
- Savchick, S. (2023). *Diaspora Mapping Pilot: Montenegro*. Međunarodna organizacija za migracije (IOM).
- Stojović, G. & Miljić, M. (2012). *Crnogorci u Južnoj Americi*. Centar za iseljenike Crne Gore
- Uprava za saradnju sa dijasporom-iseljenicima (2020). *Saradnje sa dijasporom - iseljenicima za period 2020 - 2023. godine sa akcionim planom realizacije za period 2020 – 2021. godine*
- UNDP Crna Gora. (2022). **Digitalna transformacija i iseljeništvo**. Podgorica: UNDP.
- World Bank. (2023). *Migration and Remittances Factbook 2023*. Washington, DC: World Bank Group.